

Riina Wardoyo

Eivät kulttuurit kohtaa, vaan ihmiset

Opas monikulttuuriseen kasvatuskumppanuuteen

Tekijä(t) Otsikko	Riina Wardoyo Eivät kulttuurit kohtaa, vaan ihmiset
Sivumäärä Aika	49 sivua + 1 liite syksy 2011
Tutkinto	sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	sosiaalialan koulutusohjelman
Suuntautumisvaihtoehto	varhaiskasvatus
Ohjaaja(t)	Lehtori Anna-Riitta Mäkitalo Lehtori Aini Ronkainen
<p>Opinnäytetyöni on monimuotoinen opinnäytetyö, johon sisältyvät toiminnallinen osio eli tuotos sekä kirjallinen teoreettinen osuus. Tuotokseni on opaskirja monikulttuurisen kasvukumppanuuden tueksi päiväkodin kasvattajille.</p> <p>Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma mainitsee monikulttuurisuuden yhdeksi Helsingin erikoispiirteeksi. Pääkaupunkiseudun kunnallisessa päivähoitossa olevien maahanmuuttajataustaisten lasten osuus, on vuonna 2006 tehdyn selvityksen mukaan kahdeksan prosenttia kaikista lapsista. On arvioitu, että vuonna 2025 mennessä joka neljäs päivähoitossa olevista lapsista olisi maahanmuuttajataustainen.</p> <p>Henkilöstön kulttuurituntemus ja taito kulttuurirajat ylittävään viestintään korostuu Helsingissä. Yhteisen kielen puuttuminen ja erilainen kulttuuritausta ja uskonto asettavat vuorovaikutukselle haasteita. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksestä ilmeni, että päiväkodintyöntekijät toivoivat apuvälineitä maahanmuuttaja perheen kohtaamiseen.</p> <p>Oppaan tarkoituksena on toimia apuvälineenä ja tukena maahanmuuttaja perheen kohtaamiseen ja monikulttuurisen dialogisen kasvatuskumppanuussuhteen luomiseen. Opas rakentuu viidestä pääteemasta: 1) kulttuuritietoisuus, 2) maahanmuuttokokemuksen vaikutus vanhemmuuteen, 3) monikulttuurinen kasvatuskumppanuus, 4) lapsen äidinkielen ja kaksikielisyyden tukeminen sekä 5) tulkin käyttäminen päivähoitossa. Opinnäytetyön teoreettinen osio noudattelee pääosin samaa aihepiiriä kuin opaskin, mutta paneutuu aiheisiin syvällisemmin. Perusajatuksena sekä teoreettisessa osiossa että oppaassa on, perheiden moninaisuus ja jokaisen perheen ainutlaatuisuus.</p>	
Avainsanat	monikulttuurinen varhaiskasvatus, kasvatuskumppanuus, dialoginen kohtaaminen, kulttuurien välinen kompetenssi, akkultuaatioprosessi

Author(s) Title	Riina Wardoyo CULTURES CANNOT BE IN INTERACTION But PEOPLE CAN
Number of Pages Date	49 pages + 1 appendix Autumn 2011
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor(s)	Anna-Riitta Mäkitalo, Senior Lecturer Aini Ronkainen, Senior Lecturer
<p>My study was a practice-based thesis, which consisted of a theoretical part and a handbook. The purpose of the guide book is to support educational partnership between parents and the professionals of ECEC (Early Childhood Education and Care).</p> <p>According to the Early Childhood Education and Care Curriculum of the City of Helsinki multiculturalism is one of the characteristics in ECEC in Helsinki. In 2006 eight per cent of all children who used ECEC services had immigrant backgrounds. It is estimated that the numbers of those children will be increasing to 25 per cent in 2025.</p> <p>The importance of intercultural competence of the ECEC professionals in Helsinki was emphasized. Professionals still thought that they had difficulties to meet families with different cultural backgrounds and religions to communicate with people who did not speak Finnish. They hoped to have some tools for meeting and interacting with immigrant families.</p> <p>The purpose of the handbook was to produce tools for interaction with immigrant families and to support multicultural dialog in educational partnership. The handbook consists of five main themes: cultural knowledge, impact of acculturation for parenthood, multicultural educational partnership, support for bilingualism and translation services. The theoretical part of my study followed the same kind of themes as the handbook but deeper. The handbook and the theoretical part of study started from premises that the diversity of families and each family were unique.</p>	
Keywords	multicultural early childhood education and care, educational partnership, dialog interaction, intercultural competence, acculturation

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön taustaa	2
2.1	Lähtökohta	2
2.2	Tarkoitus ja tavoitteet	4
3	Kulttuuristen tulkintojen kohdatessa	5
3.1	Monikulttuurisuus	6
3.2	Mikä kulttuuri on?	7
3.3	Kulttuuri muovaa ihmisen maailmankuvaa	8
3.4	Kollektiivinen ja individuaalinen kulttuuri	9
3.5	Akkulturaatioprosessi	11
3.6	Kulttuurishokki ja sen vaiheet	13
3.7	Sopeutumismallit	15
4	Vanhempana vieraalla maalla	17
4.1	Kulttuurin vaikutus kasvatukseen	17
4.2	Maahanmuuttokokemuksen vaikutus vanhemmuuteen	18
4.3	Valtasuhteiden vääristyminen	20
5	Kohti monikulttuurista kasvatuskumppanuutta	21
5.1	Kasvatusvuorovaikutus	21
5.2	Kasvatuskumppanuus	23
5.3	Toimivan dialogisen kasvatuskumppanuuden edellytykset	27
5.3.1	Kuuleminen	27
5.3.2	Kunnioitus	29
5.3.3	Luottamus	31
5.3.4	Dialogisuus	33
6	Kaiken keskiössä on lapsi	37
6.1	Kontekstuaalisen kasvunmalli	37
6.2	Lapsen oikeus kasvaa kahteen kieleen ja kulttuuriin	41
7	Monikulttuurinen kasvatuskumppanuusopas	42

7.1	Idean syntyminen ja suunnittelu	42
7.2	Toteutusprosessi	44
7.3	Monikulttuurisen kasvukumppanuusoppaan arviointi	45
8	Pohdinta	47
	Lähteet	49

1 Johdanto

Opinnäytetyöni on monimuotoinen opinnäytetyö. Siihen sisältyy toiminnallinen osio eli tuotos sekä kirjallinen teoreettinen osuus. Tuotokseni on opaskirja monikulttuurisen kasvukumppanuuden tueksi päiväkodin kasvattajille.

Monikulttuurisuus on laaja käsite. Käsittelen työssäni monikulttuurisuutta ainoastaan maahanmuuttajaperheiden ja suomalaisen päiväkodin varhaiskasvattajien kohtaamisen näkökulmasta.

Päivähoitolain mukaan (1 luku 2 a §) päivähoiton tavoitteena on tukea päivähoitossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Vanhempien ja kasvatushenkilökunnan välinen kasvatuskumppanuus perustuu tähän lain kohtaan.

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa (Helsingin kaupunki Sosiaalivirasto 2007) painotetaan kasvatuskumppanuutta ja vanhempien oikeutta osallisuuteen varhaiskasvatuksessa. Pääkaupunkiseudun erikoispiirteiksi mainitaan mm. monikulttuurisuus. Suunnitelmassa korostetaan varhaiskasvatuksen merkitystä maahanmuuttajataustaisten perheiden kotoutumisessa.

Vuonna 2006 kaikista pääkaupunkiseudulla päivähoitossa olevista lapsista kahdeksan prosenttia oli maahanmuuttajataustaisia. Helsingissä asuu enemmän maahanmuuttajataustaisia ihmisiä kuin missään muualla Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 18–19, Sarras 2011: 35.)

Työni lähtökohtana on sosiaalipedagoginen viitekehys. Tulen nostamaan esille tähän viitekehukseen pohjautuvan dialogisen kohtaamisen merkityksen monikulttuurisessa kasvatuskumppanuudessa.

2 Opinnäytetyön taustaa

2.1 Lähtökohta

Ihmiselle on ominaista toimia totutun käytöskaaavan mukaan. Se on osa jokapäiväistä rutiinia eikä omaa käytöstä mietitä sen tarkemmin. Eletään oman kulttuurin arvojen ja normien mukaisesti, muttei tiedosteta sitä, koska omaa elämää pidetään normaalina ja usein ainoana oikeana tapana elää. Omaa tapaa toimia ei kyseenalaisteta, koska kaikki muutkin ihmiset lähiympäristössä toimivat samalla tavalla. (Raunio, 1996: 110–111, Frisk – Tulkki 2005: 7, 9, 53)

Päivähoidon piirissä on vuosi vuodelta yhä enemmän maahanmuuttajataustaisia asiakkaita. On arvioitu, että vuonna 2025 peräti joka neljäs päivähoitopiirissä olevista lapsista puhuisi äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia. (Helsingin kaupunki: 2011)

Päivähoidossa olevien maahanmuuttajataustaisten lasten määrä vaihtelee Helsingin sisällä alueittain. On alueita, joiden päiväkodeissa on vain satunnaisia kokemuksia monikulttuurisuudesta, kun taas jonkun toisen alueen päiväkodeissa maahanmuuttajataustaisten lasten määrä on peräti 40 prosenttia kaikista lapsista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 18–19, Sarras 2011: 35.)

Päivähoidossa työskentelee monen ikäisiä ja erilaisen koulutustaustan omaavia ihmisiä. Iällä, koulutuksella ja kokemustaustalla on vahva vaikutus maailmankuvaan ja henkilön tapaan ajatella ja tulkita ympäristöään (Salo-Lee 1996: 7, Frisk – Tulkki 2005: 25, Liebkind – Eränen 200:71).

Aina kulttuurit eivät kohtaa harmonisesti, tällöin puhutaan kulttuurien yhteentörmäyksestä. Eri kulttuurissa on erilaisia tapoja, uskomuksia ja arvoja. Käsitys oikeasta ja väärästä tai korrektista ja epäkorrektista käyttäytymisestä vaihtelee kulttuurista toiseen. Törmäys syntyy kun kumpikin osapuoli uskoo, että heidän tapansa toimia on oikein. He eivät näe mitään syytä muuttaa tapansa ajatella ja tehdä asioita, koska kyseisellä tavalla on tehty ennenkin ja se on toiminut. Omaa toimintatapaa ei kyseenalaisteta ja vastapuolen käyttäytymistä pidetään vääränlaisena. (Berg 1991: 27, Raunio 1996: 111, Forsander – Ekholm – Raya 1994: 28.) Tällainen ajattelutapa on etnosetristä. Etnoset-

risesti ajatteleva ei näe, että asioita voi tehdä monella eri tapaa. Paavolan ja Talibin mukaan (2010: 208) etnosenttisestä ajatusmallista, eroon pääseminen vaatii jatkuvaa reflektointia itsensä kanssa sekä työyhteisön sisällä. Kulttuurieroja ei tule kuitenkaan korostaa. Sen sijaan yhtäläisyyksien korostaminen edistää myönteistä suhtautumista erilaisuuteen. (Salo- Lee 1996: 14, 16 Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 52.)

Työntekijöillä on hyvin eritasoista osaamista maahanmuuttajiin ja vieraisiin kulttuureihin liittyvissä asioissa. Ihmisen koulutus, omakohtaiset kokemukset, mahdolliset ennakkoluulot ja stereotyypit vaikuttavat työntekijän valmiuteen kohdata vieraasta kulttuurista tuleva asiakas. Jos työntekijän asenne on kielteinen tiettyä maahanmuuttajaryhmää kohtaan, nähdään koko tämän ryhmän edustamasta kulttuurista tai vain negatiiviset piirteet. (Lehtonen 1996: 44–45, Liebkind – Eränen 200:71.) Nämä usein tiedostamattomat kielteiset stereotyypit ja ennakkoluulot vaikuttavat kulttuurien väliseen viestintään. Koska ennakkoluulot ovat tiedostamattomia, niitä on vaikea muuttaa. (Salo-Lee 1990: 17–18, Frisk – Tulkki 2995:53). Sen sijaan myönteiset odotukset johtavat myönteiseen käyttäytymiseen. Myönteiset stereotyypit vähentävät epävarmuutta. (Salo-Lee 1990: 18.)

Kulttuurien eroavaisuuksien seurauksena henkilökunnan ja perheiden välille syntyy joskus väärinkäsityksiä. Sekä henkilökunta että maahanmuuttajataustaiset asiakasperheet kokevat toistensa toimintatavat itselleen vieraana. (Aalto – Ivakko 2004: 33.)

Erityislastentarhanopettaja Pirjo-Leena Koivunen (2009: 186), jolla on yli 30 vuoden kokemus päivähoidon eri työtehtävistä, tuo esille, että maahanmuuttajataustaisten lasten lisääntyvä määrä päivähoitossa asettaa kasvattajille suuria haasteita. Kyetäkseen toteuttamaan toimintaa siten, että kaikkien lasten tarpeet otetaan huomioon, varhaiskasvattajien on tunnettava ainakin jossain määrin lasten kulttuuritaustoja. Sosiaali- ja terveysministeriön (2007: 28,30) kyselyn mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstö kaipaa lisäosaamista monikulttuuristen perheiden kohtaamiseen sekä maahanmuuttajataustaisten vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Myös lapsen äidinkielen tukemiseen ja S2-kielen opetuksen järjestämiseen kaivattiin lisäkoulutusta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 28.)

2.2 Tarkoitus ja tavoitteet

Laatimani oppaan tarkoitus on tukea päivähoiton henkilökunnan ja maahanmuuttaja lasten vanhempien välistä dialogista kohtaamista. Dialogisella kohtaamisella tarkoitan kohtaamista, jossa toinen ihminen kohdataan, ilman ennakkoluuloja ja tulkintoja ja ollaan avoimia hänen erilaisille näkemyksilleen. Se on peruslähtökohta toimivalle kasvatuskumppanuudelle.

Ihmiset eivät ole samanlaisia. Erilaisuus korostuu maahanmuuttajia kohdatessa. Oman ja vieraan kulttuurin tuntemus sekä tietämys maahanmuuttoprosessin vaikutuksesta ihmiseen auttavat ymmärtämään maahanmuuttajavanhemman tapaa toimia (Salo-Lee 1996: 14). Ihmiselle on luontaista pelätä ja vierastaa itselleen outoja asioita. Ne tuovat epävarmuutta, koska tilanne tai toisen ihmisen käytös ei ole ennakoitavissa. Mitä vähemmän henkilö tietää muista kulttuureista, sitä varmemmin hän pitää oman kulttuurinsa tapaa toimia ainoana normaaliudenmittana. (Salo-Lee 1996: 13,14, 16 Halinoja 1996: 119.)

Tavat ja tottumukset, joita suomalainen varhaiskasvattaja on pitänyt normaalina ja itsestään selvänä, saattavat tuottaa ongelmia, kun tavataan toisesta kulttuurista tuleva henkilö (Räty 2002: 43, Salminen – Poutanen 1996: 7 – 8). Kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa oman kulttuuri tuntemus ja kyky kyseenalaistaa omaa tapaansa toimia on välttämätöntä. On tärkeää tiedostaa, ettei ole yhtä tapaa tehdä asioita, vaan monenlaisia tapoja, joissa kaikissa on omat hyvät ja huonot puolensa. Vieraiden kulttuurien tunteminen on tärkeää, mutta yhtä tärkeää on tiedostaa ne arvot ja normit, ennakkoluulot ja asenteet, jotka ohjaavat omaa käytöstä. (Lehtonen 1996: 44, 63, Salo-Lee 1996:12,Räty 2002: 210, Halinoja 1996: 116 – 117, Raunio 1996: 111, 113, Mäntymaa – Raunio 1999: 17–22,109, Frisk – Tulkki 2005: 7, 9.)

Kirsi Könönen kirjoitti pro gradu -tutkielman maahanmuuttajataustaisten vanhempien näkemyksistä päiväkodin kasvatuskumppanuudesta. Gradusta kävi ilmi, että maahanmuuttajaperheet kokivat olevansa valtaväestöön verrattuina vuorovaikutussuhteissa eriarvoisessa asemassa. Sen mukaan juuri kulttuurien erilaisuus ja yhteisen kielen puute olivat suurimmat syyt siihen, että kasvatuskumppanuussuhteissa koettiin ongelmia. Könönen nostaa esille, että kasvatuksen ammattilaisten tulisi kiinnittää enemmän huo-

miota kulttuurien ja uskontojen erilaisuuteen, sillä niillä on oleellinen vaikutus käsityksiin lapsen kasvatuksesta. (Könönen 2007: 93–96.)

Usein juuri uskontoon liittyvissä asioissa, on henkilöiden joilla on erilainen maailmankatsomus, vaikea ymmärtää toisensa ajatusmaailmaa. Jotta erilainen uskonto voitaisiin paremmin huomioida, on jatkuva yhteistyö ja vuorovaikutus kodin ja päiväkodin välillä tärkeää. (Paavola – Talib 2008: 205–209.) Könösen tutkimus tuki tätä käsitystä. Könösen aineistosta ilmeni, että maahanmuuttajavanhemmat toivoivat enemmän vuorovaikutustilanteita arjen kohtaamisissa. Se lisäisi heidän mahdollisuuttaan saada tietoa päivän tapahtumista ja muista päivähoitoon liittyvistä asioista. Tämä vähentäisi uskontoon tai kulttuuriin liittyviä väärinkäsityksiä. (Könönen 2007: 93)

Könönen toi esille päiväkodin työntekijöiden yleisen epävarmuuden kohdata maahanmuuttajataustainen perhe. Könönen korostaa uusien lähestymistapojen ja työmenetelmien välttämättömyyttä sekä tarpeellisuutta kehittää uusia työvälineitä suomalaisen varhaiskasvatuksen ammattilaisille maahanmuuttajaperheen kohtaamiseen. Kehittämäni opas ”Monikulttuurinen kasvatuskumppanuus” on vastaus tähän haasteeseen.

3 Kulttuuristen tulkintojen kohdatessa

Kulttuurien kohtaaminen, kulttuurien yhteentörmäys ja kulttuurienvälinen viestinnästä ovat usein käytettyjä termejä. Kulttuurit eivät kuitenkaan kohtaa, törmää yhteen tai viesti keskenään. Kyse on aina tavasta, jolla ihmiset tulkitsevat kulttuuriaan. Jokainen ihminen tulkitsee omaa kulttuuriaan kulttuuria ja itselleen vierasta kulttuuria omista lähtökohdistaan käsin. Tässä luvussa avaan käsitteitä monikulttuurisuus ja kulttuuri, sekä kerron kulttuurin vaikutuksesta ihmisen persoonallisuuden kehitykseen. Lisäksi avaan sitä, miten kulttuurista toiseen siirtyminen vaikuttaa ihmisen kokonaisvaltaiseen henkiseen hyvinvointiin.

3.1 Monikulttuurisuus

Monikulttuurisuus on laaja ja monimerkityksinen käsite (Rastas 2005: 21, Paavola – Taliba 2010:11). Suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa monikulttuurisuus ei ole saanut vielä vakiintunutta merkitystä. Suomessa monikulttuurisuudella on tarkoitettu erilaisten ihmisten ja kulttuuriltaan toisistaan poikkeavien ryhmien rinnakkaiseloa. (Rastas 2005: 20–21, Paavola – Talib 2010: 40.)

Paavolan ja Talibin mukaan (2010: 40) vielä viime vuosikymmenellä ajatus kulttuurien rinnakkaiselosta, jossa eri kulttuurien edustajat eläisivät harmonisesti vierekkäin, säilyttäen samalla oman etnis-kulttuurisen elämänmuotonsa, oli vallitseva eurooppalaisessa monikulttuurisuuskeskustelussa. Paavola ja Talib tuovat esille monikulttuurisuus käsitteen tulkinnan ongelmallisuuden: mikään kulttuuri ei pysy muuttumattomana, vaan kulttuurien sekoittumista tapahtuu jatkuvasti. Erityisesti nuoret eivät halua tulla leimatuksi kulttuuristen stereotyyppien kautta, vaan korostavat olevansa yksilöitä, jotka toteuttavat elämäänsä ja kulttuuriaan omista lähtökohdistaan käsin. Identiteettiään rakentavan nuoren saattaa olla vaikeaa tehdä valintoja oman etnisen viiteryhmänsä arvojen ja tapojen ja suomalaisen individualisuutta korostavan kulttuurin ristipaineessa. (Paavola – Talib 2010: 61–62.)

Perinteisessä kollektiivisessa yhteiskunnassa nuoret noudattivat sukupolvilta toisille periytyviä traditioita. Identiteetti ja rooli yhteiskunnassa määräytyivät sen mukaan mihin perheeseen kukin syntyi. (Korhonen 2010:5, Mönkkönen 2007: 72, Hämäläinen – Nivala 2008: 166.) Elämäntapa oli selkeää: ammatti periytyi isältä pojalle ja äidiltä tyttärelle. Suomalaisessa yhteiskunnassa vaihtoehtojen runsaus saattaa aiheuttaa hämmennystä (Paavola – Talib 2010: 61). Jokaisen oletetaan tekevän itse omia valintojaan ja päättävän omasta tulevaisuudestaan (Mönkkönen 2007: 72, Hämäläinen – Nivala 2008: 166).

Arkikielessä sanalla monikulttuurinen viitataan usein vain maahanmuuttajiin, vaikka termi pitää sisällään myös Suomen sisäiset kulttuurit ja alakulttuurit. Ei ole olemassa mitään yksiselitteistä suomalaista kulttuuria, vaan esimerkiksi vanhat ja nuoret, perheelliset ja perheettömät tai maalaiset ja kaupunkilaiset toteuttavat kulttuuria toisistaan poikkeavin tavoin. Myös eri yhteiskuntaluokkien välillä saattaa olla suuriakin kulttuurieroja. Periaatteellisesta tasa-arvosta huolimatta naisten ja miesten elämäntodelli-

suus eroaa toisistaan myös Suomessa. Lisäksi uskonnollinen elämäkatsomus ja poliittinen orientaatio vaikuttavat siihen millaiseksi kunkin ihmisen elinkulttuuri muodostuu. (Rastas 2005: 16 – 28, Paavola – Talib 2010: 11 – 12, 26, Salo-Lee 1996:7, Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 9, 45–46.)

Suomi ei ole aiemminkaan ollut homogeeninen yhteiskunta ja lisääntyneen maahanmuuton myötä yhteiskunta on entistä monikulttuurisempi. Erityisesti sosiaalialalla monikulttuuristuminen edellyttää herkkyyttä huomioida kulttuurierojen. (Rastas 2005: 24, Paavola – Talib 2010: 12.)

3.2 Mikä kulttuuri on?

Sana kulttuuri tulee alun perin latinankielisestä viljelemistä (cultura) tarkoittavasta sanasta. Nykyisin kulttuuri voidaan käsittää hyvin monella tapaa. Laajimman määritelmän mukaan kulttuuri sisältää tietyn yhteisön tai yhteiskunnan koko elämänpiirin kaikkine ulottuvuuksineen. Kieli, elintapa, arvot, uskomukset, käytösnormit, kaikki henkisen ja aineellisen toiminnon tuotteet kuuluvat tähän kokonaisuuteen. Kulttuuri siirtyy oppimalla sukupolvelta toiselle. Se antaa yhteisölle identiteetin ja tekee siitä ainutlaatuisen, erottaa tietyn ryhmän jäsenet toisen ryhmän jäsenistä ja luo yhteenkuuluvuutta. (Ali-tolppa-Niitamo 1993: 18–20, Salminen – Poutanen 1996: 8-11,67, Alho 1996:69- 70, Salo-Lee 1996: 6, Frisk – Tulkki 2005: 6-11, Hämäläinen – Nivala 2008: 72–74, 145, Korhonen 2010: 5.)

Kulttuuri ei ole muuttumaton olotila, vaan jatkuvasti kehittyvä vuorovaikutuksellinen prosessi, joka on sidoksissa aikaan ja paikkaan. Kulttuuriset arvot ovat syntyneet yhteisön omassa sosialisatioprosessissa. Maantieteellinen ympäristö ja historialliset tapahtumat vaikuttavat kulttuuristen arvojen syntyisessä. Kyseessä on prosessi, jossa ihminen muuttaa ympäristöään ja ympäristö ihmistä. Ympäristön ja elinolosuhteiden muuttuessa, ihminen joutuu muuttamaan toimintatapaansa, minkä johdosta myös kulttuuri muuttuu. (Alho 1996: 82, 86, Frisk – Tulkki 2005: 6-8, 30, Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 9.) Kulttuurinen koodijärjestelmä sisältää tapakulttuurin, elekielen, sopivuussäännöt ja moraalikäsitteet (Alho 1996: 97). Vaikka kulttuuri välittyy sosialisatiion kautta sukupolvelta toiselle, jokainen sukupolvi ja jokainen yksilö soveltaa ja tulkit-

see kulttuuriaan omista lähtökohdistaan käsin (Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 20-21).

Kulttuuria voi verrata jäävuoreen, josta vain pieni osa on näkyvässä merenpinnan yläpuolella. Tähän näkyvään osaan eli jäävuorenhuippuun, kuuluvat vaatetus ja ulkoinen olemus, käytöstavat, kieli ja ruoka. Valtaosa kulttuuriin liittyvistä asioista on syvällä pinnan alla. Näitä asioita ovat arvot, normit, uskomukset ja asenteet. Ne ovat piilossa ja näkymättömissä, mutta ne ohjaavat ihmisen käytöstä ja valintoja. (Salo- Lee 1996: 7-8, Hämäläinen – Nivala 2008: 74, Salminen – Poutanen 1996: 8 – 9.) Kirjoittamassani oppaassa käsittelen tätä kulttuurin näkymätöntä osaa. Kulttuurin ulkoiset seikat ovat helposti havaittavissa, mutta kulttuurin syvätaaso ei ole silmin nähtävissä. Kulttuurin syvällisiin arvoihin tutustuminen auttaa ymmärtämään, mistä erilaiset käytöstavat kumpuavat.

3.3 Kulttuuri muovaa ihmisen maailmankuvaa

Pieni lapsi oppii sosialisoinnin kautta arvot, normit ja tavan kommunikoida (Malberg 1996: 15, Raunio 1996: 110, Frisk – Tulkki 2005: 9, Hämäläinen – Nivala 2008: 72, 138–139, 145, Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 7, Alitolppa-Niitamo 2005: 45). Ihmisen maailmankuva ja käsitykset oikeasta ja väärästä rakentuvat näistä arvoista ja uskomuksista (Alho 1996: 86, Hämäläinen – Nivala 2008: 72 – 74). Maailmankuva on siis vahvasti sidoksissa ympäröivään kulttuuriin. Se pysyy harvoin samana ja muuttumattomana läpi elämän, sillä koulutus, iän tuoma elämäkokemus ja sosiaalinen vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa muovaavat maailmankuvaa. (Frisk – Tulkki 2005: 9 – 10, Hämäläinen – Nivala 2008: 74–75, 150–151, 154.)

Hyvin pienessä ja suljetussa elämänpiirissä kasvaneen ihmisen, maailmankuva on monoliittinen, vaihtoehdoton ja ahdas (Alho 1996: 88). Tällainen ihminen pitää omaa maailmankuvaansa ainoana olkena ja ehdottomana. Monoliittinen maailmankuva on tyypillistä fanaattisille uskonnollisille ääriilikeille uskonsuuntauksesta riippumatta.

Syrjäseudulla asuvan kouluja käymättömän ihmisen, joka ei ole koskaan käynyt kotikylänsä ulkopuolella, maailmankuva saattaa olla monoliittinen. Nykymaailmassa erilaisten kulttuurien kohtaaminen on kuitenkin todennäköisempää.

Ihminen laajentaa maailmankuvaansa elämäkokemuksen, runsaiden vuorovaikutustilanteiden erilaisten ihmisten kanssa sekä kulttuurinvälisen kanssakäymisen kautta. Ihminen valitsee itselleen sopivia toimintatapoja ja arvoja, joista tulee osa hänen omaa kulttuuri-identiteettiään. (Frisk – Tulkki 2005:10, Hämäläinen – Nivala 2008: 138 – 139, 151–152, 154.) Ihmisen etninen identiteetti on vain yksi ihmisen monista identiteeteistä. Muita identiteettejä ovat sukupuoli-identiteetti, ammatti-identiteetti, poliittinen identiteetti, uskonnollinen identiteetti ja ikäryhmä identiteetti. Ihmiset voivat identifioitua yhtä aikaa eri viiteryhmiin ja olla lojaali näille ryhmille. (Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 17–19, 46.)

Kahden henkilön maailmankuva ei ole koskaan täysin identtinen. Jokainen yksilö rakentaa kulttuuri-identiteettiään oman henkilökohtaisen kokemusmaailmansa pohjalta. Hänen kulttuuritaustansa vaikuttaa kuitenkin siihen, miten hän tulkitsee kokemuksensa ja mistä perspektiivistä hän havainnoi ympäristöään. Samasta kulttuuripiiristä tulleilla ihmisillä maailmankuva on samankaltainen, koska he tulkitsevat asioita samoista lähtökohdista käsin. Jokainen tulkinta, jonka ihminen tekee, on subjektiivinen ja kulttuurisidonnainen. (Frisk – Tulkki 2005: 15–16, Hämäläinen – Nivala 2008: 92–93, Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 7.) Kahdella täysin erilaisen kulttuuritaustan omaavalla ihmisellä voi olla vaikeuksia ymmärtää toinen toisiaan, koska he hahmottavat ja tulkitsevat asioita eri tavalla, eikä heillä ole yhteistä jaettua maailmankuvaa. (Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 8–9.)

3.4 Kollektiivinen ja individuaalinen kulttuuri

Maailman kulttuurit voidaan jakaa yksilökeskeisiin ja yhteisöllisiin kulttuureihin. Pohjois- ja Länsi- Euroopan maat, USA, Kanada, Australia ja Uusi-Seelanti kuuluvat yksilökeskeisten kulttuurien piiriin. Kaikkialla muualla maailmassa yhteisökeskeinen kulttuuri on vallitseva. (Hofstede – Hofstede 2005:74, 78 – 79.)

Yksilökeskeisessä kulttuurissa jokainen ihminen nähdään yksilönä, jolla on omat tarpeet ja mielipiteet. Kollektiivisessa kulttuurissa ihmistä ei mielletä irrallisena vaan kiinteänä osana yhteisöä. Eturistiriitatilanteessa ryhmän etu menee aina yksilön edun edelle. Individuaalisessa kulttuurissa jokainen täysi-ikäinen henkilö edustaa itseään ja on

itse vastuussa omista teoistaan. Kollektiivisessa kulttuurissa ihminen kantaa aina perheensä nimeä mukanaan, minkä vuoksi yksittäisen ihmisen sopimaton käytös tuo häpeää hänen koko perheyhteisölleen. Perheeseen lasketaan kuuluvaksi vanhemmat, isovanhemmat, sedät, tädit, serkut, pikkuserkut ja näiden jälkeläiset. Joissain kulttuureissa myös aviopuolison suku lasketaan omaan perheeseen kuuluvaksi. Kollektiivisessa kulttuurissa yhteiskunta on usein hierarkkisesti rakentunut. Hierarkia pätee myös perheessä. Vanhempia totellaan kyselemättä. Myös aikuiset lapset uskovat vanhempiaan eivätkä uskalla sanoa näille vastaan vaikka olisivatkin eri mieltä asioista. Hofstede – Hofstede 2005: 74 – 77, 82 – 92, 106 – 109.)

Yksilöllisessä kulttuurissa jokainen elättää vain itsensä ja oman ydinperheensä. Jos ei kykene siihen, saa tukea yhteiskunnalta toimeentulon turvaamiseksi. Kollektiivisessa kulttuurissa paremmin toimeentulevan velvollisuus on auttaa huonommassa taloudellisessa asemassa olevaa sukulaistaan. Perhe on ihmisen tuki ja turva niin taloudellisessa kuin sosiaalisessakin mielessä. Yhteisöllisyyteen liittyvillä sosiaalisilla verkostoilla on positiivinen vaikutus ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen (Noppiari – Kiiltomäki – Pesonen 2007:25).

Mitä kehittyneempi ja vauraampi yhteiskunta, sitä enemmän siinä on individualistisen kulttuurin piirteitä. Joissain Aasian maissa, kuten esimerkiksi Japanissa, missä talouskasvu ja kehitys on ollut nopeaa, on nähtävissä individualistisia piirteitä, jotka ovat ristiriidassa perinteisten kollektiivisten käsitysten kanssa. (Salmien – Poutanen 1996: 17, Hofstede – Hofstede 2005: 114.) Kaikissa kulttuureissa on kuitenkin sekä yksilöllisiä, että kollektiivisiä piirteitä. Myös kulttuurin sisällä on eroja ihmisten välillä, jotkut ihmiset ovat enemmän yksilökeskeisiä, kun taas toiset kokevat perheen elämänsä tärkeimmäksi yksiköksi. (Räty 2002: 57 – 58.)

Suomen maaseudulla kollektiivinen kulttuuri oli vallitsevaa aina 1950-luvulle asti. Maaseudulla kaikki tunsivat toinen toisensa, ja paine yhdenmukaisuuteen hallitsi käyttäytymistä. Ihmisten arvomaailma oli yhtenäinen, ja yhteiset arvot ja perinteet omaksuttiin jo varhaislapsuudessa. Kanssakäyminen yhteisön sisällä oli erittäin tiivistä. Perheet olivat suuria ja oli tavallista, että samassa taloudessa asui useita sukupolvia. Yksityinen ihminen ei edustanut itseään, vaan oli kiinteä osa perhettä ja sukua. Vanhempia kunnioitettiin ja toteltiin jopa aikuisiällä. Koska toimivaa sosiaaliturvajärjestelmää ei ollut,

perhe muodosti turvaverkoston, joka piti huolta toinen toisistaan. Yhteisön etu meni yksilön edun edelle. Yhteiskunta oli hierarkkisesti järjestäytynyt. Auktoriteetteja kunnioitettiin ja keskinäinen kanssakäyminen oli muodollista. (Virtanen 1996: 16–17, 20, Frisk – Tulkki 2005: 30–31.)

Kollektiivisesta kulttuurista Suomeen muuttanut voi joutua ensi kertaa elämässään tilanteeseen, jossa hän joutuu tekemään itsenäisen päätöksen ilman suvun neuvoja ja tukea. Hänen on myös itse kannettava vastuuta omasta päätöksestään. Tunne voi olla hämmentävä ja pelottava. (Rätty 2002: 60.)

3.5 Akkulturaatioprosessi

Akkulturaatio eli omasta kulttuurista vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen on elinikäinen prosessi (Alitolppa-Niitamo 1993: 24, 29). Kun ihminen muuttaa uuteen maahan, lapsuudesta saakka omaksutut tutut toimintamallit eivät enää pädekään, vaan kaikki elämän perusasetelmat muuttuvat (Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 28, Alitolppa-Niitamo 1993: 24, Rätty 2002: 45, Alho – Lehtonen – Raunio – Virtanen 1996: 117, Puusaari 1997:21). Muutos voi olla todella haastava, mikäli lähtömaan kulttuuri eroaa huomattavasti kohdemaan kulttuurista (Puusaari 1997: 21, Alho – Lehtonen – Raunio – Virtanen 1996: 118, Rätty 2002: 120, Frisk – Tulkki 2005: 103). Koska ympäristö ei ole hallittavissa ja ennakoitavissa, on tavallista, että maahanmuuttaja turhautuu ja tuntee olonsa epävarmaksi ja turvattomaksi (Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 28, Raunio 1996: 39, 121). Uuteen kulttuuriin tuleva on ikään kuin lapsi, joka opettelee yritysten ja erehdysten kautta uuden kulttuurin käyttäytymismalleja ja itselleen vieraan yhteiskunnan toimintarakenteita (Alitolppa-Niitamo 1993: 24, 38, Puusaari 1997: 21-22, Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 39). Täysvaltainen osallisuus yhteiskuntaan edellyttää riittävää kielitaitoa. Tämän lisäksi on hallittava peruskansalaistaidot ja omattava tietämystä yhteiskunnan toimintaperiaatteista. (Paavola – Talib 2010: 63-64, Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 10.)

Sopeutumisprosessi etenee jokaisella maahanmuuttajalla yksilöllisellä tavalla (Alitolppa-Niitamo 1993: 29, Rätty 2002: 120, Raunio 1996: 117, Puusaari 1997:21, Salminen – Poutiainen 1996: 88). Jopa saman perheen sisällä on eroja sopeutumisessa. (Raunio 1996: 117). Sopeutumiseen vaikuttavat monet asiat. Maahanmuuttajan henkilökohtai-

silla ominaisuuksilla kuten stressinsietokyvyllä, yleisellä kyvyllä sietää muutoksia ja epävarmuutta, avoimuudella, joustavuudella ja ennakkoluulottomuudella on keskeinen merkitys sopeutumisen kannalta. Henkilö, jolla on hyvä yleinen sopeutumiskyky, omaksuu uuden kulttuurin nopeammin ja on kykenevämpi löytämään tasapainon lähtömaan kulttuurin ja uuden kulttuurin välillä kuin sellainen maahanmuuttaja, jolla on huono muutostensietokyky. Mikäli sopeutumiskyky on heikko, on maahanmuuttaja altis mäsennukselle ja erilaisille psykosomaattisille oireille (Räty 2002: 120, Raunio 1996: 118, Halinoja 1996: 119, Paavolainen – Talib 2010: 101, Alitolppa-Niitamo 1993: 30 – 32, 35, Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 36, 48).

Sopeutumista edistää maahanmuuton vapaaehtoisuus. Pakolaiset ovat heikommassa asemassa kuin esimerkiksi työperäiset maahanmuuttajat. (Räty 2002: 120, Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 30 – 31, Puusaari 1997: 24, Bäärnhielm 2007: 40 – 41.) Kulttuurinen yhdenkaltaisuus, sama uskonto ja samankaltainen ulkonäkö helpottavat sopeutumista, kun taas täysin erilainen kulttuuri, uskonto ja valtaväestöstä poikkeava ihonväri vaikeuttavat sopeutumista (Puusaari 1997:21, Räty 2002: 120, Raunio 1996: 118, Halinoja 1996: 119, Paavolainen – Talib 2010: 101, Alitolppa-Niitamo 1993: 30 – 31.) Myös sukupuoli, siviilisäädyltä, koulutustaustalla, sosioekonomisella asemalla ja sen muutoksella on merkitystä sopeutumisen kannalta; perheellinen saa tukea perheeltään ja koulutettu kaupunkilainen sopeutuu ja omaksuu uuden kielen helpommin kuin vähemmän kouluja käynyt maaseudun asukas. Hyvä koulutus ja valtakulttuurin tuntemus mainitaan varsin usein kotoutumista edistäviksi tekijöiksi. (Alitolppa-Niitamo 1993: 30-31, Räty 2002: 120, Puusaari 1997: 22, Halinoja 1996: 119.)

Toisaalta korkeasti koulutettu henkilö, joka on tullut Suomeen esimerkiksi avioliiton perusteella, ei useinkaan onnistu löytämään koulutustaan vastaavaa työtä, jolloin sosioekonomisen aseman laskeminen saattaa vaikuttaa joihinkin henkilöihin hyvinkin laimauttavasti (Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 31, Puusaari 1997:22, Alitolppa-Niitamo 1993: 30–32, 35–36). Monissa kulttuureissa miehen kunniatehtävänä pidetään perheen elättämistä, joten tuilla tai vaimon palkalla eläminen saattaa tuoda ison kolaruksen miehelle kunnialle. Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 33)

Kotoutumiseen vaikuttaa oleellisesti, ihminen ikä hänen tullessaan vieraaseen kulttuuriympäristöön. Lapset sopeutuvat ja oppivat uuden kielen aikuista nopeammin. Uuteen

kulttuuriympäristöön muuttaminen murrosiässä saattaa sen sijaan olla hyvinkin haasteellista. Kaikkein vaikeinta sopeutuminen on iäkkäille ihmisille, jotka ovat usein sisäistäneet oman kulttuurinsa ajattelumallit niin syvällisesti, että heidän on hyvin vaikea luopua perinteisestä tavastaan toimia. Heidän on vaikea ottaa tilalle tai rinnalle uusia omasta kulttuurista eroavia toimintatapoja. Iän karttuessa ihmisen kyky oppia ja omaksua uusia asioita heikkenee, mikä hidastaa esimerkiksi kielen oppimista. (Rätty 2002: 120, Alho – Lehtonen – Raunio – Virtanen 1996: 117- 118, Salo-Lee – Malmberg – Halinoja 1996: 119, Alitolppa-Niitamo 1993: 31, Salminen – Pouta 1996: 88.)

3.6 Kulttuurishokki ja sen vaiheet

Ihminen vertaa alitajuisesti uudessa kulttuurissa esiin tulevia asioita aiemmin omaksumaansa. Jos hän pystyy omaksumaan ympäristöstään vastaanottamaansa informaatiota ja liittämään sitä osaksi omaa maailmankuvaansa, puhutaan sopeutumisesta. Uusia asioita voi kuitenkin tulla enemmän kuin ihminen kykenee kerralla omaksumaan. Vastareaktiona voi ilmetä erilaisia psykosomaattisia häiriöitä. Tätä vieraan kulttuurin aiheuttamaa stressi- ja jännitystilaa kutsutaan kulttuurishokiksi. Kulttuurishokki on normaali ja väistämätön reaktio silloin, kun henkilö joutuu pidempiaikaiseen kosketukseen itselle vieraan kulttuurin kanssa. Henkilö voi kokea omat kulttuuriset arvot ja tavan toimia uhatuksi. Uusi kulttuuri tuntuu vieraalta, koska uuteen kulttuuriympäristöön tulleelta puuttuu kyky ennakoita vastaan tulevia tilanteita. Lapset sopeutuvat aikuista nopeammin, sillä lapsen maailmankuva on vielä kehittymässä, eikä valmiiksi tietynlainen kuten aikuisella. Kulttuurishokki kuvataan usein nelivaiheisena prosessina. Kaikki ihmiset eivät kuitenkaan koskaan saavuta prosessin kaikkia tasoja. (Alho 1996: 87, 90,93, 97 Raunio 1996: 115 – 117, Halinoja 1996: 119, Salminen – Poutanen 1996: 88, Forsander 1994: 39, Rätty 2002: 120.)

1. Kuherruskuukausivaihe

Tullessaan uuteen kulttuuriin maahanmuuttaja tuntee uutuuden viehätystä. Kaikki on uutta, mielenkiintoista ja eksoottista. Suomalaisen yhteiskunnan hyvät asiat korostuvat ja uusi tulokas on innostunut kokemistaan asioista. Monet maahanmuuttajat ovat epärealistisen optimistisia tulevaisuuden suhteen. He ovat saattaneet oppia muutamia suomenkielen fraaseja ja uskovat oppivansa kielen nopeasti. Tätä vaihe kestää ihmisestä riippuen viikosta kolmeen kuukauteen. Moni pakolaisena tullut on onnellinen, että

on päässyt uuteen turvalliseen ympäristöön ja saattaa tietoisesti yrittää unohtaa ikävät muistot ja tunteet. (Salminen – Poutanen 1996: 88, Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 35, Raunio 1996: 118–119, Rätty 2002: 121)

2. Torjuntavaihe

Uutuuden viehätys on kadonnut ja elämästä uudessa maassa on tullut arkipäivää. Kieli-taito, joka kehittyi ehkä nopeasti nolla tasolta muutamaan fraasiin, ei kehity enää niin nopeasti kuin alussa, vaan vaatii ponnisteluja. (Raunio 1996: 119.) Mitä vaikeampaa maahanmuuttajan on oppia suomea, sitä ärtyneemmäksi hän tulee koko suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria kohtaan, mikä taas tekee kielen oppimisesta entistä vaikeampaa. (Frisk – Tulkki 2005: 52, Rätty 2002: 123.) Yksittäiset huonot kokemukset ylikorostuvat ja koko suomalainen kulttuuri leimataan huonoksi. Vastoinkäymisiä tapahtuu omassa maassakin, mutta silloin suhtautumistapa on toinen, eikä siitä syytetä kulttuuria. (Frisk – Tulkki 2005: 52). Tyypillistä torjuntavaiheelle on vihamielisyys ja turhautuminen uuteen kulttuuriin ja turvanhaku omasta kulttuurista (Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 36). Maahanmuuttaja ottaa tiedostamattaan käyttöönsä erilaisia puolustusmekanismeja, joilla hän purkaa ahdistustaan (Raunio 1996:122, Rätty 2002:122). Eräs hyvin yleinen puolustusmekanismi on vaikeuksien projisointi ympäristöstä johtuviksi (Rätty 2002: 122–123). Koska uudessa kulttuurissa tapahtumien syy-seuraussuhteet ovat vieraita, puuttuu tilanteiden ennustettavuus. Tämä tekee elämänhallinnasta ja arjessa selviämisestä raskasta, mistä johtuen jopa pienet arkipäiväiset tilanteet saattavat tuntua pelottavilta ja viedä kohtuuttomasti maahanmuuttajan voimavaroja. (Forsander – Ekholm – Saleh 1994:39, Raunio 1996:124.)

3. Tasapainon hakuvaihe

Pahin jännitystila on laskenut. Maahanmuuttaja on alkanut ymmärtää uuden kulttuurin tapaa toimia, sekä uudelle kulttuurille ominaisia syy-seuraussuhteita. Hän on hyväksynyt, että uusi kulttuuri on erilainen kuin hänen kotimaansa kulttuuri, sekä sen toiseikan, että uusi kulttuuri ei tule muuttamaan hänen kotimaansa kulttuurin kaltaiseksi, vaan hänen on itse muututtava. Tämän oivallettuaan maahanmuuttaja alkaa omak-sua joitain käsityksiä, arvoja ja tapoja uudesta kulttuurista. (Forsander – Ekholm – Saleh 1994:39–40, Raunio 1996: 124.)

4. Useamman kulttuurin hallintavaihe

Ihminen on omaksunut arvoja molemmista kulttuureista ja osaa tasapainottaa elämänsä kahden kulttuurin välillä. Uusi kulttuuri voi etäännyttää vanhasta synnyinmaankulttuurista. Ihminen voi kokea olevansa ulkopuolinen molemmista kulttuureista. (Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 36).

Kulttuurishokki on kaksisuuntainen ilmiö. Antropologi Geert Hofsteden mukaan myös vieraaseen maahantulijaan suhtaudutaan aluksi kiinnostuneen uteliaasti, mutta myöhemmin suhtautuminen muuttuu etnosediseksi. Ihmistä arvioidaan isäntämaan kulttuuristen arvojen läpi. Kun kantaväestön ja maahanmuuttajien kontaktit lisääntyvät saatetaan siirtyä polysentriseen vaiheeseen, jossa eri ihmisiä arvioidaan erilaisin perustein. Seuraava aste tästä on aito monikulttuurisuus, jossa suomalaiset ovat sopeutuneet maahanmuuttajien arvomaailmaan ja maahanmuuttajat suomalaiseen, aiemmin mahdottomilta tuntuvat tavat ja normit tuntuvat hyväksyttäviltä ja luonnollisilta. Sekä suomalaiset että maahanmuuttajat ottavat vaikutteita toinen toisiltaan. Uusiin asioihin tottuminen ja niiden hyväksyminen on kuitenkin hidas prosessi. (Mäntymaa – Raunio 1999: 43, Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 40, 44-45.) Puhutaankin elinikäisestä kulttuurin oppimisprosessista (Forsander – Ekholm – Saleh 1994:39).

3.7 Sopeutumismallit

Eri ihmiset sopeutuvat eri tavalla, sillä akkulturaatioprosessi on jokaisen kohdalla yksilöllinen. On myös ihmisiä, jotka eivät sopeudu koskaan. Kanadalainen John Berry on jakanut akkulturaatioprosessia seuraavan sopeutumisen neljään eri tyyppiin, Integraatioon, assimilaatioon, separaatioon ja marginalisaatio (Forsander – Ekholm – Saleh 1994:43, Liebkind 2000: 19–20, Rätty 2002: 125). Berry kuitenkin korostaa, että sopeutumisen eri muodot ovat osittain päällekkäisiä. Sama henkilö saattaa valita erilaisia strategioita elämän eri alueilla. Hän saattaa esimerkiksi noudattaa kotona perinteisiä arvoja ja tapoja, mutta on työyhteisössä omaksunut täysin valtaväestön tavan toimia. (Forsander – Ekholm – Saleh 1994:44, Liebkind 2000:20.)

Onnistunut integraatio eli sopeutuminen

Maahanmuuttajalla on tasapainoinen suhde oman ja uuden kulttuurin välillä. Hän toimii valtakulttuurin täysvaltaisena jäsenenä, säilyttäen samalla oman etnisen kulttuuritaustansa. Ihmisen hyvinvoinnin kannalta tämä on paras mahdollinen vaihtoehto.

(Forsander – Ekholm – Saleh 1994:44, Rätty 2002: 126.) Ihmiset joilla on hyvä itsetunto integroituvat helpommin kuin ihmiset, joiden itsetunto on heikko (Liebkind 2000: 21). Suomen maahanmuuttopolitiikan tavoitteena on onnistunut integraatio. Myös päivähoitossa korostetaan lapsen oikeutta kasvaa kahteen kieleen ja kulttuuriin.

Assimilaatio eli sulautuminen

Maahanmuuttaja sulautuu valtakulttuuriin (Forsander – Ekholm – Saleh 1994:44).

Maahanmuuttaja saattaa kokea, että parastapa menestyä uudessa yhteiskunnassa on sen kielen ja tapojen nopea omaksuminen. Hän omaksuu suomalaisen valtakulttuurin arvot ja käyttäytymistavat menettämällä samalla oman etnisen kulttuuri-identiteettinsä. Lapsille hän ei opeta omaa äidinkieltään vaan suomea. (Rätty 2002: 126, Liebkind 2000: 14.) Hänellä saattaa olla harhakäsitys, että oman äidinkielen opettaminen lapselle hidastaa tämän suomenkielen oppimista. Päiväkodin ammattikasvattajilla on tärkeä tehtävä saada vanhemmat ymmärtämään äidinkielen merkityksen tunnekielenä sekä vakuuttaa vanhemmat kaksikielisyyden positiivisesta merkityksestä. Assimilaatio on usein yhteydessä alhaiseen itsetuntoon (Liebkind 2000: 21). Assimiloituminen valtakulttuuriin saattaa myös tapahtua, jos tietyn maahanmuuttajaryhmän määrä Suomessa on kovin pieni tai he asuvat maantieteellisesti niin etäällä toisistaan, ettei toimivaa maahanmuuttajayhteisöä synny (Rätty 2002: 134). Maahanmuuttaja on saattanut esimerkiksi avioliiton kautta muuttaa Suomessa paikkakunnalle, jossa ei asu lainkaan hänen kulttuuripiiristään tulleita ihmisiä. Tällöin maahanmuuttajalla ei ole mahdollisuutta tavata maamiehiään ja puhua omaa äidinkieltään.

Separatio eli eristäytyminen

Osa maahanmuuttajista viettää aikaansa oman etnisen ryhmän tai saman uskonnon omaavien ihmisten kanssa ja pysyvät erillään valtakulttuurin edustajista (Forsander – Ekholm – Saleh 1994:44). Mikäli suomenkielentaito on kovin vajavainen, on kontaktien solmiminen suomalaisiin vaikeaa (Rätty 2002: 114). Maahanmuuttaja voi myös tietoisesti haluta säilyttää oman uskonnollisen tai etnisen ryhmänsä elintavan, eikä pidä suomenkielen opiskelua tarpeellisena (Rätty 2002: 126). Tällöin omasta etnisestä ryh-

mästä saattaa muodostua maahanmuuttajan tärkein sosiaalinen verkosto. Ollessaan saman etnisen ryhmän ja kulttuuritaustan omaavien ihmisten kanssa, pystyy maahanmuuttaja ilmaisemaan itseään sujuvasti omalla äidinkielellä. (Rätty 2002: 112.) Yhteisönjäsenillä on samanlaisia kokemuksia ”muukalaisena” olemisesta, sekä samankaltainen maailmankuva. Toisinaan etnisten ryhmien sisällä tuodaan hyvinkin korostetusti esille oman lähtömaan kulttuuria (Rätty 2002: 113). Oman etnisen kulttuurin korostaminen saattaa olla vastalause maahanmuuttajan kotoutumisvaikeuksille ja ulkopuolisuudelle, jota hän tuntee valtakulttuuria kohtaan. Työttömyys, vajavainen kielitaito ja valtaväestön torjuvat asenteet saavat maahanmuuttajan tuntemaan itsensä ulkopuoliseksi suomalaisesta kulttuurista (Rätty 2002: 126).

Marginalisaatio eli syrjäytyminen

Maahanmuuttaja, jolla ei ole halua tai mahdollisuutta säilyttää alkuperäiskulttuuriaan, ja joka ei ole onnistunut integroitumaan valtakulttuuriin voi syrjäytyä molemmista kulttuureista. Tällöin hän elää eristyneenä sekä valtayhteisöstä, että omasta yhteisöstään. (Forsander – Ekholm – Saleh 1994:44.) Tämä on ihmisen hyvinvoinnin kannalta kaikkein huonoin vaihtoehto.

4 Vanhempana vieraalla maalla

4.1 Kulttuurin vaikutus kasvatukseen

Ihminen kantaa aina kulttuuria mukanaan, usein myös tiedostamatta sitä itse. Sosiaalinen käyttäytyminen, tavat ja tottumukset kumpuavat ihmisen sisäisestä kulttuuriperimästä, koska jokainen vaistomaisesti toimii omien sisäistämiensä arvojen, normien ja käyttäytymissääntöjen mukaisesti. (Frisk 2005: 7, Liebkind 2000: 129).

Ihanteet ja arvot sekä käsitykset oikeasta ja väärästä vaihtelevat kulttuurista toiseen. Käyttäytyminen, joka on ollut tavanomaista ja normaalia omassa kulttuuriympäristössä, saattaa vieraassa ympäristössä olla väärin tai jopa laitonta, kuten esimerkiksi ruumiillinen kuritus kasvatukseen. Itselle vieraan kulttuurin arvojen ymmärtäminen ja omasta kulttuurista eroavien normien sisäistäminen on vaikeaa. (Nummenmaa 2006: 24 – 25, Frisk 2005: 7, Liebkind 2000: 129, Hämäläinen – Nivala 2008: 133 – 134,

Salminen – poutanen 1996:9,13.) Haastavaa on kasvattaa lasta kasvuympäristössä, jonka arvomaailma eroaa täysin kasvattajan omasta arvomaailmasta.

Kasvatus on aina sidoksissa kulttuuriin. Kukin yhteiskunta siirtää sosialisaaion kautta kulttuuria uusille sukupolville. Arvot määräävät kasvatustavoitteet. Tietyissä kulttuuriympäristössä toimivat ja arvokkaaksi koetut asiat välitetään eteenpäin. Vanhemmilla erityisesti äideillä on tärkeä rooli arvojen välittäjänä. (Frisk 2005: 7, Karila – Ala-Suutari – Hännikäinen 2006: 8, Liebkind 2000: 129, 171, Hämäläinen – Nivala 2008: 62-63,133-134, 145, 151-152, Alitolppa-Niitamo 2005: 45.) Monikulttuurisuudesta useita tutkimuksia tehnyt Karmela Liebkind (2000: 129) tuo esille perhearvojen korostuneen merkityksen kulttuuriperintöä siirtävinä ja kulttuureja erottavina arvoina.

4.2 Maahanmuuttokokemuksen vaikutus vanhemmuuteen

Kabat-Zinn (2011: 27) kirjoittaa vanhemmuuden olevan yksi haastavimmista ja stressaavimmista elämäntehtävistä. Vanhemmuus ei ole yksinkertaista vaikka kasvattaisi lastaan omassa tutussa kulttuuriympäristössä, mutta se on monin verroin vaikeampaa jos ympäristö on itselleen vieras. Omassa kulttuurisessa ympäristössään ihminen hallitsee kulttuurinsa normit ja tavan toimia arkipäivän tilanteissa. Hän tietää kuinka hänen oletetaan käyttäytyvän ja osaa ennakoida myös kanssaihmissen käyttäytymistä. (Puusaari 1997: 21 Hämäläinen – Nivala 2008: 63, Ala-Suutari 2006:70.) Kasvatuksen päämäärä on opettaa lasta tulemaan toimeen sosiaalisen ympäristön kanssa ja olemaan osa sitä. Tämä tapahtuu pääosin mallioppimisen kautta. Lapsi on vuorovaikutuksessa perheen ja lähipiirin ihmisten kanssa ja omaksuu sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristönsä tapoja toimia. (Hämäläinen – Nivala 2008: 150, 155 -156, Karila – Ala-Suutari – Hänninen 2006: 19, 22.) Maahanmuuttajavanhemmat ovat hyvin haastavassa tilanteessa, koska elävät heille vieraassa ympäristössä. Käyttäytymismallit, joihin he ovat tottuneet kotimaassaan, eivät pädekään Suomessa. Tämä tuo epävarmuutta vanhemmuuteen, sillä vanhemmat joutuvat ohjaamaan lapsiaan tilanteissa, joista heillä ei ole aiempaa kokemusta. Vanhemmista saattaa tuntua, etteivät he saa otetta arvoriititilanteessa, missä suomalaiset arvot saattavat jyrkästi erota heidän omistaan. (Alitolppa – Niitamo 2005 : 45, Forsander – Ekholm – Saleh 1994.)

Yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja asenteet vaikuttavat lastenkasvatusmenetelmiin. Jotkut muissa kulttuureissa yleisesti hyväksytyt kasvatustavat saattavat olla suomalaisten eettisten arvojen vastaisia. (Liebkind 2000: 129, Frisk – Tulkki 2005:7, Hämäläinen – Nivala 2008: 133 – 134, Alitolppa-Niitamo 2005: 45.) Esimerkiksi monilla vanhemmillä on tiedossa, ettei ruumiillinen kuri ole sallittua suomessa, mutta he ovat epätietoisia kuinka lapsia tulisi kasvattaa Suomessa. Tällaisessa tilanteessa lastenkasvatus saattaa tuntua raskaalta ja jopa ylivoimaiselta, varsinkin jos lapsia on useampia, eikä vanhemmillä ole kontaktia suomalaisiin lähinaapureihin tai muihin Suomessa asuviin maahanmuuttajiin. Kollektiivisessa kulttuurissa suku, sekä muut sosiaaliset verkostot ovat auttaneet ja tukeneet lasten kasvatuksessa. (Forsander – Ekholm – Saleh 1994: 33.) Monet vanhemmat ottavat hyvin mielellään apua vastaan suomalaisista kasvatuskäytännöistä. Väestöliiton monikulttuurisuusasiantuntija Novitskyn (2005: 72) mukaan rooli ja totuttu käyttäytymistapa muuttuvat hitaasti. Olennaista on vuorovaikutus ympäristön kanssa ja oma motivaatio.

Hallinnan ja pysyvyyden tunteella on keskeinen merkitys ihmisen hyvinvointiin ja elämäntilanteeseen. Se vaikuttaa myös siihen miten henkilö elämässään toimii, sillä ihminen pyrkii yleensä välttämään toimintoja ja tilanteita, joista hän ei usko selviytyvänsä. (Järvikoski – Härkäpää 2004: 122- 125, Noppari – Kiiltomäki – Pesonen 2008: 29 – 30.) Ihmisen käyttäytymiselle on tavanomaista, että hän hakeutuu sellaisiin tilanteisiin ja sosiaalisiin ympäristöihin, jotka hän uskoo hallitsevansa. Vieraassa ympäristössä kulttuurin erilaisuus ja toisten ihmisten käyttäytymisen arvaamattomuus aiheuttavat maahanmuuttajassa epävarmuutta. (Järvikoski – Härkäpää 2004:125, Puusaari 1997: 21, Matinheimo – Kokko 1997: 16.) Stressi on normaalireaktio ympäristön ja kulttuurin vaihdokseen (Puusaari 1997: 25, Alitolppa – Niitamo 1993: 25, Bäärnhielm 2007: 40). Tämän kaltaisessa tilanteessa pienikin asia saattaa käynnistää kumuloituvan kriisin (Matinheimo – Kokko 1997: 16).

Ihminen, joka luottaa itseensä ja omiin selviytymismahdollisuuksiinsa on motivoitunut kohtaamaan uusia tilanteita. Hän saattaa pitää niitä kiinnostavina haasteina ja jaksaa paneutua uuteen kulttuuriin ja yhteiskuntaan. (Järvikoski – Härkäpää 2004: 122- 127.) Mitä nopeammin maahanmuuttaja omaksuu uuden asuinmaansa elämänrytmin ja alkaa noudattaa paikallisia tapoja, sitä nopeammin hän kotiutuu (Alitolppa – Niitamo 1993: 30, Novitsky 2005: 75).

Kaikille vieraaseen yhteiskuntaan sopeutuminen ei ole näin helppoa. Moni kokee uuden kulttuurin, vieraan kielen ja erilaisen tavan kommunikoida ahdistavaksi ja stressaavaksi. Jatkuvat psyykkisesti kuormittavat tilanteet vaikuttavat ihmisen terveyteen ja hyvinvointiin. (Alitolppa – Niitamo 1993: 30, Järvikoski – Härkäpää 2004: 125 – 126, Frisk – Tulkki 2005: 52.) Osalle vanhemmista maahanmuuttostressi aiheuttaa masennusta. Erityisen alttiita ovat raskaana olevat maahanmuuttajataustaiset äidit, jotka ovat asuneet alle viisi vuotta Suomessa. Heistä peräti 40 prosenttia sairastuu masennukseen. (Alitolppa – Niitamo 1993: 35, Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 26.) Elämänhallinta on puutteellisen kielitaidon takia sinällään jo niin vaikeaa, ettei heillä riitä enää voimavaroja vanhemmuudelle. Masennus saattaa muuttaa vanhemmuuden mekaaniseksi; silloin vanhemmat eivät ole henkisesti läsnä lapsilleen. Päivähoidolla on keskeinen merkitys maahanmuuttajataustaisen lapsen kotoutumisessa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 23, 25). Helsingissä on maahanmuuttajaperheitä, joille päiväkotiki on ainut kontakti suomalaiseen yhteiskuntaan. (Jauhola – Bisi – Järvi – Rusama 2007 : 10).

4.3 Valtasuhteiden vääristyminen

Suuren valtaetäisyydenmaissa koko yhteiskunta on hierarkkisesti järjestäytynyt. Tämä vaikuttaa myös perheen sisäisiin suhteisiin ja rooleihin: vanhemmat ovat ehdottomia auktoriteetteja, lapsilta odotetaan kuuliaisuutta ja vanhempien tahdon noudattamista. (Räsänen 2006: 83, 85 – 89.)

Islaminuskossa vanhempien kunnioittaminen on keskeinen arvo ja normi. Monissa Suomeen muuttaneissa muslimiperheissä, kuten muissakin maahanmuuttajaperheissä, lapset oppivat suomenkielen vanhempiaan huomattavasti nopeammin. Lasten on aikuista helpompi omaksua uuden ympäristön tapoja ja tottumuksia. Eritahminen kotoutuminen aiheuttaa vanhempien arvovallan heikkenemistä. Perheenjäsenten roolit ovat vääristyneet, sillä lapset, paremmin kotoutuneena, ovat ottaneet johtavan roolin perheessä. Vanhemmat kokevat tämän uhkana arvovallalleen. (Moalin 2005: 103.) Kasvatustajan roolin ja auktoriteetin lapsiaan kohtaan menettäneet somalivanhemmat kokevat usein voimattomuuden tunnetta suhteessa oman elämänsä hallintaan (Tiilikainen 2000: 14).

Monissa maahanmuuttajaperheissä suomenkielen vanhempiaan nopeammin oppineet lapset joutuvat toistuvasti tulkkamaan vanhempiaan ja hoitamaan heidän ikä- ja kehitystasoonsa nähden sopimattomia asioita, mikä vääristää perheenjäsenten rooleja ja perheen valtasuhteita entisestään. Lapsen kehitykselle on vahingollista joutua huolehtimaan ja kantamaan vastuuta asioista, jotka eivät kuulu hänen lapsenmaailmaansa. (Räty 2002: 113, 150, 164, 168.) Lapsen tulee saada osakseen turvaa ja huolenpitoa, perheen tulisi olla maahanmuuttajataustaisille lapsille, kuten kaikille muillekin lapsille heidän elämänsä tärkein kasvuympäristö (Alitolppa-Niitamo 2005: 45). Jasinskaja-Lahti ja Liebkind (2000: 134 – 135) korostavat, että maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentelevien tulee tuntea ja tiedostaa eritahtiseen akkulturaatioon liittyviä perheen valtasuhteisiin ja rooleihin liittyviä tekijöitä.

5 Kohti monikulttuurista kasvatuskumppanuutta

5.1 Kasvatusvuorovaikutus

Kasvatus määritellään usein kahden osapuolen – kasvattajan ja kasvatettavan – väliseksi vuorovaikutussuhteeksi (Hirsjärvi – Huttunen 1999: 45). Kasvatukseen liittyy kuitenkin paljon muitakin tärkeitä vuorovaikutussuhteita, kuten vanhempien ja ammattilaisten välinen vuorovaikutus, lasten keskinäinen vuorovaikutus ja moniammatillinen vuorovaikutus. Kasvatusvuorovaikutukseen kuuluvat myös eri sukupolvien välinen vuorovaikutus sekä yksilön, ryhmien ja kulttuurin välinen vuorovaikutus. (Karila – Alasuutari – Hänninen 2006: 7).

Kaikki vanhemmat eivät ole valmiita rakentamaan intensiivistä kasvatuskumppanuutta päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa. Kaikki perheet (yhtä lailla suomalaiset kuin maahanmuuttajataustaisetkin) ovat erilaisia. Se mikä sopii hyvin jollekin perheelle, ei välttämättä sovi kaikille. Erilaisten vanhempien kanssa syntyy erilaisia vuorovaikutussuhteita. Perheiden elämäntilanne vaihtelee eivätkä perheet ole koskaan identtisiä keskenään. Jokainen vuorovaikutustilanne on ainutkertainen. Vuorovaikutukseen vaikuttavat molempien osapuolten elämänhistoria, kulttuuritausta, arvot ja uskomukset ja senhetkiset tunnetilat. Vuorovaikutussuhteessa molemmat osapuolet vaikuttavat koko ajan toisiinsa. Samankin perheen kanssa jokainen kohtaaminen on erilainen. Kohtaa-

miseen vaikuttavat perheen senhetkinen elämäntilanne ja vanhempien omat voimavarat. Kohtaaminen voi syventää kumppanuussuhdetta tai luoda etäisyyttä osapuolten välille. Päiväkodin henkilökunnalle jokainen kohtaaminen on uusi mahdollisuus parantaa kasvatusvuorovaikutussuhdetta. Ammattikasvattajan on oltava aktiivinen osapuoli ja rohkaistava vanhempia vuorovaikutussuhteeseen. (Karila 2006: 96–97 Kabat-Zinn 2011:45, Mäntymaa – Raunio 1999: 18, Mönkkönen 2007: 15 – 16, 47,50, 69, 110.)

Erityisesti vanhempia, joiden äidinkieli ei ole suomi, tulisi rohkaista ilmaisemaan ajatuksiaan lapsen elämää koskevissa asioissa. Työntekijällä on valta ja vastuu luoda toimiva vuorovaikutussuhde myös henkilöön, joka ei puhu äidinkielenään suomea. Tämä näkymätön valta tulee esille työntekijän toiminnassa. (Mönkkönen 2007: 45). Mikäli työntekijä kohtelee maahanmuuttajataustaisia vanhempia ” kielitaidottomina henkilöinä, joiden kanssa on mahdotonta kommunikoida” on vaarana, että he samaistuvat annettuun rooliin. Toisin sanoen, maahanmuuttajavanhempi on sosialisoinut päiväkodinhenkilökunnan hänelle antamaan marginaaliseen asemaan, sillä ihmisen minäkuva muotoutuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja on voimakkaasti riippuvainen asenteesta, jolla muut ihmiset häntä kohtelevat (Mönkkönen 2007: 50, 72, Frisk – Tulkki 2005: 10). Päiväkodilla on keskeinen sija lapsen kotoutumiseen Suomessa. Toimivalla kasvatuskumppanuussuhteella on myös positiivisia vaikutuksia vanhempien kotoutumiseen. Tämä korostuu erityisesti niiden perheiden kohdalla, joiden ainut kontakti suomalaiseen yhteiskuntaan on päiväkotia. Kaiken vuorovaikutuksen peruslähtökohtana on vastavuoroinen kuulluksi tuleminen. (Karila 2006: 104.)

Useimmat vanhemmat kokevat kuulumisten vaihdot lasta tuodessa ja hakiessa merkityksellisiksi (Karila 2006: 101). Maahanmuuttajavanhemmat, jotka eivät puutteellisen kielitaitonsa takia kyenneet ilmaisemaan itseään, kokivat olevansa toisarvoisessa asemassa suomalaisiin nähden (Könönen 2007: 93 – 96). Päivittäiset keskustelut toisivat kuitenkin vanhemmille ymmärrystä päiväkotiarjesta (Karila 2006: 102). Maahanmuuttaja vanhemmat kokivat suurena epäkohtana, että heillä oli puutteellisen kielitaidon johdosta huonot edellytykset saada tietoa päiväkodin arjesta (Könönen 2007: 93).

Monet päivähoidon ammattilaiset ovat tietoisia näistä haasteista, sillä myös varhaiskasvatuksen henkilöstö kaipaa lisäosaamista maahanmuuttajataustaisten perheiden kohtaamiseen ja vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 30).

5.2 Kasvatuskumppanuus

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista mukaan (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002: 9, 17) varhaiskasvatuksessa on oleellista lasten, varhaiskasvatuksen henkilöstön ja vanhempien vuorovaikutus sekä kasvatuksellinen kumppanuus. Linjauksessa painotetaan, että ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu on vanhemmilla.

Lapsen kasvun, kehittymisen ja oppimisen tukemisessa vanhemmat ja varhaiskasvatuksen henkilöstö ovat kumppaneita. Kasvatuskumppanuus on eri osapuolten tasavertaista vuorovaikutusta, jossa vanhempien ja henkilökunnan erilainen asiantuntemus ja tietämys yhdistyvät. Vanhempien tulee saada osallistua oman lapsensa kodinulkopuoliseen varhaiskasvatukseen sekä sen suunnitteluun ja arviointiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002: 18, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 31.)

Hoitoalalla oli pitkään vallitsevana käytäntö, jossa ammattilaisten uskottiin olevan ylivoimaisia asiantuntijoita. Tällaisessa asiantuntijakeskeisessä orientaatiossa asiakas nähtiin vuorovaikutusprosessin passiivisena osapuolena; asiantuntija saneli, mitä pitää tehdä, usein sivuuttaen asiakkaan esittämät ongelmat. (Davis 2003: 42, 45, Mönkkönen 2007: 41, 51- 62.) Myös päivähoidossa vallitsi tämän kaltainen ajatusmalli. Työntekijät pitivät päiväkotia omana reviirinään ja päättivät, miten lapsia päivähoidossa kasvatetaan. Vanhempien ajatuksia ja toiveita ei juurikaan otettu huomioon. (Koivunen 2009: 153, Karila 2006: 92, Hujala 1988: 127 – 28.) Nykyisin on ymmärretty, että lasten hyvinvointi saavutetaan parhaiten toimimalla yhteistyössä vanhempien kanssa. Kasvatuskumppanuudessa on kyse jaetusta kasvatustehtävästä. Asia on nähty niin tärkeänä, että idea kasvatuskumppanuudesta on kirjattu ”Valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan”. (Sosiaali – ja terveysministeriö 2002.)

Kasvatuskumppanuus ajattelussa on paljon yhtymäkohtia Hilton Davisin kumppanuusmallin kanssa. Hilton kehitti alun perin mallinsa hoitohenkilökunnan ja sairaan tai vammaisen lapsen vanhempien väliselle kumppanussuhteelle. Suomessa malli tuli tunnetuksi varhaisen vuorovaikutuksen eli VAVU-hankkeen kautta. Päivähoidon ja varhaiskasvatuksen ympäristössä VAVU-hankkeen jatkumoksi kehitettiin kasvatuskumppanuus-hanke. (Davis 2003: 4-6, 42–44, Kaskela – Kekkonen 2006: 4.) Hiltonin kumppanuusmallissa esiintuomat asiat ovat läheinen yhteistyö, täydentävä asiantunti-

juus, molemminpuolinen kunnioitus, neuvotteleminen, kommunikaatio, rehellisyys ja joustavuus. (Davis 2003: 42–44)

Kasvatuskumppanuuden perustana on läheinen yhteistyö vanhempien ja kasvattajien välillä. Tämä edellyttää molempien osapuolien tietoista sitoutumista yhteiseen tavoitteeseen: lapsen tasapainoisen kasvun tukemiseen. (Davis 2003: 42, Koivunen 2009: 153, Kaskela – Kekkonen 2006: 19). Monikulttuurisessa kasvatuskumppanuudessa lapsen tasapainoisen kasvun tukeminen merkitsee lapsen monikulttuurisen identiteetin ja kaksikielisyyden tukemista. Tavoitteena on omasta taustastaan ylpeä lapsi, joka on kotoutunut suomalaiseen yhteiskuntaan.(Kivijärvi 2011: 247-248, Sosiaali- ja terveysministeriö 2007:25.)

Vanhempien ja ammattikasvattajien asiantuntijuus on toisiaan täydentävä. Heillä molemmilla on erilaista, mutta yhtä oleellista tietoa lapsesta. Vanhemmat ovat oman lapsensa asiantuntijoita, sillä he tuntevat lapsensa yksilönä. Ammattikasvattajat ovat puolestaan oman alansa asiantuntijoita, joilla on koulutuksen tuoma ammatillinen tieto ja osaaminen. (Kaskela – Kekkonen 2006: 19, Mönkkönen 2007: 54, Koivunen 2009: 153, Karila 2006: 108) Kasvatusalan asiantuntijuuden lisäksi päiväkodintyöntekijöillä on tuntemusta suomalaisesta kulttuurista ja yhteiskunnasta, vanhemmat hallitsevat lapsen kotikulttuurin ja kielen.

Onnistuakseen kumppanuussuhde edellyttää molemminpuolista kunnioitusta. Davis korostaa, että kunnioitus on yksi työntekijän tärkeimmistä piirteistä. Kunnioitukseen kuuluu, että kumppanit hyväksyvät toistensa samanarvoisen merkityksen. Tämä tarkoittaa, että vanhemmat asiantuntijuus hyväksytään yhtä arvokkaaksi kuin ammattilaisenkin. Kunnioittamiseen kuuluu vanhempien ja heidän tavoitteidensa hyväksyminen. (Davis 2003: 42 – 43.) Eri kulttuureissa on toisistaan poikkeavia tapoja ilmaista kohteliaisuutta ja kunnioitusta. Eroista on hyvä olla tietoinen, mutta niitä ei pidä liikaa korostaa. (Salo.Lee 1996: 14). Esimerkiksi kiinalaisessa, korealaisessa ja joissain muissa Aasian kulttuureissa, ihmisiä ei katsota suoraan silmiin, sillä katsekontaktin välttäminen kuvaa kunnioitusta. Myös monissa Latinalaisen – Amerikan maissa ja Karibian alueella silmäkontaktin välttely on osoitus kunnioituksesta. (Frisk- Tulkki 2005: 53, Dresser : 2005: 22-24)

Vanhempien ja ammattikasvattajien erilaiset näkemykset tulee nostaa keskustelussa rohkeasti esiin, sillä vastakohtaiset näkökohdat keskustelussa, ovat dialogisen vuorovaikutuksen yksi keskeisimmistä lähtökohdista. Näin keskusteluun saadaan uusia ulottuvuuksia. Mahdolliset erimielisyydet tulee ratkaista neuvottelemalla. Ammatillaiset voivat antaa ehdotuksia, mutta heidän ei pidä määrätä, mitä vanhempien pitää tehdä. (Mönkkönen 2007: 108, 130–131, Davis 2003: 43 – 44.) Kumppaneiden on voitava luottaa toinen toisiinsa, joten rehellisyys on ehdoton edellytys kumppanuudelle. Rehellisyys ei kuitenkaan merkitse suorasukaisuutta. On syytä olla tietoinen, että suomalainen tapa mennä suoraan asian ytimeen koetaan suurimmassa osassa maailmankulttuureja hyvin loukkaavana (Tulkki – Frisk 2005. 97). Suomalaisen ammattikasvattajan tulee muotoilla puheensa hienovaraisesti, eikä töksäyttää sanottavaansa liian suorasukaisesti. Tämä pätee luonnollisesti myös suomalaisten vanhempien kanssa toimiessa.

Kommunikaatio on keskeisellä sijalla kumppanuussuhteessa. Viestinnän tulee olla kaksisuuntaista, mikä merkitsee, että molemmat osapuolet ovat vuorollaan puhujia ja kuuntelijoita. Ammatillaisen vastuulla on kuitenkin, oikeiden olosuhteiden luominen, viestin tarkka kuunteleminen, viestin mahdollisimman tarkka tulkitseminen sekä asianmukainen vastaaminen. (Davis 2003: 44.) Sanat ja puhuttu kieli ovat vain pieni osa kommunikaatiota. Puheen rytmitys ja nopeus, äänen vaihtelu ja voimakkuus, erilaiset ilmeet ja eleet vaihtelevat kulttuurista toiseen. (Frisk – Tulkki 2005: 7, Rätty 2002: 66.) Puheenvuorottelusäännöt ovat tärkeä osa suullisessa viestinnässä. Suomalaiselle keskustelulle on tyypillistä pitkät tauot. Taukoja on sekä saman puheenvuoron sisällä, että puheenvuorojen välissä. Muualta tullut ihminen saattaa helposti tulkita pitkät tauot kiinnostuksen puutteeksi. Hän saattaa ajatella oman kulttuurinsa normien mukaisesti, että suomalainen keskustelukumppani on puhunut asiansa loppuun ja aloittavat oman puheenvuoronsa, suomalaista tämä voi loukata, sillä hän tuntee tulleen epäkohteliaasti keskeytetyksi. (Rätty 2002: 66.)

Kulttuurien erilainen tapa kommunikoida vaikuttaa päivähoiton ammatillisen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. Se saattaa aiheuttaa molemminpuolisen tunteen kemioiden kohtaamattomuudesta. Vuorovaikutusosaaminen on yksi ammatillisen osaamisen vaativimmista asioista. Ammatillisen on kuitenkin osattava toimia ammatillisesti. Yksi sen tärkeimmistä lähtökohdista on kyky kohdata kanssaihminen kunnioittavasti riippumatta tämän taustoista tai elämäntilanteesta. Vastuu luontevan kasva-

tuskumppanuuden rakentumiseksi perheen ja työntekijän välille, on työntekijän vastuulla, ei vanhemman. Päiväkodintyöntekijöistä toiset osaavat kohdata luontevammin erilaisia ihmisiä kuin toiset. Erilaisten ihmisten kohtaamisessa tarvittavia vuorovaikutustaitoja voi kuitenkin harjoitella. (Karila 2006: 8, Berg 1991: 28, Kiesiläinen 2002: 255 – 256, Mönkkönen 2007: 20, 28, 31). Tuntemus eri kulttuurien kommunikointitavoista vie pitkälle eteenpäin. Päivähoidon varhaiskasvattajien ja maahanmuuttajataustaisen perheen välistä kommunikaatiota vaikeuttaa usein yhteisen kielen puute. Sosiaali- ja Terveysministeriön maahanmuuttajatyön kehittämisjaoston mukaan tämä on yksi suurimmista haasteista perheen ja päivähoidon välisessä yhteistyössä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 23).

Tilanteet ja olosuhteet vaihtelevat, joten kumppanuuden täytyy voida olla joustavaa. (Davis 2003: 44.) Mäntymaan ja Raunion (1999: 114) mukaan kahden eri kulttuuritaustan omaavan ihmisen välisessä vuorovaikutuksessa avaintaitona on joustavuus. Heidän näkemyksensä mukaan joustavuuteen kuuluu oman kulttuurisidonnaisuuden tunnistaminen, kyky havaita ja aistia ”oireet syntyvissä olevista väärinkäsityksistä” sekä kyky toimia tilanteen vaatimalla tavalla tiedostaen, ettei ole vain yhtä ainoa tapaa toimia ja ajatella.

Kulttuuritaustalla on äärimmäisen suuri merkitys sille, miten kukin ihminen havainnoi ja tulkitsee havaintojaan (Salo – Lee 1996:7). Itselle vieraan kulttuurin normien mukainen kommunikaatio koetaan usein epämiellyttävänä (Frisk – Tulkki 2005: 7). Kasvatuskumppanuusvuorovaikutuksessa, kuten kaikissa muissakin ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa on keskeinen merkitys sillä, miten osapuolet ymmärtävät toistensa tavoitteet. (Karila 2006: 107.) Olennaista on myös se, miten he tulkitsevat toistensa sanallisia ja sanattomia viestejä. Kommunikoidessaan ihmiset tekevät havaintoja toisistaan, joita he tulkitsevat omien lähtökohtiensa mukaan. Havaintojen tulkinta on kulttuurisidonnaista, siihen vaikuttavat ihmisen omat arvot sekä aiemmissa vuorovaikutustilanteissa opitut käyttäytymismallit. Havainnointi on usein tiedostamatonta ja hyvin sattumanvaraista. Kenenkään aivojen kapasiteetti ei pysty havainnoimaan kaikkia ympäristön aistiärsyksiä, vaan aivot tekevät tiedostamattomia valintoja mitä havaitaan. Eri ihmiset havaitsevat erilaisia asioita, sillä kukin henkilö kohdistaa tiedostamatta huomionsa itsensä tärkeiksi kokemiin asioihin, sekä sellaisiin asioihin, joihin hän on kulttuurissaan oppinut kiinnittämään huomionsa. Koska havainnointi on valikoivaa ja

ihmisten tekemät tulkinnat subjektiivisia ja kulttuurisidonnaisia, ovat vääristä tulkintatavoista johtuvat väärinymmärrykset yleisiä, kun kaksi eri kulttuuritaustan omaavaa ihmistä kommunikoi keskenään. (Salo- Lee 1996: 7 21 – 25, Frisk – Tulkki 2005: 15 – 16, Forsander – Ekholm – Raya 1994:8). Monien näkökulmien huomioonottaminen ja erilaisten toimintamallien tunnistaminen on kulttuurinvälisen viestinnän kompetenssin perusedellytyksiä.(Salo-Lee 1996: 24.)

Jotta toimivan yhteistyösuhde eri kulttuuritaustan omaavien vanhempien kanssa rakentuisi parhaalla mahdollisella tavalla, vaaditaan työntekijältä kulttuurista sensitiivisyyttä. Hyvät vuorovaikutustaidot ja kulttuurien tuntemus ovat tärkeitä, työntekijän on pystyttävä toimimaan muunkin kuin oman kulttuurinsa parissa. (Kivijärvi 2011:249, Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 28.) Monien näkökulmien huomioonottaminen ja erilaisten toimintamallien tunnistaminen on kulttuurinvälisen viestinnän kompetenssin perusedellytyksiä (Salo-Lee 1996: 24).

5.3 Toimivan dialogisen kasvatuskumppanuuden edellytykset

Päiväkodin henkilökunnan ja lastenvanhempien välistä kasvatuskumppanuutta ohjaavat keskeisimmät periaatteet ovat kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialogi (Kaskela – Kekkonen 2006: 18, 32–40, Tast 2007: 24). Erään terveysalalla suoritetun kyselyn mukaan asiakkaat, joita on kuunneltu ja joiden mielipidettä oli kysytty, joihin oli luotettu ja joita oli kohdeltu subjektina ja yksilöllisenä omana persoonana, kokivat saaneensa tukea. Sen sijaan asiakkaat joita ei kuunneltu vaan kohdeltiin objektina, jolle annettiin määräyksiä ja ohjeita, kokivat jääneensä vaille tukea. (Järvikoski – Härkäpää 2004: 93.) Nämä samat lainalaisuudet pätevät myös kasvatuskumppanuudessa.

5.3.1 Kuuleminen

Monet kasvattajat luulevat virheellisesti puheliaisuuden olevan hyvän vuorovaikutuksen synonyymi. Verbaaliset taidot ovat toki tärkeitä, mutta vuorovaikutuksessa keskeisin sija on kuitenkin toisen osapuolen kuuntelemisella, kuulemisella ja ymmärtämisellä. Tärkeisiin vuorovaikutustaitoihin kuuluvat myös empatia ja tilannetaju. (Koivunen 2009: 123.)

Jotta vanhempi tulisi kuulluksi, on työntekijän oltava täydellisesti läsnä vanhemman kanssa. Vanhemman kuuleminen edellyttää, että työntekijä tyhjentää mielestään ajatukset, jotka eivät ole olennaisia tilanteen kannalta. Työntekijän on kohdistettava koko huomionsa vanhempaan, sillä se osoittaa vanhemmalle, että heitä kuullaan aidosti. (Davis 2003: 61, 64.) Päiväkodin hälyssä ja kiireessä vanhempien kuuleminen ei aina onnistu, joten päiväkodeissa järjestetään vanhemmille rauhallisessa tilassa ennakolta sovittuna ajankohtana keskusteluja, jotka pohjautuvat lapsen varhaiskasvatussuunnitelman ympärille.

Rauhallinen tila yksistään, ei takaa vanhemmille kuulluksi tulemistä. Oleellista on työntekijän keskittyneisyys vanhempiin. Katsekontakti, eleet, ilmeet ja ruumiinkieli kertovat siitä kuunteleeko työntekijä aktiivisesti vanhempia/ vanhempaa, onko hän tilanteessa aidosti läsnä. (Davis 2003: 61 – 64.) On kuitenkin otettava huomioon, ettei kaikissa kulttuureissa tulkita eleitä ja ruumiinkieltä aivan samalla tavoin. On kulttuureja, joissa esimerkiksi päänpyöräytys tulkitaan myöntymiseksi. (Frisk – Tulkki 2005: 8.)

Davisin (2003: 64) mukaan yleensä jo pelkkä läsnäolo ja tarkkaavainen kuuntelu luovat ilmapiirin, jossa vanhempien/ vanhemman on helppo puhua. Erilaiset maneerit kuten sormien napsuttelu, jalkojen heiluttelu tai kynällä naputtelu kiinnittävät puhujan huomion ja haittaavat vuorovaikutusta, vanhempi voi tulkita ne kiinnostuksen puutteeksi tai kyllästymiseksi. (Davis 2003: 62). Suomalaiset ovat kuuntelijoina usein vaitonaisia, vähäeleisiä ja vähäilmeisiä, koska pitävät liikaa myötäilyä tunkeilevaisuutena. Maahanmuuttaja saattaa tulkita sen välinpitämättömyydeksi. (Salminen – Poutanen 1996:73, Virtanen 1996:30, Lehtonen 1996: 58,60.) Aito kuuntelija eläytyy nyökkäämällä ja muilla eleillä, sekä reagoi kiinnostusta osoittavilla repliikeillä, kuten "aivan", "totta", "niin". hän tekee myös tarkentavia kysymyksiä, joista vanhempi ymmärtää työntekijän olevan aidon kiinnostunut hänen näkemyksistään. Keskustelukumppaneiden välinen normien mukainen fyysinen etäisyys vaihtelee eri kulttuureissa. Suomalainen kokee liian lyhyen etäisyyden kiusalliseksi. (Frisk – Tulkki 2005: 7.)

Ihmisten vastavuoroisissa sosiaalisissa suhteissa kielellä on keskeinen asema (Mönkkönen 2007: 84). Pahin este maahanmuuttajavanhemman kuulluksi tulemiselle on yhteisen kielen puute (Sarras 2011: 35, Könönen 2007: 93 – 96, Sosiaali- ja terveysministe-

riö 2007: 23,31). Yhteisen kielen puuttuessa maahanmuuttajalla on oikeus saada Hallintolain 26§ nojalla tulkki. Tulkin käyttö edistää maahanmuuttajan tasa-arvoista kuulukuksi tuleamista ja parantaa kotoutumisen edellytyksiä suomalaiseen yhteiskuntaan. (Könönen 2007: 93 – 96, Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 23,31.) Ammattitulkin tilaamatta jättäminen säästösyistä on vakava esimerkki avoimesta syrjinnästä maahanmuuttajavanhempaa kohtaan (Tiilikainen 2000: 102).

Mitään kieltä ei voi kuitenkaan kääntää toiseen kieleen sanasta sanaan, sillä kieli ei ole pelkkiä sanoja, vaan se pitää sisällään kulttuurisen koodijärjestelmän. Lauserakenteet, sanonnat ja sanojen sosiaaliset merkitykset ovat kaikki hyvin kulttuurisidonnaisia. Esimerkiksi sanan "perhe" sosiaalinen merkitys vaihtelee kulttuurista toiseen. Ymmärtääkseen vierasta kulttuuria ei riitä kielen hallinta, vaan on ymmärrettävä sen koodijärjestelmää. (Alho 1996: 97 – 98, Salo-Lee 1996: 24 – 26, Frisk – Tulkki 2005: 50.) Puheakti tarkoittaa kielellisin keinoin toteutettua toimintaa. Se voi olla esimerkiksi kutsu käsky, varoitus tai anteeksipyyntö. Se mikä jossain kulttuurissa tulkitaan kutsuksi, ei ole sitä välttämättä toisessa kulttuurissa. Suomessa päiväkodin varhaiskasvattaja saattaa kysyä vasu-keskustelun yhteydessä vanhemmalta "Joisitko kupin kahvia?" Mikäli kysymys kohdistetaan aasialaiselle vanhemmalle, tämä vastaa kieltävästi, koska ei pidä sitä todellisena kutsuna. Mikäli päiväkodin kasvattaja haluaa todella tarjota vanhemmalle juotavaa, hänen on tuotava se vanhemman eteen ja kehotettava vanhempaa useaan otteeseen juomaan. (Salo-Lee 1996: 26 – 27.)

Aiheet, joista on soveliasta puhua, ja mitkä ovat tabuja, vaihtelevat kulttuurista toiseen. Suomalaiselle vanhemmalle ei tulisi mieleenkään kysyä lastentarhanopettajalta tämän palkan suuruutta. Sen sijaan Yhdysvalloissa ja Kiinassa palkasta puhumista pidetään neutraalina puheenaiheena (Salo-Lee 1996: 27). Toisin kuin Suomessa, Indonesiassa ja monessa muussa kollektiivisen kulttuurin maassa, vieraankaan ihmisen iän ja perhetaustojen kyselemistä ei pidetä epäkohteliaana.

5.3.2 Kunnioitus

Kasvatuskumppanuuden toteutumisessa on keskeistä toisen osapuolen kunnioittaminen ja arvostaminen, johon kuuluu erilaisten näkemysten, maailman käsitysten ja elämän tapojaan kunnioitus (Karila 2006: 95, Rätty 2002: 166).

Vanhempien kokemus siitä, että heitä ja heidän kulttuuriaan arvostetaan, on olennaisen tärkeää. Arvostava asenne lisää vanhempien omanarvontuntoa ja vahvistaa heidän itsetuntoaan, sekä kohottaa luottamusta ja uskoa omiin kykyihin. Sen sijaan kunnioituksen puute näkyy toisen mitätöimisessä: vanhempaa ei kuunnella eikä tälle anneta mahdollisuutta ilmaista ajatuksiaan. Myös lapsen haku- ja tuontitilanteissa on tärkeää, että varhaiskasvattaja kohtaa vanhemman kunnioittavasti. Vanhemmasta pois päin kääntyminen viestittää, ettei tätä arvosteta. (Davis 2003: 18, 50–51, 82, Kaskela – Kokkonen 2006: 34, Rasila – Pitkonen 2009: 13.) On totta, että lapsen haku- ja tuontitilanteet ovat välillä hektisiä, mutta sekä lapsen että tämän vanhemman huomioonottaminen pienin positiivisin elein vie vain vähän aikaa (Mönkkönen 2007: 9). Hyvän kasvatuskumppanuussuhteen kannalta tämä on kuitenkin olennaista. Karila (2006: 103) korostaa päivittäisiin tulo- ja lähtötilanteisiin liittyvän vuorovaikutuksen merkitystä kasvatuskumppanuuden lujittumiselle ja kehittymiselle.

Lapselle on tärkeää kokea, että hänen kulttuurinsa hyväksytään päiväkodissa. Työntekijöiden mahdolliset ennakkoluulot lapsen kulttuuria kohtaan tai perhetaustan vähättely heijastuu tiedostamattomaan tapaan, jolla päiväkodinhenkilökunta kohtelee lasta (Sallo-Lee 17 – 18). Kunnioittava kasvatuskumppanuussuhde vanhempien ja kasvatushenkilökunnan välillä ei vaikuta ainoastaan lapsen itsetuntoon, vaan myös siihen kuinka muut lapset suhtautuvat lapseen. Vaikka kasvattajan käytös olisi muodollisesti kohteliasta lapsen vanhempia kohtaan, lapset aistivat ilmeistä ja eleistä, mikäli näiden välillä esiintyy jännitteitä. Eräässä tutkimuksessa ilmeni lapsen joutuneen muiden lasten kiusaamaksi, koska luokkaan oli kantautunut tieto, että lapsen vanhemmat ja opettaja olivat huonoissa väleissä keskenään. Muut lapset alkoivat käyttäytyä tämän tiedon mukaisesti syrjiä kyseistä lasta. (Mönkkönen 2007: 48, 72 – 73.)

Kunnioittaminen on monimutkainen käsite. Se pitää sisällään myös erilaisuuden hyväksymisen ja sietämisen. Ihmistä ei kyseenalaisteta hänen syntyperänsä tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella, vaan hän tulee hyväksytyksi ehdoitta. (Davis 2003: 56, Kaskela – Kokkonen 2006: 34.) Kunnioittava kasvatuskumppanuus edellyttää myönteistä suhtautumista lastenvanhempiin. Heitä ei saa tuomita heidän elämäntapojensa tai maailmakatsomuksensa perusteella. Vanhempien näkemystä tulisi arvostaa vaikka kasvattaja olisikin eri mieltä heidän kanssaan. Kunnioittaminen saattaa tuntua vaikealta, jos varhaiskasvattajan omat arvot poikkeavat jyrkästi vanhempien arvoista.

Kunnioittavaan kasvatuskumppanuuteen kuuluu kuitenkin lasten vanhempien maailmankuvan huomioonottaminen päiväkodin kasvatustilanteissa, tämä ei kuitenkaan tarkoita, että päiväkodin kasvattajan tulisi luopua omista arvoista ja maailmankuvastaan. Toimivan vuorovaikutussuhteen ehdoton edellytys on molemminpuolinen kunnioitus. Päävastuu on varhaiskasvattajalla, sillä ammattilaisuus edellyttää kykyä arvioida kriittisesti omia ajattelutapojaan. (Davis 2003: 56–57, Kaskela – Kokkonen 2006: 21, 34, Karila 2006: 96, Paavola – Talib 2010: 12–13.)

Hilton Davis korostaa, että tietynlainen nöyryys kuuluu osana kunnioitusta. Nöyryyteen kuuluu tietoisuus omista arvoista ja uskomuksista, mutta yhtäläillä muiden arvojen tunnustaminen. Olennaista on, ettei pidä vastapuolen näkemystä omaansa huonompana. Kummatkaan ajatusmallit eivät ole sinänsä oikeita tai väriä, ne ovat vain erilaisia näkökulmia asioille ja tilanteille. (Davis 2003: 58, 60, Paavola – Talib 2010: 12.) Myös Juhani Räsänen mainitsee nöyryyden, joka edellyttää ”tiedon omistaja roolista luopumista” ja kyvyn ottaa vastaan ja omaksua erilaisia näkökantoja. Kumppanuuteen ei kuulu itsensä asettaminen toisten yläpuolelle. Nöyryyteen kuuluu, ettei pidä itseään muita parempana, vaan näkee itsensä toisten ihmisten kaltaisena. (Räsänen 2006: 345.)

5.3.3 Luottamus

Kasvatuskumppanuus rakentuu kasvattajan ja vanhemman väliselle keskinäiselle luottamukselle. Ensi kohtaamisella on tärkeä merkitys, sillä sen perusteella osapuolet arvioivat, voiko toiseen luottaa. Jotta toimiva kasvatuskumppanuussuhde pääsisi kehittymään, vanhempien on voitava luottaa täydellisesti päiväkodin henkilökuntaan. Vanhemman on voitava tuntee luottamusta siihen, että lapsi saa päiväkodista asianmukaista hoitoa. On tärkeää, että työntekijä on vilpittömästi kiinnostunut lapsesta ja tämän perheen kohtaamisesta. Vanhempien täytyy kokea, että he tulevat kuulluiksi. Kasvattajan motivoitunut ja innostunut työote herättää luottamusta vanhemmissa. Vanhemmat rakentavat kuvaa työntekijästä tarkkailemalla tämän työskentelytapaa sekä tapaa, jolla tämä kohtaa lapsia. Varhaiskasvattajalta vaaditaan hyvää vuorovaikutusosaamista. Ammattikasvattajan tulee olla aito ja rehellinen, puhuttava aina totta ja pidettävä lupuksensa. Perhettä ei saa johtaa harhaan puhumalla asioista, joista työntekijällä ei ole varmaa käsitystä. On parempi, että työntekijä tunnustaa oman tietämättömyytensä

kuin antaa perheelle vääränlaista informaatiota. Vaikeitakaan asioita ei saa yrittää peitellä, vaan työntekijän tulisi puhua niistä rohkeasti vanhempien kanssa. Työntekijällä tulisi olla uskallusta paljastaa mahdolliset virheensä, eikä vaieta niistä, tai yrittää vääristää niitä omilla puolustusmekanismeillaan. (Kaskela – Kokkonen 2006: 15, 21, 28, Karila 2006, 97, 99–100, Davis 2003: 58–59, Tiilikka 2010:71.)

Luottamukseen kuuluu myös johdonmukaisuus. Tämä pätee yhtä lailla kasvatustilanteissa kuin vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Päiväkodin henkilökuntaa sitoo vaitiolovelvollisuus, joten kaikki tieto, joka liittyy lapseen ja perheeseen on luottamuksellista. Joskus kuitenkin saattaa tulla tilanteita, joissa laki velvoittaa (Lastensuojelulaki 25 §) lastensuojeluilmoituksen tekemisen. Näissä tilanteissa lastensuojelulaki, erityislakina, ohittaa muut säädökset vaitiolovelvollisuudesta. Ei ole eettisesti oikein tehdä ilmoitusta vanhempien tietämättä, vaan asiasta tulisi puhua ensin vanhempien kanssa. Heille on kerrottava, että laki velvoittaa ilmoituksen tekemisen. Asiakkaan oikeusturvan varmistamiseksi tulee käyttää tulkkia, jotta perheelle ei jäisi epäselväksi, mistä asiassa on kysymys (Räty 2002: 149). Monilla pakolaistaustan omaavilla on huonoja kokemuksia kotimaansa viranomaisten toiminnasta; siksi heillä saattaa epäluuloinen asenne kaikkia heidän yksityiselämästään kyseleviä viranomaisia kohtaan. Tämä voi vaikeuttaa luottamuksellisen kasvatuskumppanuussuhteen rakentumista. (Forsander – Ekholm – Saleh 1994:56 –57,65.)

Joidenkin perheiden kanssa vastavuoroinen luottamussuhde saattaa syntyä nopeastikin, usein sen rakentaminen vie kuitenkin aikaa. Luottamus syntyy tutustumisen positiivisten kokemusten kautta, on helpompi luottaa, kun tuntee kumppanin tavan toimia. (Karila 2006; 101, Mönkkönen 2007: 84.) Avoimet keskustelut lisäävät luottamusta päiväkodin työntekijöitä kohtaan. Luottamuksellinen suhde syntyy kun vanhempi kokee työntekijän olevan samalla aaltopituudella hänen kanssaan. (Mönkkönen 2007: 80.)

Pohjoismaissa valtaetäisyys ihmisten välillä on pieni, mikä helpottaa tasa-arvoisen luottamussuhteen syntymisen. Monissa Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maissa, kaikissa arabimaissa sekä joissakin Euroopan maissa, kuten esimerkiksi Ranskassa ja Espanjassa valtaetäisyys on suuri ja hierarkkinen eriarvoisuus yleisesti hyväksyttävää. (Salminen – Poutanen 1996: 15, Räsänen 2006: 83, 85–89, Räty 2002: 61.) Maissa, joissa on suurivaltaetäisyys, opettaja on etäinen auktoriteetti, jota kuunnellaan ja kun-

nioitetaan (Salminen – Poutanen 1996:15, Forsander – Ekholm – Saleh 1994:56, Ali-tolppa-Niitamo – Moallin – Novitsky 2005: 86). Tällaisessa kulttuurissa kasvaneelle voi tuottaa vaikeuksia nähdä lastentarhanopettaja kumppanina, ei auktoriteettihenkilönä.

Suomalaiseen viestintään kuuluu suoruus, rehellisyys ja totuudessa pysyminen. Eräissä kulttuureissa on hyväksytympää vastata epätotuuden mukaisesti kuin jättää kokonaan vastaamatta. (Rätty 2002: 68.) Tilanne voi tulla eteen, jos päiväkodintyöntekijä esittää vanhemman kannalta epämiellyttävän kysymyksen. Tällöin vanhempi kertoo asioita, jotka eivät pidä paikkaansa, sillä vanhemman näkökulmasta olisi epäkohteliasta olla vastaamatta kysymykseen.

Kaikissa maissa ei ole päiväkotitoimintaa tai se eroaa suomalaisesta käytännöstä, siksi maahanmuuttajataustaisen lapsen aloittaessa päivähoiton, tulisi vanhempia informoida suomalaisesta päiväkotikäytännöstä. (Tiilikka 2010: 72, Sosiaali- ja Terveysministeriö 2007: 23, Rätty 2002: 60, 165 – 166.) Myös vanhempien toiveiden ja odotusten tiedostaminen on tärkeää. Jotta väärinymmärryksiltä vältytään, on tulkinkäyttö suositeltavaa. Vanhemmilla on oikeus käyttää tulkkia aina, kun yhteistä kieltä ei ole. Viranomaisen on velvollinen tilaamaan tulkin. Vaikka lapsille on tyypillistä omaksua vieras kieli vanhempia nopeammin, lapsia ei saa käyttää tulkkina missään olosuhteissa. Lapsen tasapainoiselle kasvulle ja kehitykselle ei ole hyväksi, jos lapsi joutuu tulkkaukseen ikä- ja kehitystasolleen sopimattomista ”aikuisten asioista”. Lisäksi lapsen käyttäminen tulkkinä väärin värtää valtasuhteita perheessä. Luottamussuhteen syntymiseksi on maahanmuuttajaperheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön varattava riittävästi aikaa. Tämä korostuu erityisesti päivähoiton aloitusvaiheessa. (Rätty 2002: 149–150, 164–168, Paa-vola – Talib 2010: 125–126, Kivijärvi 2011: 249.)

5.3.4 Dialogisuus

Päivähoidossa kasvatuskumppanuuden ydin on kasvattajan ja vanhemman välinen dialogi. Dialogisuudella tarkoitetaan keskinäisen ymmärryksen kehittelyä arvostavassa vuoropuhelussa. (Koivunen 2009: 15.) Dialogisessa keskustelussa kaikki osallistujat ottavat kantaa käsiteltävään asiaan. Kahden vastakkaisen näkemyksen kohdatessa on jokaisen osallistujan osattava perustella omat näkökantansa. Dialogissa ei ole kuitenkaan kyse väittelystä, jossa argumentoidaan ja vastapuolen väittämistä etsitään heik-

kouksia. Dialogia voidaan pitää suorastaan väittelyn vastakohtana, sillä kumppanin mielipiteistä etsitään vahvuuksia ja uusia näkökantoja. Peilattaessa omia ajatuksia toisten näkemyksiin tulee oman ajattelupiirin rajoittuneisuus näkyväksi. Huomataan, että aiemmin ainoana totuutena nähdyt asiat ovatkin perustuneet uskomuksiin ja vailla todellisuuspohjaa oleviin ennakkokäsityksiin. Dialogin edetessä onnistuneesti keskustelijat joustavat omista kannoistaan ja muuttavat ennakkokäsityksiään. Tärkeintä on omien ajattelutottumusten kyseenalaistaminen ja oman ajatusmaailman laajentaminen. (Räsänen 2006:340 – 341, 344, Mönkkönen 2007: 86.)

Mönkkönen (2002: 33 – 34) erottaa toisistaan käsitteet dialogi ja dialogisuus. Dialogi on vastavuoroista keskustelua, mutta kaikki keskustelu, mutta kaikki tasa-arvoinen ja vastavuoroinen keskustelu ei ole dialogista. On keskusteluja, joissa keskustelukumppanit tuovat rinnakkain esille omia näkemyksiään. Tällainen keskustelu ei ole dialogista vaan monologista dialogia. Aidossa dialogisessa keskustelussa syntyy uusia oivalluksia ja aukeaa erilaisia perspektiivejä. (Mönkkönen 2007: 86 – 88.) Dialogisuus ei ole kuitenkaan mikään keskustelutekniikka, vaan dialogisuudessa keskeisintä on oma avoin ja vastaanottavainen asenne. Tärkeintä on kuinka vanhempia lähestytään ja miten heidät kohdataan. Mönkkönen (2007: 86) muistuttaa dialogisuuden olevan tapa, jolla kohdataan toiset ihmiset. Hän puhuu dialogisesta ihmiskäsityksestä ja maailmankuvasta.

Kasvatuskumppanuudessa on tärkeä luoda työntekijöiden ja vanhempien välille luottamuksellinen ilmapiiri. Vanhemman on saatava kokea, että hän tulee kuulluksi ja arvostetuksi. Kaiken pohjana on dialoginen vuorovaikutus, joka puolestaan edellyttää luottamuksellista suhdetta. (Kaskela – Kekkonen 2006:32 – 40, Mönkkönen 2007: 89.)

Juhani Räsänen mainitsee neljä taitoa: kuuntelemisen, kunnioituksen, oman mielipiteen viivyttämisen ja mielipiteen ääneen sanomisen perustaksi aidolle dialogille. Hänen mukaansa dialogin ydintä on kuunteleminen. Kunnioittaminen on toisen arvostusta. Mielipiteen viivyttämässä on kyse pysähtymisestä, mahdollisesti suunnan vaihdosta tai askeleen ottamisesta taaksepäin, tärkeää on asioiden katsominen uudesta näkökulmasta. Mielipiteen ääneen sanominen on tapahduttava rakentavalla tavalla. (Räsänen 2006:342 -343.)

Ammattikasvattaja on yksilöllinen persoona, jolla on omat kasvu- ja elämäkokemuksensa, joiden pohjalta hän on muodostanut arvomaailmansa ja mielikuvansa asioista.

On tärkeää, että hän on tietoinen itsessään nousevista tunteista ja mahdollisista peloista, eikä toimi tiedostamattomien mielikuvien pohjalta. (Karila 2006: 95, Kaskela – Kekkonen 2006:28–29, Alitolppa-Nitamo – Söderling – Fågel 2005:9.) Kasvattajan on hyvä tietää eri kulttuureille tyypillisistä toimintatavoista. Jokaista maailman kulttuuria ei voi opetella, mutta on hyödyllistä tietää kollektiivisen ja individuaalisen kulttuurin erot hahmottaa maailmaa sekä tuntea arkipäivään vaikuttavaa muslimien tapakulttuuria. Samalla tulee kuitenkin tiedostaa, että jokainen perhe on erilainen ja tulkitsee kulttuuria ja uskontoa omalla tavallaan. (Ekholm – Salmenkangas 2008:19,21, Heino – Berg – Hurtig 2006:32, Rätty 2002: 166, Paavola – Talib 2010: 11-12, 86-87, Kivijärvi 2011: 249, Alitolppa-Niitamo – Söderling – Fågel 2005: 9.)

Dialogisuus syntyy kuuntelun ja kunnioituksen kautta tilanteessa jossa vanhemmat voivat puhua vapaasti, varhaiskasvattajan keskittyessä kuuntelemaan, mitä vanhemmillä on sanottavaa (Davis 2003: 57). Päiväkodin kasvattajan ei pidä tehdä olettamuksia vanhemmista vain heidän kulttuuritaustansa takia, vaan vanhemmilta tulee kysyä suoraan heidän näkemyksiään. Vanhemmat ovat aina yksilöitä, eivät oman etnisenryhmänsä edustajia. Kulttuuritaustan lisäksi maahanmuutonsyy, koulutus- ja ammatillinen tausta, perhemuoto, perheen ikärakenne ja perheen elämänkaaren vaihe sekä monet muut tekijät vaikuttavat siihen, millaiseksi perheen elämänmaailma Suomessa muodostuu. Tulisi aina muistaa, että jokainen perhe on erilainen ja omanlaisensa. Tämä koskee yhtä lailla suomalaisia kuin maahanmuuttajia tai etniseen vähemmistön kuuluvia perheitä. (Davis 2003:18, 25, 49, 58–59, Ekholm – Salmenkangas 2008: 19, Karila 2006: 95, Rätty 2003: 166, Paavola – Talib 2010: 11-12, Alitolppa-Niitamo – Söderling – Fågel 2005: 9, Alitolppa-Niitamo 2005: 37-39, Moalin 2005:96.)

Kaksi saamaan etniseen ja uskonnolliseen ryhmään kuuluvaa perhettä saattaa erota ajattelutavoiltaan hyvinkin paljon toisistaan. Maallistuneissa muslimiperheissä uskonnolla ei ole suurta merkitystä, jossain toisessa muslimiperheessä taas uskonnollinen näkökohta otetaan huomioon kaikissa elämäntoiminnoissa (Paavola – Talib 2010: 92,94). On siis hyvä tietää perusasiat islaminuskosta, mutta tätä tietoa ei pidä automaattisesti soveltaa kaikkiin muslimeihin. Ei ole olemassa kaikille yhteistä kaikille yhteistä muslimikulttuuria, vaan eri maissa noudatetaan islamia eri tavoin. Samankin maan sisällä saattaa olla eri koulukuntia ja suuntauksia, jotka tulkitsevat islamia toisistaan poikkeavalla tavalla. (Paavola – Talib 2010: 86 – 87, 88, 115.) Tämän lisäksi mus-

limivaltioiden välillä on suuria islamista johtumattomia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia eroja. Esimerkiksi joissain muslimimaissa naisen asema ei juuri eroa länsimaisesta, toisessa taas miesten ja naisten elinpiirit ovat täysin erillään toisistaan. (Paavola – Talib 2010: 115, Moalin 2005: 98.) Usein samassa valtiossakin erot maaseudun ja kaupunkien välillä saattavat olla suuret.

Omien tulkintojen ja arvausten sijasta asioista tulisi keskustella vanhempien kanssa avoimesti. Useimmat vanhemmat kertovat kysyttäessä mielellään oman kulttuurinsa tavoista ja tottumuksista (Ekholm – Salmenkangas 2008:19,21, Heino – Berg – Hurtig 2006:32). Mai Salmenkangas neuvoo Sisäasianministeriön maahanmuutto-osaston julkaisemassa opaskirjassa ” Puhumalla paras – Ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin”(2008: 19) työntekijää, joka tuntee epävarmuutta uskontoon ja kulttuuriin liittyvissä asioissa, kysymään asiaa suoraan asianomaiselta henkilöltä, sillä riittävä kommunikointi vähentää väärin oletusten ja väärinkäsitysten riskiä.

Dialogin kautta kasvattaja saa tietoa tavasta, jolla perhe hahmottaa elämäänsä. Tavoitteena on, että työntekijä pystyy luomaan kuvan perheen tilanteesta heidän näkökulmastaan. (Davis 2003: 49.) Tämä edellyttää, ettei ammattikasvattaja tee omia tulkintoja, jotka perustuvat hänen henkilökohtaisiin ennakkokäsityksiinsä ja ennakkoluuloihinsa, vaan hänen tulee olla avoin vanhempien kaikille kokemuksille. Ideaalina on, että työntekijä pystyy samaistumaan vanhempaan, tämän ajatusmalliin, kokemuksiin ja tuntemuksiin. Käytännössä tämä ei ole koskaan täysin mahdollista. (Räsänen 2006: 344.) Valtaosalta päiväkodin työntekijöiltä puuttuu esimerkiksi maahanmuuttajavanhemman tuntema maahanmuuttokokemus. Vaikka tällainen kokemus työntekijällä olisi-kin, jokaisen sisäinen ajatusmaailma on kuitenkin erilainen ja maahanmuutto ja uuteen ympäristöön sopeutumisen prosessi on jokaisella yksilöllä omanlaisensa. Tärkeintä on kuitenkin avoin asenne sekä halu ymmärtää vanhempia. Dialogisuuden avulla kasvatuskumppanuuden osapuolet voivat kuitenkin ymmärtää toistensa ajatusmalleja (Davis 2003: 21–23, 58–60).

Mönkkönen (2007: 94) korostaa, että ihmisten erilaisista taustoista johtuen vuorovaikutuksessa voidaan tuskin koskaan saavuttaa täydellistä ymmärrystä. Työntekijän empatiakyky auttaa häntä ymmärtämään tilanteita vanhemman näkökulmasta. Tehokas tapa osoittaa empatiaa ja ymmärtämystä on kuvailla vanhempien tuntemuksia ja aja-

tuksia muotoilemalla vanhempien lauseet uudelleen samalla refleктоimalla niiden sanomaa. Tämä osoittaa vanhemmalle, että työntekijä on aidosti kiinnostunut ja ymmärtää heitä. (Davis 2003: 60, 66)

6 Kaiken keskiössä on lapsi

6.1 Kontekstuaalisen kasvunmalli

Kontekstuaalisen kasvunmallissa lapsi ja hänen kasvuympäristönsä nähdään erottamattomina. Teorian mukaan lapsen toiminta on osa koko ympäristön toimintaa. Lapsen elämässä on useampia erilaisia ympäristöjä, joissa kaikissa on oma kulttuurinsa, tapansa ja toimintamuotonsa. Kasvattajan tulee tiedostaa ne ympäristöt, joiden vaikutuksessa lapsi elää. Pohjana on Bronfenbrennerin ekologinen teoria, joka korostaa lapsen ja kasvuympäristön keskinäisen vuorovaikutuksen merkitystä. Vuorovaikutus toimii lapsen erilaisia kasvuympäristöjä yhdistävänä tekijänä. (Hujala 1999: 10-11, Hujala 1998 10-11, Karila 2006: 91, Korhonen 2010:4).

Bronfenbrennerin ekologisessa teoriassa yksilön välitön ympäristö muodostaa mikrosysteemin. Mikrosysteemi syntyy toiminnoista, rooleista ja vuorovaikutussuhteista, jotka henkilö kokee ympäristössään. Jokainen yksilö toimii useammassa erilaisessa mikrosysteemissä. (Hujala 1998: 15-16, Karila – Puroila 2001: 212.) Kahden ympäristön välinen vuorovaikutus muodostaa mesosysteemin. Mesosysteemi on siis mikrosysteemien systeemi. (Karila – Puroila 2001: 212, Hujala 1998: 18). Bronfenbrennerin mukaan kahden tai useamman ympäristön väliset yhteydet ja prosessit muodostavat eksosysteemin. Yksilö ei ole aktiivinen toimija eksosysteemissä vaan eksosysteemit ovat yksilöä laajempia systeemejä, jotka vaikuttavat henkilöön välillisesti. (Karila – Puroila 2001: 208-209.) Neljäs ja viimeinen ympäristötaso on makrosysteemi eli yhteiskunnan ideologinen systeemi, joka pitää sisällään laki- ja poliittisen järjestelmän sekä erilaisia sosio- kulttuurisia aineksia. (Karila – Puroila 2001: 209, Hujala 1998: 20.)

Lapselle tärkein ympäristö on oma koti ja lähiympäristö. Toinen merkittävä kasvuympäristö on päivähoitopaikka. (Korhonen 2010: 4.)

Hujalan ekologisen teorian pohjalta kehittämän kontekstuaalisen kasvunmallin mukaan päiväkotia ja kotia ovat kumpikin omia mikrosysteemejä. Näiden keskiössä on lapsi. Koko kontekstuaalisen kasvun näkökulma lähtee lapsesta, joka nähdään aktiivisena toimijana. Kodin ja päiväkodin välistä vuorovaikutussuhdetta kutsutaan mesosysteemiksi. (Hujala 1999: 10-15, Hujala 1998 : 10-17)

Kontekstuaaliseen kasvuun pohjautuvan ajattelumallin tavoitteena on luoda käsitys lapsen käyttäytymisen ja hänen kasvuympäristönsä välisestä suhteesta. (Hujala 1999: 11). Lapsen kehityksen kannalta nähdään merkitykselliseksi kodin ja päivähoidon välinen mesosysteemi, eli vanhempien ja päiväkodintyöntekijöiden välinen vuorovaikutussuhde, jonka keskiössä lapsi on (Karila 2006: 91, Hujala 1999: 10–15, Hujala 1998: 18). Mesosysteemin laatu vaikuttaa sopeutumiseen ja luo psykologisia edellytyksiä maahanmuuttajataustaisen lapsen sopeutumiselle suomalaiseen yhteiskuntaan. Lapsen kanssa toimivien aikuisten elämänpiirillä, on vaikutusta sille, mitä lapsen lähiympäristössä tapahtuu. Tähän eksosysteemiin kuuluvat vanhempien työympäristö, perheen taloudellinen tilanne, vanhempien sosiaaliset suhteet ja vapaa-ajanvietto tottumukset. Kaikki edellä mainitut tekijät vaikuttavat koko perheen elämänlaatuun ja sitä kautta myös lapsen hyvinvointiin. (Hujala 1999: 12, 18–19, Hujala 1998: 15, 19–20.)

Työ vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin. Samoin myös turvallisuuden kokeminen, naapuriston läheisyys ja sosiaalinen turvaverkosto tai sen puuttuminen, vaikuttavat vanhempien voimavaroihin ja vanhemmuuteen. (Hujala 1999: 12, 18–19, Hujala 1998: 15, 19-20.) Monen maahanmuuttajan on puutteellisen kielitaidon vuoksi vaikea työllistyä. Työn puute, huono suomen kielen taito sekä vähäiset sosiaaliset kontaktit kantaväestön kanssa vaikeuttavat yhteiskuntaan integroitumista. Palkkatyön puuttuminen taas johtaa köyhyyteen. Työllistyessäänkin maahanmuuttajat ovat suomalaisiin verrattuna keskimääräistä useammin määräaikaissa työsuhteissa. Maahanmuuttajien keskitulot ovat kaikilla toimialoilla huomattavasti alhaisemmat kuin koko väestön palkkataso. Työttömyys ja vähävaraisuus kaventavat ihmisen valinnan mahdollisuuksia ja vaikuttavat henkilön elämänhallinnan tunteeseen. (Alitolppa-Niitamo 2005: 40.) Erityisen heikossa asemassa ovat pakolaistaustaiset perheet. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen johtajan Ismo Söderin(2005: 18.) mukaan maahanmuuttajien työttömyysaste on yli kolminkertainen kantaväestöön verrattuna. Hänen mukaansa työttömyys on suurinta pakolaisten keskuudessa.

Monet tutkimukset osoittavat maahanmuuttajataustaisten lasten olevan muita suuremmissa vaaroissa syrjäytyä. Tämä ei johdu heidän maahanmuuttajataustastaan ja kulttuuristaan vaan perheen huonosta sosio-ekonomisesta asemasta. Riskitekijöihin kuuluvat vanhempien työttömyys, heikko kielitaito ja yhteiskunnan asenne maahanmuuttajia ja monikulttuurisuutta kohtaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 16, Alitolppa-Niitamo 2005: 39, Anis 2008: 41.) Huono-osaisuus on usein periytyvää. Tutkimusten mukaan, että vanhempien marginalisoituminen lisää lasten syrjäytymisen uhkaa vielä aikuisiällä. (Paavola – Talib 2010: 70, 87.) Paavola ja Talib (2010: 116, 118) nostivat esimerkiksi somalipoikien vaikean sopeutumisen suomalaiseen yhteiskuntaan. Somalitaustaisten yksinhuoltajaäitien määrä on suhteellisen suuri muuhun väestöön verrattuna, ja myös kahden huoltajan perheessä äideillä on pääasiallinen kasvatust vastuu. Paavolan ja Talibin mukaan monet somalinaiset ovat luku- ja kirjoitustaidottomia, minkä lisäksi heidän suomen kielen taitonsa on heikko. Äitien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan on hyvin hidasta. Äidit kokivat kasvatustuen puutetta, yksinäisyyttä ja turvattomuutta. Tämä johtaa helposti masennukseen, mikä heikentää heidän kykyään huolehtia lapsista. Alitolppa-Niitamom (2005: 46) mukaan yksinhuoltajuus, monilapsisuus, luku- ja kirjoitustaidottomuus, vanhempien eristäytyneisyys ja masentuneisuus ovat riskitekijöitä perheen kotoutumiselle ja hyvinvoinnille. Naisten välillä on kuitenkin suuria koulutuksellisia eroja. Osa somalinaisista on luku - ja kirjoitustaitoisia ja osalla on korkeakoulututkinto. Vaikka monet somaliäidit ovat perinteisesti kotona hoitamassa monilapsisia perheitä, on myös äitejä, jotka opiskelevat tai ovat työelämässä lasten ollessa hoidossa päiväkodissa. (Tiilikainen 2000: 94, 96.)

Päivähoidossa lapsen olosuhteisiin vaikuttavat henkilökunnan koulutustausta, arvot ja maailmankatsomus, elämäkokemus ja työskentelyolosuhteet sekä varhaiskasvattajien näkemykset lapsista ja päiväkodin omaksuma kasvatustilfilosofia. Lisäksi henkilökunnan mahdolliset ennakkoluulot ja stereotyyppiset ajattelumallit vaikuttavat kasvattajan ja lapsen kohtaamiseen ja heidän väliseen vuorovaikutussuhteeseensa. Ei ole yhdentekevää, kuinka lasta kohdellaan, sillä lapsi on erottamaton osa sosiaalista ympäristöään. Asioiden tulkitseminen stereotyyppisistä ennakoasenteista käsin voi olla lapsen kehityksen kannalta tuhoisaa. Päiväkodin ja muun ympäristön suhtautuminen lapseen, tämän etniseen taustaan ja hänen puhumaansa kieleen, on lapsen identiteetin rakentamisen kannalta tärkeää. Lapsen minäkuva rakentuu vuorovaikutusprosessissa ympäris-

tön kanssa. Identiteettiin sisältyy minäkäsitys eli mielikuvat omasta itsestä. Kasvatuksella on erittäin suuri vaikutus siihen, millaiseksi lapsen minäkuva muodostuu. On tärkeää, että lapsi saa päiväkodissa kannustavaa ohjausta ja paljon positiivista palautetta. (Hujala 1999: 12, 18–19, Hujala 1998: 15, 19–20, 22, Paavola – Talib 2010: 15, 27–29, 60, 65, 68, Nummenmaa 2006: 25.) Paavolan ja Talibin mukaan (2010: 68) negatiivisella ja lapsen kulttuurista ylenkatsovalla asenteella on niin voimakas vaikutus lapsen identiteetin muodostumisessa, ettei edes oman perheen antama positiivinen palaute riitä sitä kompensoimaan. Vähemmistöön kuuluva lapsi vertailee valtakulttuurin tapoja ja arvoja kotona oppimiin arvoihin ja käytäntöihin. Pahimmassa tapauksessa lapsi alkaa hävetä vanhempiaan ja omaa kulttuurista taustaansa, mutta ei koe kuitenkaan olevansa tasa-arvoinen suomalaisessa yhteiskunnassa. (Paavola – Talib 2010: 62–63, Matinheimo - Kokko 1997:14–15.)

Jokaisen henkilökuntaan kuuluvan tulisi tiedostaa oma arvomaailmansa ja mahdolliset ennakkoluulonsa ja pyrkiä suhtautumaan neutraalisti myös toisenlaisiin arvoihin ja maailmankatsomuksiin. Omiin ennakkoluuloihin voi vaikuttaa itsetutkiskelun kautta. On osattava kyseenalaistaa omia ajattelumallejaan ja mietittävä, mistä ne johtuvat ja onko niillä minkäänlaista todellisuuspohjaa. (Paavola – Talib 2010: 13, 28.)

Kulttuuriset arvot heijastuvat vanhempien ja kasvattajien kasvatustietoisuuteen. Maahanmuuttajavanhemmalla saattaa olla erilainen käsitys lastenkasvatuksesta kuin varhaiskasvattajilla; siksi kasvatuspäämäärä ja kasvatustavat saattavat olla hyvinkin erilaisia. Kasvatustehtävä voi olla haastava, jos päiväkodin henkilökunnan arvot ja kasvatuksellinen orientaatio ovat täysin erilaiset kuin lapsen vanhempien. Jotta lapset eivät kärsisi päiväkodin ja omien vanhempiensa erilaisista kasvatuskäsityksistä, henkilökunnan on hyvä keskustella vanhempien kanssa heidän arvoistaan ja kasvatuskäsityksistään. Keskustelun pohjalta laaditaan yhteinen varhaiskasvatussuunnitelma. Lähtökohtana on, että ammattikasvattaja ottaa keskustelun pohjaksi vanhempien oman kokemuksellisen tiedon. (Novitsky 2005: 81, Kaskela 2006:28, Frisk 2005: 7, Paavola – Talib 2010: 13, Karila 2006: 8, Mönkkönen 2007: 132, Kivijärvi 2011: 249,251.)

6.2 Lapsen oikeus kasvaa kahteen kieleen ja kulttuuriin

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa sanotaan, että jokaisella lapsella on oikeus omaan kulttuuriin. Kulttuurivähemmistöön kuuluvilla lapsilla on oikeus kasvaa sekä oman kulttuurinsa että suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002: 17, Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 19-20.)

Jotta oikeus kahteen kieleen ja kahteen kulttuuriin kasvamiseen toteutuisi, varhaiskasvatuksen henkilöstön on toimittava kumppanuussuhteessa vanhempien kanssa (sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 25).

Varhaiskasvatuksen kasvattajien vastuulla on lapsen sosiaalisten suhteiden tukeminen, suomen kielen opetus ja tutustuttaminen suomalaiseen kulttuuriin. Vastuu lapsen oman äidinkielen oppimisesta sekä etnisen kulttuurin välittymisestä on ensisijaisesti perheellä. Työntekijän tulee kuitenkin perehtyä lapsen omaan kulttuuriin. Lapsen ja hänen perheensä kulttuurin arvostus tulee näkyä päivittäisissä toiminnoissa. Työntekijöillä on tiedotusvelvoite kertoa vanhemmille oman äidinkielen merkityksestä. Heidän tulee myös tarjota tietoa tavoista, joilla äidinkieltä voi kehittää. Heidän tulee myös kertoa vanhemmille oman kulttuurin tärkeydestä lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta. (Kivijärvi 2011:247–250, 253, sosiaali- ja terveysministeriö 2007:29, Rätty 2002: 169, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 39 – 41.)

Suomi toisena kielenä -opetus eli S2-opetus alkaa olla vakiintunut käytäntö koko Helsingissä.(Sarras 2011: 36). Opetus voidaan jakaa luonnolliseen ja ohjattuun oppimiseen. Luonnollinen oppiminen tapahtuu arjen tilanteissa, joissa kasvattaja mallintaa kieltä, esimerkiksi pukeutumistilanteessa opetellaan vaatekappaleiden nimiä ja muita pukeutumiseen liittyviä termejä. Tutut tilanteet ja sanat toistuvat päivästä toiseen ja lapsi oppii puhetta luonnollisella tavalla. Kasvattaja on kielellinen malli ja kielenopettaja kaikissa päiväkodin vuorovaikutustilanteissa. Suomi toisena kielenä -opetusta voidaan järjestää erillisissä S2-pienryhmissä sekä yksilö - ja pariopetuksena. (Kivijärvi 2011: 250,252, 254 – 257, sosiaali- ja terveysministeriö 2007:29.)

Vanhempia tulee rohkaista puhumaan lastensa kanssa omaa äidinkieltään. Tämä ei ole helppoa vieraassa kieliympäristössä. On tavallista, että lapsi vastaa suomeksi, vaikka vanhempi yrittäisi puhua omaa äidinkieltään. On erittäin tärkeää, että vanhemmat kai-

kesta huolimatta jatkavat johdonmukaisesti oman äidinkiелensä käyttöä. Epäjohdonmukainen kielenkäyttö johtaa lapsen sekakiелisyyteen, jolloin lapsi ei hallitse mitään kieltä kunnolla. (Rätý 2002: 155.)

On myös vanhempia, jotka luulevat oman äidinkiелен opettelun hidastavan lapsen suomen kiелен oppimista. Äidinkieli on kuitenkin tunnekieli, eikä maahanmuuttaja vanhempi kykene käyttämään suomen kieltä äidinkiелensä tavoin. (Rätý 2002: 154-155, Alitolppa-Niitamo 1993: 40.) Vanhempia tulee rohkaista loruilemaan, laulamaan ja kertomaan kertomuksia omalla äidinkielellään. Kirjojen lukeminen tukee äidinkiелен oppimista. Helsingiläisissä kirjastoissa löytyy lastenkirjoja useilla kymmenillä eri kielillä.

Oman äidinkiелен hallinta luo pohjaa suomen kiелен oppimiselle. Eri puolilla maailmaa tehdyt tutkimukset osoittavat, että ne lapset, jotka hallitsevat oman äidinkiелensä perusteet oppivat helposti myös toisen kiелен. Sen sijaan lapset, jotka aloittivat vieraan kiелен opiskelun ennen kuin hallitsivat kunnolla omaa äidinkieltään, jäivät puolikielisiksi. Koulunkäynti edellyttää kognitiivista kielitaitoa eli tiedollista ajattelua ja kykyä hallita käsitteitä. Äidinkiелен hallinta auttaa kognitiivisen kielitaidon saavuttamista myös toisella kielellä. (Rätý 2002: 156, 159.)

7 Monikulttuurinen kasvatuskumppanuusopas

7.1 Idean syntyminen ja suunnittelu

Suoritin sosionomiopintoihini liittyvän toisen työharjoittelun keväällä 2011 Helsingin kaupungin sosiaaliviraston ”perhetyö päivähoiossa” -hankkeessa. Harjoittelujaksolla tulin tietoisesti erilaisista haasteista, joita maahanmuuttajaperheiden määrän kasvu aiheuttaa Helsingissä. Ilmeni, että sekä päiväkodinvarhaiskasvattajilla että sosiaaliviraston perhetyöntekijöiltä oli hajanaista tietoa monikulttuurisuudesta. Tiedon koettiin olevan teoreettista ja irrallista, eikä sen koettu hyödyntävän arkipäivän tilanteita. Työntekijät kaipasivat konkreettista tietoa arkipäivän kohtaamisiin. Mielessäni syntyi idea kirjoittaa opas monikulttuurisesta kasvatuskumppanuudesta varhaiskasvatuksen kentältä kumpuavaan tarpeeseen. Vaikka työharjoitteluun liittyy kehittämistehtävä, oppaan kirjoittaminen olisi ollut liian laaja tehtävä kahdeksan viikon harjoittelun puitteissa.

Kehittämistehtävänäni pidin koulutustilaisuuden kulttuurista. Harjoittelunohjaajani toivoi, että olisin laatinut esitteen tai taulukon, jossa näkyisi Suomessa yleisten maahanmuuttajaryhmien, kuten esimerkiksi somalialaisten ja venäläisten erikoispiirteitä. En ryhtynyt laatimaan tällaista taulukkoa tai esitettä, sillä Suomessa on nykyisin niin monen kansallisuuden edustajia, etten mitenkään pystyisi kuvaamaan kaikkien kansallisuuksien kulttuurisia ominaispiirteitä. Toiseksi edellä kuvatun kaltainen taulukko lisäisi stereotypioita. Ei ole olemassa "tyypillistä somalialaista", vaan jokainen ihminen on yksilö. Ikä, sukupuoli, siviilisääty, koulutustausta ja asuinympäristö, elämäkokemus, synnynnäinen temperamentti ja monet muut tekijät vaikuttavat siihen, miten kukin tulkitsee omaa kulttuuriaan. Taulukon vaarana on, että työntekijät leimaavat tietyistä kulttuurista tulevan henkilön jo ennakoita tietynlaiseksi, eivätkä ehkä kohtaa tätä aidosti. Tällä hetkellä suurin osa maapallon väestöstä elää jossain määrin kollektiivisessa kulttuurissa joten koulutustilaisuutta varten suunnittelin ja kehitin taulukon individuaalisen ja kollektiivisen kulttuurin pääpiirteistä. Tätä taulukkoa olen edelleen jalostanut laatimassani oppaassa.

Maaliskuussa 2011 esittelin opinnäytetyöideani opinnäytetyön suunnitteluseminaarissa. Olin yhteydessä Helsingin kaupungin Sosiaaliviraston päivähoidon maahanmuuttotyön asiantuntijaan ja esittelin suunnitelmani "monikulttuurinen kasvatuskumppanuus"-oppaasta, joka koostuisi neljästä osasta: kulttuuri, maahanmuuttokokemuksen vaikutus vanhemmuuteen, lapsen kaksikielisyyden tukeminen sekä tulkin käyttö.

Päivähoidon maahanmuuttotyön asiantuntija innostui välittömästi ideastani, sillä hänen mukaansa opas tulisi todella tarpeeseen. Hän ehdotti, että opas tulisi koko Helsingin alueelle, eikä vain yksittäisten päiväkotien käyttöön. Hänen mukaansa myös perhepäivähoitajat, leikkitoiminnan kerhojen työntekijät ja muut varhaiskasvatukset toimijat hyötyisivät oppaasta. Pdf-muodossa Helsingin Sosiaaliviraston intranet sivustolla se saavuttaisi parhaiten kohderyhmäänsä.

7.2 Toteutusprosessi

Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei käytetä tutkimuksellisia menetelmiä siinä laajuudessa kuin kvalitatiivisiin ja kvantitatiivisiin perustuvissa opinnäytetyöissä. Toisin kuin esimerkiksi laadulliseen tutkimukseen perustuvassa opinnäytetyössä haastattelujen litterointi ei ole välttämätöntä eikä edes suositeltavaa. Haastattelutuloksia ei myöskään analysoida tutkimuksellisten opinnäytetöiden tapaan, sillä suuntaa antava tieto riittää. Toiminnallisessa opinnäytetyössä haastattelut ovat muun materiaalin ohella tiedonhankinnan apuvälineitä. (Vilka – Airaksinen 2003: 56 – 57, 63.)

Lopullisen opinnäytetyön aiheen varmistettua, hain tutkimuslupaa sosiaalivirastolta mahdollisen taustatiedon kartoittamista varten. Vilka ja Airaksinen (2003: 58, 63 – 64) suosittelevat varsinaisten tutkimushaastattelujen sijasta asiantuntijoiden konsultointia. Heidän mukaansa konsultaatiot sopivat ensisijaisesti faktatietojen tarkistamiseen.

Työni edetessä konsultoin yhteensä neljä kertaa Helsingin Sosiaaliviraston päivähoiton maahanmuuttotyön asiantuntijan kanssa. Minulla oli aiheeseen liittyvää taustatietoa aiempien opintojen, työ ja harjoittelukokemusten kautta, tämä lisäksi olin syventänyt tietämystäni lähdemateriaalin avulla. Konsultaatioiden avulla pystyin peilaamaan ja refleктоimaan omia ajatuksiani sekä keräämiäni oletettuja faktatietoja asiantuntijan mielipiteisiin. Lisäksi sain tietoa meneillään olevista hankkeista, joilla oli osittaisia yhtymäkohtia työhöni. Koin tämän yhteistyön erittäin hedelmälliseksi.

Oppaani ollessa jo melkein valmis esittelin sitä kahdessa eri päiväkodissa. Kummassakin päiväkodissa haastattelin yhtä työntekijää aiheesta ”monikulttuurinen kasvatuskumppanuus”. Saadun informaation avulla tein vielä pieniä muutoksia oppaaseeni.

7.3 Monikulttuurisen kasvukumppanuusoppaan arviointi

Päiväkodin työntekijöiltä ja päivähoiton maahanmuuttotyön asiantuntijalta saatujen palautteiden perusteella laatimani opas tulee tarpeeseen.

Varhaiskasvatuksen työntekijöillä on hyvin eritasoista monikulttuurisuus osaamista. Osalla varhaiskasvatuksen ammattilaisista on paljon tietoja ja taitoja monikulttuurisuu-desta ja maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentelystä, osalle taas asia on melko vieras. Oli haasteellista kirjoittaa opas, joka palvelisi kaikkia käyttäjiä. Koska aihe on tärkeä, pyrin olemaan perusteellinen. Opasta ei tarvitse lukea kannesta kanteen vaan halutessaan sieltä voi poimia, sillä hetkellä oman työnsä kannalta oleellisimpia asioita.

Monet varhaiskasvatuksen työntekijät kokevat erilainen kulttuurin ja yhteisen kielen puute suurimmiksi haasteiksi toimivan kasvatuskumppanuussuhteen luomiseksi maahanmuuttajataustaisten vanhempien kanssa. Oppaassa olen selittänyt yleisiä kulttuuriin liittyviä arvoja, normeja ja ajattelutapoja. Koska suurin osa maailmanväestöstä elää kollektiivisenkulttuuripiirin maissa olen esitellyt ajattelutapoja ja tottumuksia, jotka ovat ominaisia kollektiivisissä kulttuureissa. Individuaalisessa kulttuurissa kasvanut pystyy aiheeseen tutustuttuaan paremmin ymmärtämään kollektiivisessä kulttuurissa kasva- neen ajatustapaa. Lisäksi olen laatinut taulukon, joka tuo molempien kulttuurien omi- naispiirteitä näkyväksi. Jottei taulukkoa käytettäisi väärin, eikä sen perusteella tapah- tuisi " me ja muut"-jaottelua olen korostanut oppaassa useampaan kertaan, että tauluk- ko on vain suuntaa antava. Jokainen ihminen on kohdattava yksilönä ja jokainen to- teuttaa kulttuuriaan omista lähtökohdistaan käsin. Taulukon avulla työntekijä tulee tietoiseksi oman kulttuurinsa näkymättömistä arvoista. Niiden kautta hän saattaa poh- tia asioita, joita on tähän saakka pitänyt itsestään selvyytenä. Taulukko auttaa myös ymmärtämään kuinka vaikealta kollektiivisesta kulttuurista Suomeen muuttaneen so- peutuminen saattaa olla. Päiväkodeissa työskentelee myös maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä. Uskoisin, että myös heille on apua taulukosta, sillä sen avulla Suomessa yleinen yksilökeskeinen ajattelutapa aukeaa paremmin.

Kulttuurintuntemus on kuitenkin vain yksi osa-alue, maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentelyssä. Mielestäni kaikkein tärkeintä on tiedostaa maahanmuuttokokemuksen vaikutuksen vanhemmuuteen. Tämä pitää sisällään tietämyksen sopeutumisprosessista ja sen aiheuttamasta kulttuurishokista, erilaisista sopeutumismalleista, kulttuurin vaiku-

tuksesta kasvatukseen sekä eritahtisen kotoutumisen aiheuttamasta valtasuhteiden vääristymisestä perheessä.

”Kohti monikulttuurista kasvatuskumppanuutta” - osiossa annan käytännönläheisiä ohjeita tukemaan joka päiväistä kasvatuskumppanuutta, sekä esimerkejä aiheista joita kannattaa ottaa esille päivähoiton aloituskeskustelussa. Tässä osiossa olen hyödyntänyt informaatiota, jota olen saanut päivähoiton monikulttuurisuus asiantuntijan sekä kahden eri päiväkodin työntekijän kanssa käymieni konsultaatioiden kautta.

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa on mainittu maahanmuuttajataustaisen lapsen oikeus kasvaa kahteen kieleen ja kulttuuriin. Käytännössä tämä tarkoittaa lapsen kaksikielisyyden tukemista, päiväkodissa järjestettävän S2 opetuksen avulla, sekä vanhempien rohkaisemista puhumaan lapselle omaa äidinkieltään. Koska aiheesta on valmisteilla materiaalia, olen sivunnut tämän teeman melko lyhyesti oppaassani.

Viimeinen osa kertoo tulkin käyttämiseen liittyvistä käytännöistä Helsingissä. Tämä osio on tarkoitettu lähinnä niille työntekijöille, joilla ei ole aiempaa kokemusta tulkin käytöstä. Selitän yksityiskohtaisesti miten tulkki tilataan ja miten tulkin kanssa toimitaan. Helsingin kaupungin työntekijöitä on ohjeistettu käyttämään ensisijaisesti Helsingin seudun asiointitulkkikeskusta, joten oppaasta löytyvät kyseisen paikan yhteystiedot. Työntekijät joilla on entuudestaan kokemusta tulkin käytöstä voivat lukiessaan hypätä nämä kohdat yli. Lopuksi olen esitellyt aivan uudenlaisen tulkkauksen muodon, joka on ilmoitustulkkauksena. Ilmoitustulkkauksessa tulkki välittää lyhyen viestin puhelimitse asiakkaalle tämän omalla kielellä. Uskoisin, että tällaiselle palvelulle on käyttöä. Lapsen sairastuttua esimerkiksi kesken hoitopäivän saa tulkin välityksellä viestin suoraan vanhemmalle tämän omalla äidinkielellään.

Oppaassa olevat tiedot ovat luotettavia, sillä olen tarkistanut ne useista eri lähteistä. Opasta tehdessäni olen hyödyntänyt omia kokemuksiani, aiheeseen liittyvää lähdekirjallisuutta ja muuta materiaalia, sekä konsultaatiota päivähoiton monikulttuurisuus asiantuntijan ja päiväkodissa työskentelevien ammattilaisten kanssa. Vasta pidemmän käytön jälkeen näkyvät mahdolliset puutteet, tai yksityiskohdat, joita en ole oivaltanut tuoda esille.

8 Pohdinta

Tässä opinnäytetyössä olen käsitellyt termiä monikulttuurisuus sen kapeassa merkityksessä liittäen sen maahanmuuttajiin. Monikulttuurisuus käsite on kuitenkin huomattavasti laajempi. Kasvatuskumppanuussuhde on oikeastaan aina monikulttuurinen, koska siinä kohtaavat kaksi lähtökohdiltaan erilaista kulttuuria, kodin ja päiväkodin kulttuurit. Jokaisella perheellä on oma perhekulttuurinsa. Perheen oma sisäinen kulttuuri on tuskin koskaan identtinen päiväkodintoiminta kulttuurin kanssa. Kontekstuaalisen kasvun mallissa näitä kulttuuriympäristöjä, kotia ja päiväkotia, kutsuttiin mikrosysteemeiksi. Kahden mikrosysteemin, tässä tapauksessa kodin ja päiväkodin vuorovaikutussuhdetta nimitetään mesosysteemiksi. Monikulttuurisuus on kahden kulttuurin vuorovaikutussuhde. Näin ollen mesosysteemi on ilmiönä monikulttuurinen.

Valtaväestöön kuuluvilla on monet arvot, tavat ja tottumukset hyvin samankaltaisia, siitä huolimatta ei ole kahta täysin samanlaista perhettä. Suomessa on myös etnisiä vähemmistöjä, kuten romaanit ja saamelaiset ja erilaisia uskonnollisia yhteisöjä, joiden arvot ja elämisen tapa voivat poiketa paljonkin valtakulttuurista.

Kulttuurinen kompetenssi muodostuu tietoisuudesta, taidosta, asenteesta ja toiminnasta. Oppaassa tarjoan tietoa kulttuurien ominaispiirteistä, esittelen individuaaliselle ja kollektiiviselle kulttuurille yleisiä ajattelutapoja. Kuvaamani ajattelutavat eivät ole yleistettävissä kaikkia tietystä kulttuuripiiristä tulevia koskeviksi, mutta niiden tuntemus auttaa ymmärtämään erilaisen kulttuuritaustan omaavan ihmisen tapaa toimia.

Antamani tiedon tarkoitus on vaikuttaa asenteisiin ja saada lukija peilaamaan myös omia arvoja sekä ajatus- ja käyttäytymismalleja. Suomalaisen työntekijän on tärkeää tiedostaa mitkä näkymättömät individuaaliselle kulttuurille tyypilliset arvot ja normit ohjaavat tiedostamattomasti omaa toimintaa. Myös tietoisuus omista ennakkoluuloista ja asenteista on tärkeää. Omista arvoista ja periaatteista riippumatta, toinen ihminen on kohdattava avoimesti. Ei ole edes tarpeellista tehdä eroa onko kyseessä syntyperäinen suomalainen vai maahanmuuttajataustainen henkilö, ihminen on kohdattava ihmisenä. Dialogisen suhtautumistavan tulisi kuulua jokaisen varhaiskasvatuksen työntekijän ammattipätevyyteen. Taito syntyy kuitenkin harjoittelun kautta.

Toimintaan vaikuttavat tietoisuus, taidot ja asenteet. Ne muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden ja tukevat toinen toisiaan. Ihmisen kulttuurinen kompetenssi ei ole koskaan valmis. Toisaalta liika valmius saattaisi olla esteenä aidoille dialogiselle kohtaamiselle.

Ei ole helppoa saavuttaa dialogista vuorovaikutussuhdetta erilaisesta kulttuurista tulevan ja huonosti suomea puhuvan maahanmuuttaja vanhemman kanssa, sillä kaikissa vuorovaikutussuhteissa puhutun kielen asema on keskeinen. Myös sanojen erilaiset sosiaaliset merkitykset vaikeuttavat keskinäistä vuorovaikutusta. Dialogisuus on enemmän ajattelutapa kuin menetelmä. Keskeisintä on avoin ennakkoluuloton asenne ja aito kohtaaminen, jossa vastapuolta kuunnellaan. Tärkeää on molemminpuolinen halu ymmärtää toista. Jokaisella vanhemmilla on oikeus tulla kuulluksi, hänen suomenkielentaidostaan riippumatta. Kuulluksi tuleminen on voimaannuttava kokemus vanhemmille. He tuntevat, että heitä ja heidän ajatuksiaan arvostetaan. Hyväksytyksi tuleminen auttaa luottamuksellisen suhteen muodostumiseen, joka on pohjana kasvatuskumppanuussuhteessa.

Työssäni olen käsitellyt kulttuuriin, maahanmuuttoon ja sopeutumiseen liittyvää tematiikkaa, sekä kuvannut monikulttuuriseen kasvatuskumppanuuteen vaikuttavia tekijöitä. Nämä ovat kuitenkin vain taustatietoja, jotka auttavat maahanmuuttajaperheen kohtaamisessa. Työni perussanoman voi kuitenkin kiteyttää yhteen lauseeseen: Jokainen maahanmuuttaja on kohdattava yksilönä, ei kulttuurinsa edustajana – eivät kulttuurit kohtaa, vaan ihmiset.

Lähteet

- Aalto, Hawa – Ivakko, Tiina 2004. Varhaisen tuen projekti. Meri-Rastilan – Rastilan päiväkotihanke : Somalityönprojekti. Loppuraportti. Helsinki. 12/2004. Julkaisussa; Maahanmuuttajatyön kehittäminen päivähoitossa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2005:9
- Ala-Suutari, Maarit 2006. Kulttuuriset kehykset kasvatusvuorovaikutuksessa. Teoksessa: Karila, Kirsti – Alasuutari, Maarit – Hänninen, Maritta – Nummenmaa, Anna Raija – Rasku-Puttonen, Helena (toim.) 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere. Vastapaino.
- Alho, Olli – Lehtinen, Jaakko – Raunio, Aino – Virtanen, Matti 1996. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. Tampere. Tammer-Paino oy.
- Alho, Olli 1996: Kulttuuristen erityispiirteiden syntyminen. Teoksessa: Alho, Olli – Lehtinen, Jaakko – Raunio, Aino – Virtanen, Matti 1996. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. Tampere. Tammer-Paino oy.
- Alitolppa-Niitamo, Anne 1993. Kun kulttuurit kohtaavat. Keuruu. Otava.
- Alitolppa – Niitamo, Anne 2005. Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa: Alitolppa-Niitamo, Anne – Södering, Ismo – Fågel, Stina 2005. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu.
- Alitolppa-Niitamo, Anne – Södering, Ismo – Fågel, Stina 2005. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu.
- Anis, Merja 2008, Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki. Väestöliitto.
- Berg, Insoo Kim 1991. Perhekeskeisen työn opas. Käytännön vihjeitä lastensuojeluun. Helsinki. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Bäärnhielm, Sofie – Scarpinat Rosso, Marco – Patti, Laszlo 2007. Kultur, kontext och psykiatrisk diagnostic. Manual för interju enligt kulturformulering I DSM-IV. Transkulturellt centrum. Stockholm.
- Davis, Hilton 2003. Miten tukea sairaan tai vammaisen lapsen vanhempia. Sipoo. Silver print.
- Ekholm, Elina – Salmenkangas, Mai 2008. Puhumalla paras. Ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin. Vaasa. Sisäasiainministeriön julkaisut.
- Forsander, Annika – Ekholm, Elina – Saleh, Raya 1994. Monietninen työ, haste ammattitaidolle. Helsinki. Helsingin yliopisto.
- Frisk, Outi – Tulkki, Heikki 2005. Kulttuuri avain. Keuruu. Otavan kirjapaino oy.
- Heino, Tarja – Berg, Kristiina 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki. Stakes 14/ 2000.

- Helsingin kaupunki, henkilöstökeskus, maahanmuutto – ja kotoutumisasioiden neuvottelukunta. 26.5.2011. Lausunto 19. Verkkodokumentti. Luettu 14.11.2011
<http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/c6bff7804a17783bb05ff83d8d1d4668/MAKO+LAUSUNTO+MONIKULTTUURISTEN+KOULUJEN+KEHITTÄ>
- Helsingin kaupunki sosiaalivirasto 2007. Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma. Lasten päivähoito. Oppaita ja työkirjoja 2007:2. Verkkodokumentti luettu 14.10.2011
<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>
- Helenius, Aili – Karila, Kirsti – Munter, Hilikka – Mäntynen, Pirkko, Siren-Tiusanen, Helena 2002. Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki. WSOY
- Hirsjärvi, Sirkka – Huttunen, Jouko 1999. Johdatus kasvatustieteeseen. Porvoo. WSOY.
- Hofstede, Geert – Hofstede, Gert Jan 2005. (Revised and expanded 2nd edition) Cultures and Organizations Software of Mind. Intercultural cooperation and its importance for survival. New York.
- Häkki, Arja – Kuokkanen, Helena – Virolainen, Arja 2006. Lapsen parhaaksi. Lähihoitaja varhaiskasvattajana. Helsinki. Edita Prima.
- Hämäläinen, Juha 2001. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio. Yliopiston painatuskeskus.
- Hämäläinen, Juha – Nivala, Elina 2008. Kasvatustiede. Pedagogisen ihmistyöntiede. Kuopio. Unipress.
- Jasinskaja-Lahti, Inga – Liebkind, Karmela 2000. Venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten perhearvot ja identiteetti. Teoksessa: Liebkind, Karmela (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki. Yliopistokustannus oy.
- Järvikoski, Aila – Härkäpää, Kristiina 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki. WSOY
- Kabat-Zinn, Myra & Jon 2011. Jokapäiväiset ilonaiheet. Vanhemmuus ja tietoinen läsnäolo. Basam books. Helsinki.
- Karila, Kirsti – Alasuutari, Maarit – Hänninen, Maritta – Nummenmaa, Anna Raija – Rasku-Puttonen, Helena (toim.) 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere. Vastapaino.
- Karila, Kirsi 2006. Kasvatuskumppanuus vuorovaikutussuhteena. Teoksessa Karila, Kirsti – Alasuutari, Maarit – Hänninen, Maritta – Nummenmaa, Anna Raija – Rasku-Puttonen, Helena (toim.) 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere. Vastapaino
- Karila, Kirsti – Kinos, Jarmo – Virtanen, Jorma 2001. Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Juva. WS Bockwell oy.
- Karila, Kirsti – Purola, Anna –Majja 2001. Bronnenbrennerin ekologinen teoria. Teoksessa Karila, Kirsti – Kinos, Jarmo – Virtanen, Jorma 2001. Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Juva. WS Bockwell oy.
- Kaskela, Marja – Kekkonen, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen.
- Keskinen, Soili – Virjonen, Heli 2004. Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa.. Helsinki. Tammi.

- Kiesiläinen, Liisa 2002. Teoksessa Helenius, Aili – Karila, Kirsti – Munter, Hilikka – Mäntynen, Pirkko, Siren-Tiusanen, Helena 2002. Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaskasvatuksen perusteita. Helsinki. WSOY
- Korhonen, Riitta 2010. Lapset oppivat kulttuuriperinnettä yhdessä toisten kanssa. Teoksessa: Turja, Leena – Fonsen, Elina (toim.) 2010. Suuntana laadukas varhaskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere. Ju-venes print. Suomen varhaskasvatus ry.
- Koivunen, Pirjo-Liisa 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva. PS-Kustannus.
- Kurki, Leena 2001. Sosiaalipedagoginen näkökulma varhaskasvatukseen. Teoksessa: Karila, Kirsti – Kios, Jarmo – Virtanen, Jorma 2001. Varhaskasvatuksen teoria suuntauksia.
- Könönen, Kirsi 2007. Kumppanuus on tiiviimpää kuin yhteistyö. Maahanmuuttajataustaisten vanhempien näkemyksiä kasvatuskumppanuudesta varhaskasvatuksessa. Pro Gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Laki lasten päivähoitosta 36/1973. (2 a § ([25.3.1983/304](#)))
- Lehtonen, Jaakko 1996. Oma kuva ja vieras kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Teoksessa: Alho, Olli – Lehtinen, Jaakko – Raunio, Aino – Virtanen, Matti 1996. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvissä maailmassa. Tampere. Tammer-Paino oy.
- Liebkind, Karmela – Eränen, Liisa 2000. Valikoiva myötätunto. Teoksessa: Liebkind, Karmela (toim.) 2000. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki. Oy yliopistonkustannus.
- Liebkind, Karmela 2000. Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa: Liebkind, Karmela (toim.) 2000. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki. Oy yliopistonkustannus.
- Liebkind, Karmela 2000. Monikulttuurisuus on tulevaisuutta. Teoksessa: Liebkind, Karmela (toim.) 2000. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki. Oy yliopistonkustannus.
- Liebkind, Karmela (toim.) 2000. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki. Oy yliopistonkustannus.
- Matinheimo – Kokko, Kaija 1997: Monikulttuurinen Suomi. Teoksessa: Pitkänen, Pirkko 1997 (toim.) Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki. Edita.
- Moalin, Mohamed 2005. Islam ja perhe. Teoksessa: Alitolppa-Niitamo, Anne – Södering, Ismo – Fågel, Stina 2005. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu.
- Mäntymaa, Minttu – Raunio, Aino 1999. Kulttuurit liikkeessä. Eräs tapa valmentautua kansainvälisyyteen.
- Mönkkönen, Kaarina 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Väitöskirja. Kuopion yliopisto. Kuopio.
- Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki. Edita Prima oy.

- Nummenmaa, Anna Raija 2006. Kasvattajien yhteisö ja kasvatuskulttuuri. Teoksessa: Karila, Kirsti – Alasuutari, Maarit – Hänninen, Maritta – Nummenmaa, Anna Raija – Rasku-Puttonen, Helena (toim.) 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere. Vastapaino.
- Noppiari, Eija – Kiiltomäki, Aliisa – Pesonen, Arja 2007. Mielenterveystyö perusterveydenhuollossa. Helsinki . Tammi.
- Paavolainen, Heini – Talib, Mirja –Tytti 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Juva. PS kustannus.
- Pitkänen, Pirkko 1997 (toim.) Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki. Edita.
- Puusaari, Hille 1997. Kulttuurin muutos koettelee maahanmuuttajaa: psykososiaalinen kohtaaminen. Teoksessa Pitkänen, Pirkko. 1997. Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki. Edita.
- Rasila, Minna – Pitkonen, Maria 2009. kuuntelemisen tärkeä taito. Helsinki. Yrityskirjat.
- Rastas, Anna – Huttunen, Laura – Löytty, Olli (toim.) 2005. Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere. Vastapaino.
- Raunio, Aino: 1996: Vieraan kulttuurin kohtaaminen käytännössä. Teoksessa: Alho, Olli – Lehtinen, Jaakko – Raunio, Aino – Virtanen, Matti 1996. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. Tampere. Tammer-Paino oy.
- Räsänen, Juhani 2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut. Yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön valtaistamien. Järvenpää. Julkisiviestintä oy.
- Räty, Minttu 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Tampere. Tammi.
- Salmenkangas, Mai – Ekholm, Elina 2008. Puhumalla paras. Ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin. Vaasa. Sisäasiainministeriön julkaisut.
- Salminen, Kerstin – Poutanen, Päivi 1996. Kulttuurikompassi. Helsinki. Oy Edira ab.
- Salo-Lee, Liisa 1996: Kieli, kulttuuri ja viestintä. Teoksesta: Salo-Lee, Liisa – Malmberg, Raija – Halinoja, Raine 1996. Me ja muut. Kulttuurien välinen viestintä. Jyväskylä. Gummerus.
- Salo-Lee, Liisa – Malmberg, Raija – Halinoja, Raine 1996. Me ja muut. Kulttuurien välinen viestintä. Jyväskylä. Gummerrus.
- Sarras, Seppo 2011. Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman työkirja. Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto.
- Sosiaali ja terveysministeriö 2002. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2002:9
- Sosiaali ja terveysministeriö 2007. Maahanmuuttotyön kehittäminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:62.
- Söder, Ismo 2005. Suomen väestökysymys ja maahanmuutto. Teoksessa: Alitolppa-Niitamo, Anne – Södering, Ismo – Fågel, Stina 2005. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maa-

hanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu.

Tast, Eeva 2007. Juuret ja siivet – sosiaalipedagoginen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2007.

Tiilikainen, Marja 2000. Somalialaiset ja maahanmuuton kokemukset. Teoksessa: Liebkind, Karmela (toim.) 2000. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki. Oy yliopistonkustannus.

Tiilikka, Aila 2010. Kasvatuskumppanuus – tulevaisuuden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Teoksessa: Turja, Leena – Fonsen, Elina (toim.) 2010. Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere. Juvenes print. Suomen varhaiskasvatus ry.

Turja, Leena – Fonsen, Elina (toim.) 2010. Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere. Juvenes print. Suomen varhaiskasvatus ry.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes oppaita 56. Verkkodokumentti. Luettu 14.11.2011

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>

Vilkka, Hanna – Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki. Tammi.

Virtanen, Matti 1996. Mitä suomalaisuus on. Teoksessa: Alho, Olli – Lehtinen, Jaakko – Raunio, Aino – Virtanen, Matti 1996. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. Tampere. Tammer-Paino oy.

Monikulttuurinen kasvatuskumppanuus

OPAS PÄIVÄHOIDON
VARHAISKASVATTAJILLE

Riina Wardoyo

2011

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	2
2 Perheiden moninaisuus	4
3 Kulttuuriin liittyvät tekijät	5
3.1 Kollektiivinen ja individuaalinen kulttuuri	5
3.1.1 Me – keskeisyys	8
3.2 Erilaisia perhekäsityksiä	9
3.2.1 Laajennettu perhekäsitys	10
3.2.2 Vanhempien kunnioitus	10
3.2.3 Perheen ongelmat eivät kuulu muille	10
4 Maahanmuutto kokemuksen vaikutus vanhemmuuteen	12
4.1 Sopeutuminen vieraaseen kulttuuriin	12
4.2 Kulttuurishokki	13
4.3 Sopeutumismallit	14
4.4 Kulttuurin vaikutus kasvatukseen	15
4.5 Valtasuhteiden vääristyminen	16
5 Kohti monikulttuurista kasvatuskumppanuutta	17
5.1 Päivähoidon aloitus	18
5.1.1 Päivähoidon aloituskeskustelu	18
5.2 Päivittäinen viestintä	22
6 Lapsen äidinkielen ja kaksikielisyyden tukeminen	23
7 Tulkin käyttäminen	25
7.1 Tulkin tilaaminen	26
7.2 Tulkin kanssa toimiminen	28
7.3 Ilmoitustulkkaukset	29
8 Aiheeseen liittyvää materiaalia	30

1 JOHDANTO

Monikulttuurisuudesta on tullut osa varhaiskasvatuksen arkea pääkaupunkiseudulla. Pelkästään helsinkiläisissä päiväkodeissa puhutaan 70 eri kieltä. On arvioitu, että vuonna 2025 joka neljäs Helsingin päivähoiton piirissä olevista lapsista puhuisi äidinkielenään muuta kuin suomea ja ruotsia.

Helsingissä varhaiskasvatuksella on tärkeä rooli maahanmuuttajataustaisten perheiden kotouttamisessa. Päivähoidon kautta perheet pääsevät osallisiksi suomalaiseen arkeen ja yhteiskunnalliseen toimintaan.

Monikulttuurisuus on rikkaus, mutta maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentelyssä on omat haasteensa. Tämä opas on laadittu apuvälineeksi Helsingin kaupungin päivähoiton työntekijöille, jotka kohtaavat työssään maahanmuuttajataustaisia lapsia ja näiden vanhempia.

Eri kulttuuritaustan omaavien ihmisten kohdatessa syntyy helposti väärinkäsityksiä, mikäli ei tunneta toisen tapaa toimia ja ajatella. Kulttuuritausta vaikuttaa ihmisten arvoihin ja asenteisiin ja sitä kautta käyttäytymiseen. Kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa vieraiden kulttuurien tuntemuksen lisäksi, oman kulttuurin tuntemus ja kyky kyseenalaistaa omaa tapansa toimia on välttämätöntä. Ihmisen on ensin tiedostettava ne arvot, normit, asenteet, jotka ohjaavat omaa tapaa ajatella ja käyttäytyä, vasta tämän jälkeen on mahdollista ymmärtää toisen tapaa toimia ja ajatella. Koska kulttuuritausta vaikuttaa oleellisesti ihmisen tapaan toimia ja ajatella. Oppaan kolmannessa luvussa esitellään laajasti kulttuuriin liittyviä tekijöitä.

Kulttuurin lisäksi vieraaseen maahan muuttaminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti jokaisen perheenjäsenen elämään. Sopeutuminen on elinikäinen prosessi, jolla on merkittävä vaikutus vanhempien jaksamiseen ja sitä kautta lasten hyvinvointiin. Jokaisen maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentelevän on hyvä tuntea kotoutumisprosessin pääperiaatteet. Neljännessä luvussa kuvataan sopeutumisprosessia ja sen vaikutusta vanhemmuuteen.

Viidennessä luvussa käsitellään kohtaamista maahanmuuttajavanhempien kanssa. Siinä on annettu käytännönohjeita päivähoiton aloituskeskusteluun sekä käsitellään kulttuurien välistä viestintää.

Kuudennessa luvussa käsitellään lapsen äidinkielen ja kaksikielisyyden tukemista.

Seitsemännessä luvussa kuvaillaan tulkinkäyttöön liittyviä asioita, sekä annetaan yksityiskohtaisia ohjeita tulkin tilaamiseen ja tulkin kanssa toimimiseen.

Tämä opas on syntynyt Metropolian ammattikorkeakoulun oppinnäytesyöprosessin tuotoksena. Vaikka oppaan sisältö painottuu päiväkotimaailmaan, sitä voi soveltaen käyttää myös perhepäivähoidossa ja leikkipuistojen leikkitoiminnan kerhoissa tukemassa työntekijöiden kohtaamista maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa.

Helsingissä lokakuussa 2011

Riina Wardoyo

2 PERHEIDEN MONINAISUUS

Suomessa asuvat maahanmuuttajataustaiset perheet eivät ole mikään yhtenäinen ryhmä. Ihmisten etninen tausta, kulttuuri, koulutus ja sosiaaliluokka vaihtelevat hyvin suuresti. Myös jokainen maahanmuuttajaperhe on erilainen. Tästä johtuen ei ole olemassa mitään yleispätevää ohjetta, joka sopisi kaikkien perheiden kohtaamiseen, vaan jokainen perhe on kohdattava yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Onnistunut kasvatuskumppanuussuhde edellyttää kuitenkin, että päiväkodin varhaiskasvattaja tietää perusasioita toisista kulttuureista ja muista maahanmuuttajan elämäntilanteeseen vaikuttavista asioista. Tärkeää on tiedostaa maahanmuuttoprosessin vaikutus ihmisen psyykeen ja sitä kautta vanhemmuuteen.

3 KULTTUURIIN LIITTYVÄT TEKIJÄT

Maahanmuuttaja perheiden kansa työskentelyssä vieras kulttuuri on jatkuvasti läsnä. Myös työntekijä kantaa mukanaan omaa kulttuuri-identiteettiään. Vaikka kulttuurieroista johtuvat väärinkäsitykset ovat yleisiä, on vältettävä yleistyksiä ja muistettava, että jokainen ihminen on yksilö. Kahdessa samasta maasta lähtöisin olevassa perheessä, perheen oma sisäinen kulttuuri saattaa olla täysin erilaista.

3.1 Kollektiivinen ja individuaalinen kulttuuri

Ei olisi mahdollista esitellä maailman kaikkia kulttuureja erityispiirteineen, mutta maailma voidaan karkeasti jakaa kollektiivisen ja individuaalisen kulttuurin vaikutuspiiriin. Aasia, Afrikka, koko Latinalainen Amerikka, Itä- ja Keski- Eurooppa kuuluvat kollektiivisen kulttuurin alueeseen, kun taas Länsi- ja Pohjois-Eurooppa, Pohjois-Amerikka, Australia ja Uusi Seelanti ovat individuaalisen kulttuurin alueita. Nämä kulttuurit ovat monessa suhteessa toistensa vastakohtia. Koska noin 70-80 prosenttia maapallon väestöstä elää enemmän tai vähemmän kollektiivisen kulttuurin piirissä, tulee jokaisen monikulttuurisia perheitä kohtaavan tuntea sen pääpiirteet.

INDIVIDUAALINEN	KOLLEKTIIVINEN
Individuaalinen identiteetti	Kollektiivinen identiteetti
Yksilö edustaa vain itseään	Yksilö edustaa koko ryhmää
On kunnia-asia pärjätä "omillaan"	On kunnia-asia huolehtia kaikista perheyhteisöön kuuluvista
Jokainen vastuussa vain itsestään	Yhteisön jäsenet vastuussa toisistaan
Jos henkilö tekee rikkomuksen se on "hänen oma häpeä". Jokainen on itse vastuussa oman rikkomuksensa seurauksista.	Yhden ryhmänjäsenen normien rikkominen tuo häpeää koko yhteisölle
Jokainen on vastuussa vain oman ydinperheensä elatuksesta	Menestyvällä on velvollisuus huolehtia vähävaraisista sukulaisistaan
Yksilö päättää itse omista päämääristään ja tavoitteistaan	Yhteisön päämäärät menevät yksilön päämäärien edelle
Ryhmän sisällä kilpailu eri yksilöiden välillä	Ei kilpailua oman ryhmän sisällä
Ei suurta valtaetäisyyttä	Jokaisella oma paikkansa hierarkiassa
Ihmisellä voi olla erilaisia mielipiteitä	Harmonioiden tavoittelu
Asioista puhutaan suoraan	Kasvojen menetys, ei voi sanoa "ei" suoraan
Nuoruuden palvonta	Vanhuuden kunnioitus
Tehokkuus	Sosiaalisuus
Asiakeskeisyys	Ihmiskeskeisyys
Tehokas ajankäyttö	Kiireettömyys
Sovitusta aikataulusta pidetään kiinni	Joustava aikakäsitys
Kärsimättömyys	Kärsivällisyys
Oikeudenmukaisuus	Kunnia
Omatunto	Häpeä
Elämän päämäärä: hyvä elämä	Elämänpäämäärä: perustaa perhe ja saada lapsia

Edellä olevan taulukon avulla kollektiivisen- ja individuaalisen kulttuurin erot tulevat näkyviksi. Taulukon tarkoitus ei ole leimata mitään ihmisryhmää tietyn kaltaiseksi, vaan auttaa käyttäjää hahmottamaan erilaisia ajattelutapoja.

Täytyy muistaa, että ihmiset ryhmän sisällä ovat yksilöitä. Kollektiivisessa kulttuurissa esiintyy yksilökeskeisen kulttuurin piirteitä ja päinvastoin. Kaikissa kulttuureissa on kaikkia piirteitä, vain niiden painoarvo on erilainen.

Ihmiselle on ominaista toimia totutun käytöskaavan mukaan sitä tarkemmin tiedostamatta. Taulukon avulla on tarkoitus tutustua itselle vieraaseen kulttuuriin, mutta samalla myös tutustua omaan kulttuuriin. Kulttuurin välisessä vuorovaikutuksessa, oman kulttuuri tuntemus ja kyky kyseenalaistaa omaa tapaansa toimia, on välttämätöntä. On tärkeää tiedostaa, ettei ole yhtä ja ainoaa tapaa tehdä asioita, vaan monenlaisia tapoja, joissa kaikissa on omat positiiviset ja negatiiviset puolensa.

Vieraiden kulttuurien tunteminen on tärkeää, mutta yhtä tärkeää on tiedostaa ne arvot ja normit, jotka ohjaavat omaa käytöstä. Taulukkoa apuna käyttäen voi miettiä, miltä oma toiminta näyttää ulkopuolisen silmissä. Lisäksi voi koettaa samaistua ajatuksen tasolla kollektiivisesta kulttuurista tulevaan ihmiseen ja pohtia, miltä tuntuu tulla individuaalisesti painottuneeseen suomalaiseen yhteiskuntaan.

3.1.1 Me - keskeisyys

Suomalainen ja länsimainen kulttuuri on yksilökeskeistä, identiteetti perustuu yksilöön. Kollektiiviselle kulttuurille tyypillistä on me-keskeisyys, identiteetti ei perustu yksilöön vaan yhteisöön. Yhteisön jäseniä ollaan syntymästä lähtien, joten yhteenkuuluvuuden tunne on hyvin voimakas. Yhteisöön kuuluminen luo turvaa, mutta toisaalta sillä on myös kontrolloiva elementti.

Suomeen tullessaan maahanmuuttaja joutuu jättämään yhteisönsä entiseen kotimaahansa. Moni voi tuntea aluksi itsensä hyvin juurettomaksi. Jos Suomessa on ennestään saman etnisen ryhmän edustajia, on tyypillistä, että uusi tulokas hakee tukea ja turvaa omien maamiestensä muodostamasta yhteisöstä. Hän saa neuvoja ja tukea,

jotka auttavat elämisen alkuun Suomessa. Toisaalta liika kiinnittyneisyys omaan etniseen yhteisöön, ja niukat kontaktit kantaväestöön, estävät kotoutumista ja suomen kielen oppimista. Lisäksi yhteisön tuki saattaa olla liian holhoavaa ja kontrolloivaa. On maahanmuuttajia, jotka jättäytyvät tietoisesti oman yhteisönsä ulkopuolelle, koska kokevat yhteisönsä liian kontrolloivaksi.

3.2 Erilaisia perhekäsityksiä

Päivähoidossa asiakkaana ei ole ainoastaan lapsi vaan hänen koko perheensä. Tästä syystä työntekijöiden on hyvä olla tietoisia erilaisista perhekäsityksistä. Alla olevaan taulukkoon on koottu individuaalisen ja kollektiivisen kulttuurin keskeisimmät perhearvot.

PERHEARVOT

INDIVIDUAALINEN	KOLLEKTIIVINEN
Ydinperhe, erilaiset perhetyypit kuten sateenkaariperhe, paljon yhdenhengen talouksia	Laajennettu perhekäsitys, isovanhemmat, sedät, tädit serkut laskeetaan perheeseen kuuluvaksi
Lapset tasa-arvoisia vanhempiansa kanssa	Lapset kunnioittavat vanhempiaan
Lapsille selitetään asioita	Lapset tottelevat kyselemättä
Lapset saattavat olla erimieltä kuin vanhempansa	Vanhemmille ei sanota vastaan
Lasten kanssa neuvotellaan asioista	Lasten mielipiteet eivät ole niin tärkeitä kuin vanhempien
Lapset kasvatetaan pienestä alkaen itsenäisiksi	Lapset kasvatetaan sosiaalisiksi
Lapset opetetaan huolehtimaan omista asioistaan	Vanhemmat päättävät lastensa asioista,
Vuorovaikutus perheen sisällä vapaata	Vuorovaikutus perheen sisällä muodollista

3.2.1 Laajennettu perhekäsitys

Kollektiivista kulttuuria nimitetään usein perhekeskeiseksi kulttuuriksi, koska ihmisen koko elämä on rakentunut perheyhteisön ympärille. Perhe ei käsitä ydinperhettä, vaan suvun isovanhempineen, setineen, täteineen ja serkkuineen. Monissa kielissä ei ole edes olemassa sanaa serkku, vaan serkuista puhuttaessa käytetään sanoja "sisko" ja "veli". Vaikka laaja perheyhteisö ei asuisi fyysisesti saman katon alla, perheen sisäiset yhteydet ovat hyvin kiinteät.

3.2.2 Vanhempien kunnioitus

Vanhempia kunnioitetaan ja heidän neuvojaan kuunnellaan. Vanhemmille ei voi sanoa vastaan, vaikka olisikin eri mieltä heidän kanssaan. Tämä voi johtaa tilanteisiin, missä toimitaan vanhempien selän takana. Valkeaa valhetta pidetään pienempänä pahana, kuin vanhempien vastustusta kasvokkain.

Suomalaisesta kulttuurista poiketen lapsena oleminen ei pääty kun ihminen tulee täysi-ikäiseksi. Vielä aikuisenakin käännytään vanhempien puoleen ja kysytään heiltä neuvoa elämän pulmatilanteissa. Mikäli vanhempia ei ole enää elossa suvunvanhinta kunnioitetaan ja hänen neuvojaan noudatetaan.

3.2.3 Perheen ongelmat eivät kuulu muille

Kollektiivisessa kulttuurissa henkilö ei edusta itseään vaan laaja sukuaan. Suomessa jokainen täysi-ikäinen on itse vastuussa omista teoistaan. Kollektiivisessa kulttuurissa huono käytös ja sääntöjen vastaisesti toimiminen tuottaa häpeää koko perheelle. Erityisesti Kaukoidässä ja Kaakkois-Aasiassa julkinen häpeä on pahinta mikä perhettä voi kohdata. On tapana sanoa, "perheen likapyykkejä ei saa tuoda muiden nähtäväksi." Tämä tarkoittaa, että ongelmat selvitetään perheen sisällä, eikä niitä saa tuoda vieraiden ihmisten tietoisuuteen.

Kollektiivisessa kulttuurissa kasvaneen ei ole helppo omaksua kasvatuskumppanuuden ideaa, missä perheen sisäisistä asioista kerrotaan ulkopuoliselle viranomaiselle, tässä tapauksessa päiväkodin henkilökunnalle. Pohjoismaiden ulkopuolella päiväkodin toiminta poikkeaa usein monella tapaa suomalaisesta päiväkotiarjesta, mistä johtuen

monissa maissa varhaiskasvatuksen henkilöstön toimikuva saattaa poiketa suomalaisesta. On myös maita, joissa päivähoito on tuntematon käsite.

Osassa päiväkoteja on omahoitajakäytäntö. Käytäntö soveltuu erinomaisesti maahanmuuttajaperheiden kohdalla. Omahoitaja tukee erityisesti päivähoiton alussa perhettä. Tämä helpottaa luottamuksellisen suhteen syntymistä, vanhemmat tuntevat olonsa turvallisemmaksi kuin tietävät, että päiväkodissa on "luottohenkilö", jonka puoleen he voivat tarvittaessa kääntyä.

Päiväkodintyöntekijöiden tulee kertoa heitä koskevasta vaitiolovelvollisuudesta ja näyttää omalla käytöksellään, että Suomessa viranomaisiin voi luottaa. Luottamuksen syntyminen voi viedä pitkän aikaa. Luottamussuhde saattaa syntyä kun asiakasperhe huomaa, että työntekijä on aidosti kiinnostunut lapsesta ja tämän perheestä. Hyvän kasvatuskumppanuussuhteen syntyminen on perheen kannalta tärkeää, sillä joissakin tapauksissa päiväkotia saattaa olla perheen ainoa yhteys suomalaiseen yhteiskuntaan. Päivähoidolla on tärkeä osa perheiden kotouttamisen tukemisessa. Tukemalla koko perhettä, tuetaan lapsen hyvinvointia ja ennaltaehkäistään lapsen potentiaalista syrjäytymistä.

4 MAAHANMUUTTO KOKEMUKSEN VAIKUTUS VANHEMMUUTEEN

4.1 Sopeutuminen vieraaseen kulttuuriin

Voidaan sanoa, että ihminen on kulttuurinsa tuote, sillä jo pieni lapsi sisäistää sosialisoinnin kautta oman lähiympäristönsä arvot, normit ja toimintatavat. Näitä opittuja arvoja, normeja ja toimintatapoja pidetään luonnollisina ja normaaleina. Koska koko elinympäristö toimii samojen kulttuuristen oletusten mukaan, omia toimintamalleja ei kyseenalaisteta. Monet asiat ovat kuitenkin kulttuurisidonnaisia, kuten esimerkiksi käsitykset oikeasta ja väärästä.

Kun ihminen muuttaa uuteen maahan, lapsuudesta saakka omaksutut tutut toimintamallit eivät enää pädekään, vaan kaikki elämän perusasetelmat muuttuvat. Tätä kulttuurinmuutosprosessia kutsutaan akkultuatioprosessiksi. Elämänmuutos on sitä suurempi, mitä enemmän lähtömaan kulttuuri ja yhteiskunta eroavat suomalaisesta.

Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu säännönmukaisuuteen ja ennustettavuuteen, mikä edellyttää vallitsevien normien sisäistämistä. Selviytyäkseen uudessa elinympäristössään maahanmuuttaja joutuu uuden ja vaikean kielen lisäksi opettelemaan uudet kulttuuriset arvot ja kommunikointitavat. Kulttuurista toiseen sopeutuminen on elinikäinen prosessi, joka etenee jokaisella maahanmuuttajalla yksilöllisellä tavalla. Sopeutumiseen vaikuttaa kulttuurin samankaltaisuus, erilaisuus, ihmisen koulutus sekä elämäkokemus. Myös iällä, sukupuolella ja sosio-ekonomisella asemalla, temperamentilla, stressin- ja muutostensietokyvyllä on merkitystä. Tämän lisäksi maahantulon syy vaikuttaa sopeutumisprosessiin; työperäinen maahanmuuttaja sopeutuu keskimäärin nopeammin kuin pakolaisena Suomeen tullut.

4.2 Kulttuurishokki

Kanadansuomalainen antropologi Kalervo Oberg toi 1960 tunnetuksi käsitteen kulttuurishokki, joka kuvaa ihmisen kokemaa shokkia uuteen kulttuuriin tultaessa. Kulttuurishokin vaiheet alkavat kun ihminen tulee uuteen kulttuuriin, jossa eivät päde ne tutut sosiaalisen kanssakäymisen muodot, jotka hän on omaksunut lapsena sosialisoinnin kautta. Kulttuurishokki on nelivaiheinen prosessi, tosin kaikki eivät koskaan saavuta sen viimeistä tasoa.

1 Kuherruskuukausivaihe

Tullessaan uuteen ympäristöön, ihminen kokee uutuuden viehätystä. Kaikki on uutta ja mielenkiintoista ja eksoottista. Suomalaisen yhteiskunnan hyvät puolet korostuvat ja maahanmuuttaja on innostunut kokemistaan uusista asioista. Tapahtumat ja asiat nähdään korostuneen myönteisesti. Ollaan optimistisia, uskotaan, että kieli opitaan nopeasti.

Pakolaiset saattavat kokea helpotusta päästyään turvalliseen maahan ja tuntea kiitollisuutta uutta kotimaata kohtaan.

2 Torjuntavaihe

Uutuuden viehätys on kadonnut, suomenkieli tuntuu hankalalta tai suorastaan mahdottomalta oppia. Turhaudutaan ja saatetaan tuntea suoranaista vihamielisyyttä uutta kulttuuria kohtaan. Turvaa haetaan omasta kulttuurista ja maanmiehistä. Oma kulttuuri vaikuttaa paremmalta kaikissa asioissa ja lähtökulttuurin arvoja saatetaan korostaa.

3 Tasapainon hakuvaihe

Tilanne tasaantuu ja jännittyneisyys laskee. Tunnetila on suhteellisen neutraali. Maahanmuuttaja alkaa hyväksyä uutta ympäristöä ja sen tapoja. Hän alkaa mukautua pikku hiljaa uuteen kulttuuriin.

4 Useamman kulttuurin hallintavaihe

Ideaalitapauksessa maahanmuuttaja on omaksunut molemmista kulttuurista tapoja ja arvoja ja osaa tasapainotella kahden kulttuurin välillä. Tällöin puhutaan onnistuneesta integraatiosta. Kaikki maahanmuuttajat, eivät pääse koskaan tähän viimeiseen vaiheeseen vaan juuttuvat vuosiksi 2. tai 3. vaiheeseen. Kulttuurista toiseen sopeutuminen on elinikäinen prosessi, eivätkä kaikki edes halua sopeutua vieraaseen kulttuuriin.

4.3 Sopeutumismallit

Kotoutuminen eli onnistunut integraatio

Maahanmuuttaja on löytänyt tasapainon synnyinkulttuurinsa ja suomalaisen kulttuurin väliltä. Hän on sopeutunut hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan kadottamatta omaa kulttuurillista identiteettiään.

Sulautuminen eli assimilaatio

Maahanmuuttaja sulautuu valtakulttuuriin (assimilaatio), jolloin hän luopuu omasta kulttuuri-identiteetistä ja omaksuu uuden kulttuurin arvot ja toimintatavat. Hän ei pidä tärkeänä opettaa lapsilleen omaa äidinkieltä, vaan puhuu heille suomea.

Eristäytyminen valtakulttuurista

Osa maahanmuuttajista välttää kanssakäymistä valtakulttuurin edustajien kanssa. He viettävät aikaansa saman kulttuuri tai uskonnollisen taustan omaavien ihmisten kanssa. Tällöin puhutaan eristäytymisestä eli separaatiosta. Joskus puutteellinen tai olematon suomenkielen taito estää kontaktien syntymisen suomalaisten kanssa. Kontaktien puutteet estävät puolestaan suomenkielen taidon kehittymisen.

Syrjäytyminen

Ihminen voi myös syrjäytyä molemmista kulttuureista, jos hänellä ei ole halua tai mahdollisuutta säilyttää alkuperäiskulttuuriaan eikä hänellä ole kiinnostusta valtakulttuuria kohtaan.

4.4 Kulttuurin vaikutus kasvatukseen

Kasvatus on aina aika- ja kulttuurisidonnaista. Jokainen vanhempi tahtoo lapsensa parasta. Ihmiset opettavat lapsilleen kasvatuksen kautta oman arvomaailmansa, mikä sisältää käsitykset oikeasta ja väärästä. Vanhemmat opettavat myös kuinka, sopeutua vallitsevaan yhteiskuntaan ja sekä tulla toimeen muiden ihmisten kanssa. Eläessään heille vieraassa ympäristössä, ovat maahanmuuttajavanhemmat hyvin haastavassa tilanteessa. Käyttäytymismallit joihin he ovat tottuneet kotimaassaan, eivät pädekään Suomessa. Tämä tuo epävarmuutta vanhemmuuteen.

Monilla vanhemmilla on tiedossa, ettei ruumiillinen kuri ole sallittua suomessa, mutta he ovat ymmällään kuinka lapsia tulisi kasvattaa Suomessa. Tällaisessa tilanteessa lasten kasvatus saattaa tuntua raskaalta ja jopa ylivoimaiselta, varsinkin jos lapsia on useampia. Monet vanhemmat ottavat hyvin mielellään apua vastaan suomalaisista kasvatuskäytännöistä.

4.5 Valtasuhteiden vääristyminen

On tavallista, että lapsen oppivat suomenkielen huomattavasti nopeammin kuin vanhempansa. Koulun ja päiväkodin kautta lapset pääsevät suomalaisen kulttuurin vaikutuspiiriin ja omaksuvat suomalaisia tapoja. Vanhempien kotoutuminen käy huomattavasti hitaammin. Eri- tahtinen kotoutuminen perheen sisällä johtaa helposti roolien ja valtasuhteiden vääristymiseen.

Ei ole epätavanomaista, että huonosti suomea osaavat vanhemmat käyttävät suomenkielentaitoista lastaan tulkkina. Tätä ei pidä hyväksyä missään olosuhteissa, sillä se vääristää lapsen ja vanhemman välisiä rooleja. Lapsi joutuu vastuuseen asioista, jotka eivät ole so-piva hänen ikä- ja kehitystasolleen. Lapsi saattaa ottaa myös holhoavan asenteen vanhempiinsa, vaikka hän tarvitsisi vanhempiensa ohjausta ja huolenpitoa. Lapsen käyttämistä tulkkina ei pidä hyväksyä!

5 KOHTI MONIKULTTUURISTA KASVATUSKUMPPANUUTTA

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan kasvatuskumppanuutta ja vanhempien oikeutta osallisuuteen varhaiskasvatuksessa. Kasvatuskumppanuus on varhaiskasvattajien ja vanhempien välinen toiminnallinen ja vuorovaikutuksellinen suhde, joka rakentuu kuulemisesta, kunnioituksesta, luottamuksesta ja dialogisuudesta. Vanhempien osallisuus kehittyy kohtaamisissa ja vuorovaikutustilanteissa päivähoiton henkilöstön kanssa. Kohtaamisen ja vuorovaikutuksen laadulla on erittäin suuri merkitys, koska se vaikuttaa vanhempien osallisuuden laatuun. Maahanmuuttajavanhemmilla on yhtäläinen oikeus laadukkaaseen kasvatuskumppanuussuhteeseen kuin kaikilla muillakin vanhemmilla. Yhteisen kielen puute tuo kuitenkin uudenlaisia haasteita vuorovaikutustilanteisiin.

Kasvatus on aina arvosidonnaista. Jokainen perhe, yhtä lailla suomalainen kuin maahanmuuttajataustainen, elää arkeaan omien arvojensa mukaisesti. Maahanmuuttajavanhemmat kasvattavat lapsiaan oman kulttuurinsa ja perheensä arvojen mukaisesti. Perheen arvot saattavat erota suurestikin päiväkodin henkilökunnan omista arvoista. Parhaiten tietoa perheestä saa kuuntelemalla vanhempien omia näkemyksiä. Dialogisella vuoropuhelulla on kasvatuskumppanuudessa hyvin keskeinen asema. Työntekijän ei tarvitse olla samaa mieltä vanhempien kanssa, mutta hänellä täytyy olla kunnioittava ja arvostava asenne vanhempia kohtaan. Vanhempien on tärkeä saada tuntemus, että he tulevat kuulluksi.

Lapsen identiteetin rakentamisen kannalta on tärkeää, että päiväkodin henkilökunta hyväksyy lapsen ja tämän kulttuurin. Lapsen oman identiteetin vahvistamisen ja kulttuuritaustan huomioon ottamisen tulisi olla keskeisellä sijalla päivittäistä toimintaa suunnitellessa.

5.1 Päivähoidon aloitus

Ennen kuin lapsi aloittaa päivähoidon Helsingissä hänen vanhemmilleen annetaan Tervetuloa päivähoitoon tiedote. Esitteessä on lyhyesti esitelty lapsen varhaiskasvatussuunnitelman, kasvatuskumppanuuden ja päivähoidon yleisiä periaatteita ruokailusta, vaatetuksesta, hygieniasta, hoitoajasta ja poissaolojen ilmoittamisesta. Tiedotetta on käännetty useilla eri kielillä. Käännöksistä huolimatta monet tiedotteessa olevat

asiat aukeavat huonosti Suomeen muualta muuttaneille, joiden kokemusmaailma ja aiempi elämänpiiri ovat poikenneet suomalaisesta. Suomessa kasvaneilla ihmisillä on taustasta riippumatta ainakin jonkinlainen käsitys mitä "säähän sopivat sisä- ja ulkovaatteet" pitävät sisällään. Sen sijaan maassa, missä lämpötila on vuoden ympäri yli 30 astetta, kurahousut ja toppahaalari ovat täysin tuntemattomia käsitteitä.

5.1.1 Päivähoidon aloituskeskustelu

Päivähoidon aloituskeskusteluun on syytä varata enemmän aikaa kuin suomalaisen perheen kohdalla, sillä tulkkaukset vie oman aikansa. Mikäli perhe on vasta hiljattain tullut Suomeen, voi erilaisesta kokemusmaailmasta johtuen, pelkkien perusasioiden, jotka olisivat useammille suomalaisille itsestään selvyyksiä, selittämiseen kulua yllättävän paljon aikaa. Alla lista asioista, jotka kannattaa ottaa esille aloituskeskustelussa.

Perhe

On olemassa hyvin monenlaisia perhekäsityksiä. Päiväkodintyöntekijöiden on tärkeä tietää keitä henkilöitä lapsen perheeseen ja elinpiiriin kuuluu ja ketkä ovat erityisen tärkeitä ihmisiä lapsen elämässä. Olisi hyvä keskustella vanhempien käsityksistä äidistä, isästä ja lasten asemasta perheessä sekä mitä erilaisia rooleja ja odotuksia eri perheen jäsenille kuuluu.

Uskontoon ja kulttuuriin liittyvät asiat

Vanhempien kanssa tulee selvittää rajoittavatko uskontoon tai kulttuuriin liittyvät seikat lapsen osallistumista päiväkodin arkeen esim. kirkossakäynti, lauluhetket tai syntymäpäivänvietto.

Ruokailu

Ruoka-aineallergioiden lisäksi perheen kanssa täytyy selvittää mahdolliset uskontoon liittyvät ruoka-ainerajoitukset perinpohjaisesti. Kaikki varmasti jo tietävät, että sianliha on islaminuskaisilta kielletty. On myös useita muitakin islaminuskoon liittyviä säännöksiä, joita on syytä tietää. Toiset muslimilapset voivat syödä esimerkiksi kalkkunaa, on myös lapsia, joilta kaikki liharuoka, halal-lihaa lukuun ottamatta on kielletty.

Mahdolliset ruoka-aineallergiat tai uskonnon sanelemat ohjeet sallituista ja ei-sallituista ruoka-aineista, eivät ole ainoita ruokailuun vaikuttavia asioita. Valtaosa maailman väestöstä ei käytä syödessään veistä ja haarukkaa suomalaiseen tapaan. Itä-Aasiassa käytetään puikkoja, Kaakkois-Aasiassa myös kiinteää ruokaa syödään lusikalla, ei haarukalla, useimmiten syödään kuitenkin sormin. Etelä-Aasiassa, arabimaissa ja Afrikassa sormilla syöminen on hyvin yleistä. Perheet eivät istu kaikkialla maailmassa yhteisen ruokapöydän ääressä, esimerkiksi Indonesiassa on tyyppillistä, että lasta syötetään samalla, kun tämä leikkii lattialla. Kaakkois-Aasian maissa ei ole harvinaista, että vielä esikouluikäisiä syötetään, sillä vanhemmat kokevat sen rakkauden ja huolenpidon osoitukseksi.

Monissa Aasian ja Afrikan maissa on epäkohteliasta syödä lautanen tyhjäksi tai juoda lasi tyhjäksi, sillä se on osoitus siitä, että ruokailija on vielä nälkäinen tai janoinen. Maiskutus, röyhtäily ja ryystäminen eivät kuulu suomalaisiin pöytätapoihin, mutta näin ei ole kaikkialla. Perheelle kannattaa tehdä selväksi, että päiväkodissa opetellaan suomalaisia pöytätapoja.

Pukeutuminen

Päiväkotipäivään kuuluvat ulkoilut myös kylmällä, sateisella ja kuraisella säällä. Suomalaisilla vanhemmilla on kaikilla jonkinlainen käsitys siitä mitä "säähän sopivilla vaatteilla" tarkoitetaan. Kaikille maahanmuuttajavanhemmille, varsinkin niille jotka eivät ole asuneet vielä kauaa Suomessa, tämä ei ole itsestään selvyyttä.

Kaikista kielistä ei löydy välttämättä vastineita sanoille "kurahousut" tai "toppahaalari", joten myös tulkilla voi olla hankaluuksia kääntää näiden vaatekappaleiden nimiä. Tästä syystä työntekijöillä tulisi olla valmiina kuvia vanhemmille näytettäväksi. Hyviä kuvia löytyy esimerkiksi papunetin sivuilta.

Vaipat

Vanhemmille on tärkeää selittää päiväkodin vaippoihin liittyviä käytäntöjä. Monissa Aasian, Afrikan ja Latinalaisen- Amerikan maissa vaipat ovat kalliita ylellisyystuotteita, joihin vain rikkailla on varaa. Ilmastollisista syistä näillä alueilla vaipan käyttö ei ole välttämättömyys. Kaikki perheet eivät Suomeen tultuaankaan käytä lapsilla vaippoja kotiloissa. Vahinkoja tulee, mutta vanhemmat pitävät niitä

normaaleina ja elämään kuuluvina. Päiväkotioloissa vaipan käyttö on kuitenkin välttämätöntä, mikäli lapsi ei vielä hallitse toimintojaan. Vanhemmat voivat hämmästellä miksi lapsi selviytyy kotona ilman vaippaa, mutta päiväkodissa vaippa on pakollinen. Tätä voi selittää vanhemmille, hygieniasyillä.

Hygienia

Vanhemmille selvitetään, että infektioiden ehkäisemiseksi kaikki lapset pesevät kätensä aamulla hoitoon saapuessa.

Muut päivittäiset toiminnot

Mikäli perheellä ei ole aiempaa kokemusta päivähoidosta kerrotaan selkeästi päiväkotin päivän rakenteesta ja eri toiminnoista. Lepohetken käytännöt, vessakäymiset ja muut vastaavat asiat on syytä käydä läpi yksityiskohtaisesti. Vanhemmille voi järjestää "kiertokäynnin" päiväkodin eri tiloissa, jolloin he pystyvät hahmottamaan paremmin päiväkodin toimintoja. Vanhempia tulee rohkaista myös tekemään kysymyksiä tulkin välityksellä.

Hoitoaika ja poissaolot

Lapsen hoitoajasta sovitaan perheen kanssa. Vanhemmille kerrotaan, että sovittuja aikoja on noudatettava. Mikäli hakeminen myöhästyy, siitä on ilmoitettava välittömästi hoitopaikkaan. Myös sairauspoissaoloista tai muista poissaoloista on ilmoitettava hoitopaikkaan. Vanhemmille selvitetään, ettei sairasta lasta saa tuoda päivähoitoon sekä vanhempien velvollisuus hakea lapsi päivähoidosta, mikäli tämä sairastuu kesken hoitopäivän.

On myös tärkeää kertoa vanhemmille, että lapsen kotiinlähdestä on aina ilmoitettava päiväkodin työntekijälle. Huoltajan lisäksi lapsen voi hakea muu henkilö, mutta asiasta on sovittava etukäteen ja päiväkodin henkilöstön kanssa.

Kaksikielisyyden tukeminen

Vanhemmille kerrotaan kaksikielisyyden merkityksestä. Vanhemmille kerrotaan kuinka tärkeää on, että he puhuvat lapselleen omaa äidinkieltä. Kerrotaan päiväkodin "suomi toisena kielenä"- opetuksesta.

5.2 Päivittäinen viestintä

Maahanmuuttajat eivät ole mikään yhtenäinen ryhmä. Ihmisten koulustaustat ryhmän sisällä vaihtelevat hyvin suuresti, luku- ja kirjoitustaidottomasta kotiäidistä ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneeseen tutkijaan. Osa vanhemmista puhuu sujuvasti suomea tai englantia, osalta puuttuu yhteinen kieli päiväkodinhenkilökunnan kanssa. Mikäli yhteinen kieli puuttuu, on tulkkia käytettävä päivähoiton aloituskeskustelussa, varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa sekä esiopetus-suunnitelmakeskustelussa. Päivittäisiin haku- ja tuontitilanteisiin tulkkia ei kuitenkaan voi saada.

Mikäli vanhempi ymmärtää hieman suomea, työntekijä voi käyttää selkosuomea. Selkokieli tarkoittaa yksinkertaistettua suomenkieltä, jossa käytetään lyhyitä ja yksinkertaisia sanoja, lyhyitä lauseita ja helppoja lauserakenteita. Ääntämyksessä selkeyteen kiinnitetään huomiota, ja puhenopeus on hidasta. Viestiä voi tehostaa ilmein ja elein. Täytyy kuitenkin muistaa, että sanaton viestintä on kulttuurisidonnaista, joten väärän tulkinnan vaara on aina olemassa. Esimerkiksi Suomessa pidetään kohteliaana katsekontaktia puhuttaessa, kun taas Kiinassa, Koreassa ja joissain muissa Aasian maissa katsekontaktin välttely on osoitus kunnioittamisesta. Arabimaissa avoin silmäkontakti vastakkaiseen sukupuoleen tulkitaan seksuaalisen kiinnostuneisuuden merkiksi.

Jos vanhemmat ovat täysin suomenkielentaidottomia voi apuna käyttää kuvia. Papunetistä löytyy paljon kuvia erilaisista aihepiireistä. Eräissä päiväkodissa käytettiin maahanmuuttajaperheen ja päiväkodin henkilökunnan päivittäisessä kommunikaatiossa kuvallista reissuvihkoa suurella menestyksellä.

6 LAPSEN ÄIDINKIELEN JA KAKSIKIELISYYDEN TUKEMINEN

Äidinkieli on tunnekieli, johon ihminen samaistuu. Se on ajattelunkieli, jonka ihminen on oppinut lapsuudessaan ensimmäisenä ja jolla hän on luonut ensimmäiset kielelliset kontaktinsa. Äidinkieli vahvistaa lapsen omaa kulttuurillista identiteettiä. Ihmisellä voi olla useampia äidinkieliä. Jos perheessä puhutaan kahta eri kieltä, kummankin vanhemman tulisi puhua lapselleen johdonmukaisesti omaa äidinkieli-

tään. Lapsi oppii yhdistämään tietyn kielen tiettyyn ihmiseen eivätkä kielet mene keskenään sekaisin. Pieni lapsi voi oppia rinnakkain kahta tai useampaa eri kieltä, esim. kotona vanhempien puhumat kielet ja päiväkodissa suomenkielen.

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulee kannustaa maahanmuuttajataustaisen perheen vanhempia puhumaan lapselleen omaa äidinkieltään. Vanhemmille tulee kertoa äidinkielen merkityksestä lapsen kehityksen kannalta. Oman äidinkielen hallitseminen on tärkeä lapsen identiteettiä vahvistava tekijä. Tutkimukset osoittavat, että lapsi joka hallitsee hyvin äidinkieltään, oppii suomea virheettömämmin ja sujuvammin kuin muut kaksikieliset lapset, lisäksi usean kielen hallitsemisesta on hyötyä lapsen älylliselle kehitykselle.

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman mukaan päivähoiton tulisi tukea maahanmuuttajataustaisten lasten kaksikielisyyttä rohkaisemalla vanhempia puhumaan lapsille omaa äidinkieltään sekä tarjoamalla lapsille tehostettua suomenkielen opetusta.

Jotkut maahanmuuttajataustaiset vanhemmat ovat harhaluulossa, että äidinkielen omaksuminen hidastaa suomenkielen oppimista ja puhuvat lapselleen oman äidinkieltään sijasta vajaan suomea. Lapsi oppii tällöin vanhemmiltaan virheellisen suomenkielen. Tämä johtaa helposti puolikielisyyteen, lapsi ei opi mitään kieltä kunnolla. Kasvattajien tulisi vakuuttaa vanhemmat siitä, että lapsi ennättää oppia suomenkielen päiväkodissa, eikä vanhempien tulisi puhua huonoa suomea lapselleen, jolloin tämä omaksuu väärän ääntämyksen ja mahdolliset kielioppivirheet.

Väestöliitolta on ilmestynyt opetus dvd " Lapsuuden monta kieltä" lapsen oman äidinkielen oppimisen tukemiseen. Dvd:ssä materiaalia vanhemmille, englanniksi, kurdiksi, arabiaksi, venäjäksi, somaliaksi ja albaniaksi, kuinka he voivat kotona tukea lapsen oman äidinkielen kehitystä. Lisäksi dvd:ssä on osio päivähoitohenkilökunnalle suomen toisena kielenä opetuksesta.

Helsingiläisissä kirjastoissa on lastenkirjoja kymmenillä eri kielillä. Lukeminen kehittää kielitaitoa, vanhempia tulisi rohkaista lukemaan mahdollisimman paljon lapsille omalla äidinkielellään, myös riittävästi, loruilu, laulut ja tarinoiden suullinen kertominen tukevat lapsen oman kielen kehitystä.

7 TULKIN KÄYTTÄMINEN

Yhteisen kielen puuttuminen hankaloittaa maahanmuuttajataustaisen perheen ja päivähoidon varhaiskasvattajien välistä vuorovaikutusta. Varsin usein näkee tilanteita, joissa huonosti kieltä puhuva vanhempi käyttää lastaan tulkkausapua. Tätä ei pidä hyväksyä. Lasta ei saa käyttää tulkkinä. Lapsen käyttäminen tulkkinä on haitallista lapsen tasapainoiselle kasvulle ja kehitykselle.

Vaativimmissa tilanteissa, kuten päivähoidonaloituskeskustelussa ja varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa tulisi käyttää ammattitulkkiä. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla valtio maksaa tulkkaus-
sesta koituvat kulut, muiden maahanmuuttajien kohdalla kunta vastaa tulkkaus-
kustannuksista. Viranomaiset eivät voi kustannussyistä luopua tulkinkäytöstä, sillä Hallintolain 26§ mukaan jokaisella maahanmuuttajalla on tarvittaessa oikeus tulkkiin, mikäli mitään yhteistä kieltä ei löydy, asioidessa viranomaisen kanssa. Tämä oikeus koskee kaikkia maahanmuuttajia. Tulkin avulla maahanmuuttaja vanhempi pystyy keskustelemaan tasavertaisesti ammattikasvattajan kanssa. Hyvin järjestetty tulkkaus edistää maahanmuuttajien kotoutumista ja kiinnittymistä yhteiskuntaan.

Tulkki on tilattava aina, mikäli työntekijä ei varmasti tiedä onko vanhemman kielitaito riittävä myös monimutkaisten asioiden hoitamiseen. Käyttämällä tulkkipalveluja työntekijä viranomainen varmistaa sen, että asiat tulevat ymmärretyiksi oikein. Tämä on erityisen tärkeää päivähoidonaloituskeskustelussa sekä vanhempien ja työntekijän välisissä varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa. Päiväkodintyöntekijä voi tilata tulkin, vaikka vanhempi itse ei pitäisi sitä tarpeellisena. Monet maahanmuuttajat eivät kehtaa sanoa kasvotusten työntekijälle, etteivät ymmärrä kaikkea mitä nämä puhuvat, vaan myötäilevät puhetta vaikkeivät täysin ymmärtäisikään mistä on kysymys. Virallisissa keskusteluissa, tulkin on oltava virallinen ammattitulkki, eikä sukulaisen, tuttavän tai naapurin tulkkausavun käyttäminen säästösyistä ei ole suotavaa.

Mikäli tulkkaus paikanpäällä ei onnistu, voidaan turvautua puhelimitse tapahtuvaan tulkkaus-
sesta huolehtii aina viranomainen. Asiakas ei koskaan tilaa tulkkiä itse. Päiväkodintyöntekijä ei myöskään voi sopia tulkkaus-
sesta suoraan tulkin kanssa vaan tulkki on tilattava aina tulkinvälitystoimiston kautta.

7.1 Tulkin tilaaminen

Tulkki on tilattava hyvissä ajoin. Tämä pätee erityisesti harvinaisten kielten kohdalla. Tulkkaukseen tulisi varata kaksinkertainen aika tavalliseen keskustelutilaisuuteen verrattuna. On tärkeää varata tulkki tarpeeksi pitkäksi ajaksi, sillä pääsääntöisesti tulkki tulkkaa vain etukäteen sovitun ajan.

Helsingissä tulkki tilataan *Helsingin seudun asiointitulkkipalveluksen* kautta. www.vantaa.fi/tulkkipalvelus

Tulkinvälitys arkisin 8-16 numerosta 09 8392 0040.

Päivystys arkisin 16.00 - 22.00 ja viikonloppuisin 9.00 - 22.00 numerosta 050 350 6884.

Tulkkausta tilatessa tulee ilmoittaa:

- Kieli tai mahdollinen murre, jolla tulkkaukset tapahtuu. (Monissa maissa puhutaan useita eri kieliä ja toisistaan hyvinkin poikkeavia murteita, joten oikea kieli tulee varmistaa asiakkaalta.)
- Tulkkauksen päivä sekä tulkkauksen alkamis- ja päättymisaika.
- Tulkin kanssa työskentelevän viranomaisen nimi.
- Maahanmuuttaja-asiakkaan nimi
- Tulkkauksen paikka ja osoite
- Varaajan nimi ja puhelinnumero
- Laskutusosoite, mikäli se on eri kuin tulkkauksen osoite

Helsingin seudun asiointitulkkipalvelus toivoo, että tulkkausta tilattaessa kerrottaisiin tulkkauksen aihe, jotta tulkki voi valmistautua tulkkaukseen. Tarvittaessa voi toimittaa myös etukäteismateriaalia.

7.2 Tulkin kanssa toimiminen

Tässä muutamia perusasioita, joita on hyvä tietää kun asioi tulkin kanssa.

- Työntekijä kohdistaa puheensa suoraan asiakkaalle, ei tulkille.
- Katsekontakti tulee suunnata aina asiakkaaseen, Tulkki on ikään kuin näkymätön henkilö, joka toimii vain puheen välittäjänä.
- Pätevä tulkki tulkaa aina asiakkaan sanoman minämuodossa.
- Tulkki tulkaa molempien osapuolien puheenvuorot, lisäämättä mitään asiaan sopimatonta.
- Tulkki ei saa jättää mitään tulkkamatta, tai kaunistella asiakkaan sanomisia esim. jättämällä pois asiakkaan käyttämät kirosanat.
- Tulkki on aina puolueeton, eikä esitä omia mielipiteitään tai osallistu muulla tavalla keskusteluun.
- Tulkki tulkaa kaikki työntekijän ja vanhemman väliset dialogit, joten työntekijän tulee sanoa vain se mitä haluaa tulkattavan.
- Tulkki tulkaa vain käytetyt puheenvuorot eikä hoida mitään muita asioita kuin tulkkaustehtävää. Tulkki ei esim. täytä asiakkaan kanssa päivähoitolomaketta, mutta työntekijä voi opastaa vanhempaa tulkin välityksellä kuinka kyseistä lomaketta täytetään.
- Tulkilla on ehdoton vaitiolovelvollisuus, mutta hän voi tulkkauksen aikana tehdä muistiinpanoja, jotka hävittää välittömästi tulkkauksen jälkeen.
- Tulkki on esteellinen tulkkamaan lähisukulaisilleen tai ystävilleen, koska tulkkauksen tulee olla puolueetonta.
- Työntekijän tulee puhua mahdollisimman selkeästi ja ymmärrettävästi. Murteellisia ilmaisuja sekä ammattislangia tulee välttää.
- Jotta tulkki ennättää tulkata, puhe on jaksotettava pienempiin, muutaman lauseen pätkiin.

- Mikäli tulkkaus kestää useamman tunnin, tulkilla on oikeus saada kerran tunnissa 10-15 minuutin tauko.

7.3 Ilmoitustulkkaus

Ilmoitustulkkaus on uusi tulkkausmuoto, jossa palvelua käyttävä päiväkodintyöntekijä jättää viestin tulkkikeskukselle. Tulkkauskeskuksen tulkki ilmoittaa halutun asian puhelimitse asiakkaalle tämän omalla kielellä.

Helsingin seudun asioimistulkkikeskus antaa seuraavanlaisia ohjeita ilmoitustulkkauksesta:

Ilmoitustulkkauksen tilaus tapahtuu lomakkeen avulla, joka löytyy seuraavasta www-osoitteesta: www.vantaa.fi/tulkkikeskus/ilmoitustulkkaus. Lomakkeen täyttäminen on helppoa ja nopeaa. Lomakkeessa on viisi täytettävää osiota:

1. "Ilmoitusta koskevat tiedot". Tähän tulee mm. sen henkilön nimi, puhelinnumero ja kieli, jolle viesti välitetään.
2. "Ilmoitus". Tähän kirjoitetaan välitettävä viesti. Tekstin on oltava selkeä, yksiselitteinen ja verrattain lyhyt, jotta se voidaan ongelmitta välittää puhelimesta. Siinä ei saa esiintyä esim. kysymyksiä, joihin halutaan ilmoituksen saajan vastauksia, sillä tulkki tulkaa viestin yksisuuntaisesti ilmoituksen vastaanottajalle.
3. "Vahvistus toteutumisesta". Tässä kysytään kenelle, millä tavoin ja mihin mennessä tieto onnistuneesta ilmoitustulkkauksesta välitetään. Tilaja saa siis vahvistuksen siitä, että viesti on mennyt perille.
4. "Tilaaajan tiedot".
5. "Maksaja".

Lomakkeen täyttämisen jälkeen klikataan kohtaa "Lähetä". Tilauksesi siirtyy turvallisesti tulkkikeskukseen toimenpiteitä varten.

AIHEESEEN LIITTYVÄÄ MATERIAALIA

Alho, Olli - Lehtoinen, Jaakko - Raunio, Aino - Virtanen, Matti 1996. Ihminen ja kulttuuri.

Alitolppa-Niitamo, Anne 1993. Kun kulttuurit kohtaavat. Matkaopas maahanmuuttajan kohtaamiseen ja kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen.

Alitolppa-Niitamo - Söderling, Ismo - Fågel, Stina 2005. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin.

Forsander, Annika - Ekholm, Elina - Saleh, Raya 1994. Monietninen työ. Haaste ammattitaidolle.

Frisk, Outi - Tulkki, Heikki 2005. Kulttuuriavain.

Lapsuuden montakieltä. Dvd äidinkielen oppimisen tueksi. Väestöliitto. Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa.

Papunet. Sivusto kommunikoinnista ja selkokielestä.
<http://www.papunet.net/>

Mäntymaa, Minttu - Raunio, Aino 1999. Kulttuurit liikkeessä. Erästäpa valmentautua kansainvälisyyteen.

Räty, Minttu 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana.

Salo-Lee, Liisa - Malmberg, Raija - Halinoja, Raimo 1996. Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä.

Salminen, Kerstin - Puotanen, Päivi 1996. Kulttuurikompassi.